

## GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler literatüründe; bölgesel örgütlenmeler, “belirli bir coğrafi alanda bulunan devletler arasında yoğun siyasi ve/veya ekonomik işbirliğini” ifade eden (Griffiths, O’Callaghan 2002:275) bölgencilik (regionalism) hareketleri içerisinde ele alınan yapılardır.

Uluslararası sistemde; Avrupa Birliği, Güneydoğu Asya Ulusları Birliği, Amerikan Devletleri Örgütü, Arap Birliği, Afrika Birliği Örgütü, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu, Güney Asya Bölgesel İşbirliği Topluluğu gibi farklı coğrafi alanlara yayılmış çok sayıda bölgesel örgütlenme hareketi mevcuttur.

Bölgesel örgütlenmeler içerisinde en fazla bilinen ve en başarılı kabul edilen Avrupa Birliği (AB) ile Asya-Pasifik Bölgesi’nin en aktif aktörlerinden olan Güneydoğu Asya Ulusları Birliği, kısa adıyla ASEAN’ın karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği ve buna bağlı olan gelişmeler, Türk uluslararası ilişkiler literatüründe kendisine oldukça geniş yer bulan bir konudur. Avrupa gelişmeleri ve Avrupa Birliği’ne göre Asya-Pasifik gelişmeleri özellikle de Güneydoğu Asya gelişmeleri konusunda ortaya konan akademik çalışmaların sayısı oldukça azdır. Amerika Birleşik Devletleri gibi bir süper gücü, süper güç olma yolunda ilerleyen Çin Halk Cumhuriyeti’ni, Rusya ve Japonya gibi bölgesel güçleri içeren Asya-Pasifik bölgesinde meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalınması düşünülemez. Dolayısıyla, Asya-Pasifik bölgesinin bir parçası olan Güneydoğu Asya gelişmelerinin ve bu bölgede ekonomik performansları ile hayranlık uyandıran devletleri de kapsayan Güneydoğu Asya Ulusları Birliği’nin oluşumunun, gelişiminin ve faaliyetlerinin incelenmesi günümüz uluslar arası ilişkilerinin anlaşılması açısından önemli katkılar sağlayacaktır.

Çalışmanın ikinci bir önemi de Avrupa Birliği gibi Türkiye’de çok bilinen bir uluslararası örgüt ile yapılacak karşılaştırma sayesinde Güneydoğu Asya Ulusları Birliğinin daha kolay anlaşılacak şekilde aktarılacak olması ve Asya-Pasifik gelişmeleri konusunda eksik olan literatüre kaynak kazandırılacak olmasıdır.

Çalışmada temel araştırma metodu olarak monografi yöntemi kullanılmıştır. Monografi yöntemine bağlı kalınarak, yazılı kaynakların taranması metodu uygulanmıştır. Bu çerçevede; İngilizce, Türkçe ve Fransızca birincil ve ikincil kaynaklarla beraber internet kaynakları taranmış, başta kurucu anlaşmalar olmak üzere, AB ve ASEAN tarafından siyasi ve ekonomik işbirliğine yönelik olarak uygulanan düzenlemelerin incelenmesine özellikle önem verilmiştir.

Bölgecilik hareketleri çerçevesinde gerçekleştirilen işbirliğinin organizasyonu, genellikle, bölge devletlerinin oluşturdukları hükümetler arası bir örgüt kapsamında yürütülmektedir. Klasik olarak; hükümetler arası örgütler, “ birden çok egemen devlet tarafından belirli bir amaç veya amaçlar doğrultusunda resmi bir anlaşma ile oluşturulan organize yapılardır.” (Arıboğan 1997 : 204) Hükümetler arası örgütler, kurucu anlaşmalarda belirtilen amaç ve prensipler, kurumsal yapıları, genişlemeye açık olup olmadıkları, gerçekleştirdikleri işbirliğinin nitelik ve boyutları gibi farklı faktörler açısından benzerlik ya da farklılıklar gösterebilirler.

AB ve ASEAN’ın farklı bölgecilik hareketleri içerisinde ve kurucularının buldukları bölgeye yönelik düşüncelerinin yansıması olarak yapılandırıldıkları düşünüldüğünde, sadece hükümetler arası örgüt niteliğindeki bölgesel örgütler olarak incelenmesi, eksik bir değerlendirmeye yol açacaktır. Yapılacak değerlendirmenin etkin olabilmesi için, sırasıyla AB ve ASEAN’ın temsil ettiği Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya bölgeciliklerinin doğmasına sebep olan nedenlerle, günümüzdeki durumlarının da incelenmesi gereklidir.

Andrew Hurrell, “Teorik Perspektifte Bölgecilik” adlı çalışmasında, uluslararası ilişkiler literatüründe bölgecilik ve bölgesel örgütlenmeleri inceleyen akademisyenlerin ortaya koydukları sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal açıdan

değerlendirmelere dayalı analizlerin yetersiz kaldığını belirtmektedir. Bu bağlamda Hurrell, tüm bölgelilik hareketlerini açıklamaya yarayan tek bir tanımın olmadığına dikkat çekmektedir. Hurrell, bölgelilik kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için birbirine bağlı aynı zamanda ayrı olarak da analiz edilebilen beş kategori ortaya koymuştur. (1995:38-39) Bu kategoriler şunlardır:

- 1- Bölgeleşme (Regionalization)
- 2- Bölgesel Bilinç ve Kimlik ( Regional awareness and identity)
- 3- Bölge devletleri arası işbirliği (Regional inter-state cooperation)
- 4- Devlet-güdümlü bölgesel bütünleşme (State-promoted regional integration)
- 5- Bölgesel uyum (Regional cohesion)

Bölgeleşme, bir bölgede sosyal ve ekonomik hareketler sonucunda toplumlar arası yakınlaşma ve uyumun sağlanması sürecidir. Bu süreç gayrı-resmi entegrasyon ya da yumuşak bölgelilik olarak da adlandırılmaktadır. Bölge devletlerinin politikalarından bağımsız olarak kişilerin, şirketlerin, endüstrilerin birbirlerine olan bağımlılığının artması; bölge içerisinde bir bölümden diğerine insan hareketleri ve çeşitli kanallar yoluyla fikirlerin, politik tutumların aktarılması bölgeleşme ve bölge toplumu oluşması konusunda önemli katkıda bulunmaktadır. (Hurrell 1995:39-40)

Bölgesel bilinç ve kimlik, bölgede yaşayanların kendilerini bölge toplumunun bir parçası olarak adanmalaridir. Bölgesel bilincin ve kimliğin oluşması, ortak kültür, tarih, din, dil gibi içsel faktörlerin etkisi ile gerçekleşebileceği gibi, bölgeye dışarıdan yönelen bir tehlikeye karşı birlikte hareket etme gibi dışsal bir etkenden de kaynaklanabilmektedir. (Hurrell 1995:41)

Bölge devletleri arası işbirliği süreci, bölgede yer alan devletlerin kendi aralarında resmi ya da gayrı-resmi anlaşmalar yoluyla hükümetler arası işbirliğine girişmeleridir. Bu süreçte kurumsallaşma düzeyi düşük ya da yüksek örgütler oluşturulabilmektedir. Örgütlerin yanında devletlerin hareketlerini düzenleyen kurallar, prensipler ve normlar yaratılmaktadır. (Hurrell 1995:42)

Devlet-güdümlü bölgesel bütünleşme süreci, ekonomik entegrasyonu ilgilendirmektedir. Devletler bu süreçte, karşılıklı ticarete engel teşkil eden kısıtlamaları aşamalı olarak kaldırırılar. Ülkeler arası ekonomik işbirliğinin boyutları geliştikçe, ekonomik entegrasyonun boyutları da gelişmekte ve değişmektedir. (Hurrell 1995:43)

Bölgesel uyum süreci, sayılan dört sürecin son aşaması ve birlikte bulunması olarak görülebilir. Bir bölgede yer alan devletler arasında uyumun oluşup oluşmadığı iki farklı kritere göre anlaşılabilir: Birlikte hareket eden bölge devletlerinin üçüncü ülkeler ile olan ilişkilerinde “bölge” önemli bir rol oynuyorsa ve bölge ülkelerinin çok sayıda konuyu içine alan politikalarının belirlenmesinde “bölge” esas alınıyorsa. (Hurrell 1995:44) AB ve ASEAN’ın bölgecilik hareketleri içerisinde kurulmuş örgütler olmaları nedeniyle, söz konusu kriterler AB ve ASEAN’ın üçüncü devlet ve örgütler olan ilişkilerinde örgüt olarak etkinliği ve AB ve ASEAN’ın örgüt olarak kapsadığı alanlarda uygulanan ortak politikaların varlığı şeklinde daha açık bir biçimde ifade edilebilir.

Çalışmada, hükümetler arası örgüt tanımından yola çıkılarak, AB ve ASEAN amaç ve prensipleri, kurumsal yapıları ve karar alma aşamaları, genişleme süreçleri ve gerçekleştirdikleri işbirliğinin nitelik ve boyutları açısından bölümlere ayrılarak karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. AB ve ASEAN’ın farklı coğrafyalarda, birbirine benzemeyen bölgesel koşullar ve bölgecilik anlayışları etkisinde kuruldukları göz önüne alınarak, örgütlerin kurulma nedenleri de analize dahil edilmiştir. Aynı amaçla, sonuç bölümünde yapılan değerlendirme Hurrell’in bölgeciliğin incelenmesi için öngördüğü kategoriler ışığında yapılmıştır.

Bu çerçevede, çalışmada AB ve ASEAN’ı konu alan aşağıdaki sorular cevaplandırılmaya çalışılacaktır:

- Örgütlerin kurulmasına neden olan gelişmeler nelerdir?
- Örgütler hangi amaç ve prensiplere sahiptirler?
- Örgütlerin kurumsal yapıları ve karar alma süreçleri nasıldır?

- Örgütlerin genişleme kriterleri ve süreçleri nelerdir?
- Örgütlerin gerçekleştirdiği siyasi ve ekonomik işbirliğinin boyutu hangi düzeydedir?
- Avrupa ve Güneydoğu Asya bölgecilikleri hangi aşamalarda bulunmaktadır?

Soruların her biri ayrı bir bölüm altında incelenmiştir. Bölümlerde, öncelikli olarak AB, daha sonra ASEAN ele alınmıştır. Çalışmanın daha kolay anlaşılabilmesi için her bölüm sonuna, incelenen konu hakkında, örgütler arasındaki benzerlik ve farklılıkları içeren değerlendirmeler eklenmiştir. Değerlendirmeler, kaynak taraması sonucunda elde edilen verilerin, nitel (yoruma dayalı) metoda dayanılarak karşılaştırmalı analiz edilmesi şeklinde aktarılmıştır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, AB ve ASEAN'ın temellerinin İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan dünya düzeni içerisinde atılmaları nedeniyle, ilk olarak, savaş sonrası Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya gelişmeleri incelenmiştir. Bu sayede, her iki bölgede hangi koşul ve nedenlerin bölge devletlerini bir örgüt bünyesinde birleşmeye yönelttiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, AB ve ASEAN'ın öncülleri olan örgütler ve bu örgütlerin hangi amaçla kuruldukları detaya girmeden irdelenmiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET), AB'nin üzerine inşa edildiği temel örgütler olduğu ortaya konulmuştur. ASEAN'ın günümüze değin varlığını sürdürme başarısının daha iyi anlaşılabilmesi için, ASEAN öncesi Güneydoğu Asya devletleri arasındaki işbirliği girişimlerinin başarısızlıkları ve bunun nedenleri analiz edilmiştir. Bu bölümde; son olarak, Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya bölge gelişmeleri ışığında, uluslararası bölgesel örgütlenmeleri inceleyen teorisyenlerin kriterleri uyarınca, her iki bölgede İkinci Dünya Savaşı sonrası örgütlenme çabalarının başarı ve performansları tartışılmıştır.

İkinci bölümde; AB ve ASEAN'ın kurucu anlaşmalarında yer alan amaçlar ve örgütlere hakim olan prensipler belirtilmiştir. AB ve ASEAN'ın farklı amaçlara sahip olan örgütler olduğu ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, AB ve ASEAN'a üye devletler arası ilişkileri düzenleyen temel prensiplerin birbirinden büyük ölçüde farklı olduklarına dikkat çekilmiştir. Değerlendirme aşamasında, kurucu anlaşmalarda yer alan amaçlar ve prensiplerin hangi nedenlere dayanarak farklılıklar gösterdiği ele alınmış, örgütlerin amaç ve prensiplerine yönelik olarak kurdukları koruma mekanizmalarının yeterli düzeyde işleyip işlemedikleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, AB ve ASEAN'ın kurumsal yapısı ve karar alma mekanizması bugünkü şekillerine dayanılarak açıklanmıştır. ASEAN'ın AB'ye göre kurumsallaşma düzeyinin oldukça düşük düzeyde kaldığı ve değişik nitelikte organlara sahip olduğu ortaya konulmuştur. ASEAN karar alma mekanizmasının çok farklı özellikleri değerlendirilmiştir. Örgütlerin kurumsal yapılarının ve karar alma mekanizmalarının, örgütün işlevini yerine getirmesinde yeterli olup olmadıkları tartışılmıştır. Her iki örgütün organlarının ve karar alma mekanizmalarının gelecekte yapılması düşünülen değişikliklere yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm; AB ve ASEAN'ın genişleme süreçleri ile ilgilidir. Her iki örgüt de genişlemeye açıktır. Bu bölümde örgütlerin genişleme kriterlerinin nitelikleri, genişleme stratejilerinin varlığı tartışılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde her iki örgütün genişlemesine yer verilmiştir. Her iki örgütün genişleme süreçlerinin ve katılım kriterlerinin farklılığı ortaya çıkarılmış ve bunun nedenleri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Beşinci bölümde, AB ve ASEAN'ın siyasi ve ekonomik alanda gerçekleştirdikleri işbirliğinin başlangıçtan günümüze hangi boyutlara ulaştığı belirtilmiştir. Örgütlerin kuruldukları tarihten itibaren hangi alanlardaki işbirliğini ön planda tuttıkları açıklanmıştır. AB ve ASEAN'ın ekonomik entegrasyon türleri açısından hangi aşamalarda oldukları ortaya koyulmuştur.

Sonuç bölümünde ise, bölüm sonlarında yapılan değerlendirmeler sonrasında varılan sonuçlar ışığında, ilk olarak, Hurrell (1995)'in öngördüğü bölgeciliğin aşamaları açısından Avrupa ve Güneydoğu Asya bölgeciliklerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. İkinci olarak, AB ve ASEAN'ın bölgesel örgütlenme hareketleri olarak, kuruldukları bölgeye yaptıkları katkılar belirtilmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (AET) VE GÜNEYDOĞU ASYA ULUSLARI BİRLİĞİ (ASEAN)'NİN KURULUŞUNA GİDEN GELİŞMELER

#### 1- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI BATI AVRUPA VE AET'NİN KURULMASINA YOL AÇAN GELİŞMELER

İkinci Dünya Savaşı, yaşanan insan kayıpları ve uğranılan ekonomik zararlar göz önüne alındığında Avrupa kıtası için tam anlamıyla bir yıkımdır. Yüzyıllar boyunca dünya ekonomisine yön veren en etkili bölge olan Avrupa kıtası, İkinci Dünya Savaşı sonunda refah ve zenginlik merkezi olma statüsünü yitirmiştir. Savaş ve yol açtığı zararlar, milliyetçilik, siyasi egemenlik ve ekonomik otarşi ilkelerine dayalı eski devlet sistemlerinin, kıtadaki politik ve sosyo-ekonomik sorunları çözmede yetersiz kaldığını göstermekle kalmamış (Urwin 1996:1), aynı zamanda Avrupa'da siyasi ve ekonomik alanlarda işbirliğini gerçekleştirecek ve kıtaya kalıcı barışı getirecek yeni bir oluşumun gerekli olduğu fikrini de güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Ortaçağ' dan bu yana ortaya atılan "Birleşik Avrupa" fikirlerinin bir uzantısı olarak "Avrupa Federasyonu" düşüncesi gündeme gelmiştir.<sup>1</sup>

Avrupa Federasyonu fikri, farklı siyasal düşüncelere sahip olmalarına rağmen Nazi işgaline karşı birlikte mücadele etmeyi başarabilen direnişçiler tarafından heyecanla savunulmuş, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'da büyük yankı uyandırmıştır. Federalistler Avrupa'nın yasama ve yürütme yetkilerine sahip

---

<sup>1</sup> Avrupa kıtasının birleştirilmesi, Batı Roma İmparatorları, Charlemagne, Habsburg İmparatorları, Napolyon ve Hitler tarafından farklı gerekçeler ile askeri metotlar kullanılarak sağlanmaya çalışılmıştır. "Avrupa Federasyonu fikri" ise siyasal düşünürlerin, entellektüellerin ve devlet adamlarının "Birleşik Avrupa" yaratmaya ve bu sayede kıtada barışı sağlamaya yönelik fikir ve projelerinden kaynaklanmaktadır. Saint Simon, Viktor Hugo, Montesquieu, Kant, Voltaire, William Penn, Jeremy Bentham gibi düşünürler; Pierre Dubois, Coudenhove-Kalergi, Aristide Briand, Konrad Adenauer, Georges Pompidou, Winston Churchill, Altiero Spinelli gibi devlet adamları tarihsel süreç içerisinde büyük ölçüde federasyon ya da konfederasyon temellerine dayalı "Birleşik Avrupa" fikrinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. (Canpolat 2002: 90-91; Urwin 1995:1-13)



olacak kurumları aracılığı ile aşamalı olarak Avrupa devletlerini bir topluluk bünyesinde birleştirme fikrine sahiptirler. “Avrupa fikri” olarak da adlandırılan bu görüşe göre topluluğun çıkarları doğrultusunda uluslar-üstü bir otorite oluşturulacak ve bu otoritenin Avrupa toplumu adına daha iyi çalışması amacıyla ulusal egemenlikten feragat edilecektir. (Political and Economic Planning 1959:9) Ancak federasyon ülküsünün gerçekleştirilebilmesi için, her şeyden önce Avrupa’da savaşın sona erdirilmesi ve barış sürecinin beklenmesi kaçınılmazdır.

Savaşın ardından başlayan barış dönemi, Avrupa’da federatif sistemi destekleyenler için tam bir hayal kırıklığıdır. Bu hayal kırıklığı iki ana etkene bağlanabilir. Birinci etken, Avrupa bütünleşmesinin itici güçleri olabilecek İngiltere ve Fransa’nın sahip oldukları görüş ayrılıklarıdır. Söz konusu iki devlet savaş sonunda sadece Almanya’nın geleceği konusunda değil, aynı zamanda Avrupa bütünleşmesinin şekli konusunda da farklı fikirlere sahiptirler. (Young 1996: 41) Geleneksel olarak Avrupa meselelerine mesafeli politikalar güden İngiltere, Avrupa Federasyonu fikrini destekleyen Fransa’nın aksine, devlet egemenliğinden hiçbir şekilde taviz vermeden belli alanlarda hükümetler arası işbirliğine gidilmesini öngören fonksiyonalist bir bakış açısına sahiptir.

İkinci ve çok daha önemli olan etken ise soğuk savaşın başlamasıdır. Avrupa’ya demir perdenin düşmesi ile birlikte tüm Avrupa’nın federatif bir çatı altında birleştirilmesi, ya da işbirliği noktasında toplanması planları bilinmeyen bir tarihe ertelenmiştir. Savaşın yol açtığı ekonomik zararlara, savaş sonrası dönemde yeni oluşan uluslararası ekonomik sistemden kaynaklanan buhranların eklenmesi ve Sovyet tehdidinin belirmesi, Batı Avrupalı devletleri Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nin desteğini aramaya yönlendirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD ve Sovyetler Birliği’nin uluslararası sistemde dünyanın yeni süper güçleri olarak belirmeleri, Avrupa’da farklı etki alanları oluşturmaları, Avrupa gelişmelerinin büyük ölçüde bu iki süper gücün bölgeye yönelik politik ve stratejik değerlendirmelerine göre şekilleneceğini göstermiştir. (Moschonas 1996:10) Avrupa’da soğuk savaş koşullarının belirmesiyle

beraber, ABD kendi nüfuzundaki batı Avrupalı ülkelerin örgütlenme çalışmalarına çeşitli nedenlere bağlı olarak destek vermiştir. Kendisi de bir federasyon olduğu için Avrupa federasyonu fikrine sıcak bakan ABD, her şeyden önce Avrupa'da gerçekleşecek işbirliği sayesinde Avrupa ekonomisinin canlanmasını beklemektedir. Ekonomi alanında Avrupa'nın güçlenmesi hem ABD'nin ihracatını arttırarak Amerikan ekonomisini güçlendirecek hem de Avrupa'ya yapılan ekonomik yardımların miktarının azalması ile birlikte Amerikan ekonomisi rahatlayacaktır. Ancak, ideolojik kamplaşmanın belirmesi ile birlikte, çevreleme politikasının<sup>2</sup> bir parçası olarak Rusya ve soğuk savaşın sembollerinden olan Almanya'nın çevrelenmesi, ABD'nin Batı Avrupa'da örgütlenme hareketlerine verdiği desteğin altında yatan nedenlerin en önemlisidir. (Lundestad 1998: 13-23)

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun oluşumuna kadar geçen süre içerisinde Batı Avrupa ülkelerinin ekonomi, siyaset ve savunma gibi üç temel konuda işbirliğine gittikleri görülmektedir.

### 1.1- SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BATI AVRUPA'DA EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN İLK ÖRNEKLERİ

Temelleri savaş esnasında atılan ve 1 Ocak 1948'de yürürlüğe giren Benelüks gümrük birliği Avrupa'da çok dar bir alanı kapsasa da ilk ekonomik entegrasyon girişimi olması itibarıyla önemlidir. Ancak, ekonomi alanında Batı Avrupa'nın geniş katılımı işbirliğine girmesi ABD'nin teşvik ve yardımlarıyla gerçekleşebilmiştir.

5 Haziran 1947'de tüm Avrupa'ya ekonomik yardımı öngören ve ABD'nin komünizmi çevreleme politikasının ekonomik ayağı olarak değerlendirilen Marshall

---

<sup>2</sup> Çevreleme politikası, Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği'ne yönelik olarak Amerikan ulusal güvenlik stratejisinin temel politikasıdır. George Kennan tarafından geliştirilen çevreleme politikası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında beliren Sovyet yayılmacılığının engellenmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla, çevrelemeden kastedilen Sovyet etkisinin engellenmesidir. Bu amaçla, ABD, özellikle Batı Avrupa devletlerine ve komünizm karşıtı Asya ülkelerine ekonomik ve politik destek vermiş, NATO, SEATO ve ANZUS Paktı örneklerinde görüldüğü gibi askeri ittifaklar yoluyla, komünizm tehlikesinin önüne geçmeye çalışmıştır. (Griffiths, O'callaghan 2002:53)

Planı ilan edilmiştir.<sup>3</sup> ABD, Marshall Planı uyarınca yapılacak yardımların Avrupalı devletlerin kendi aralarında kuracakları bir örgüt tarafından belirlenmesini istemiştir. Marshall yardımlarının düzenlenmesi ve dağıtılması amacıyla 1945 sonrası ilk Batı Avrupa kurumu olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu 16 Nisan 1948'de kurulmuştur.<sup>4</sup>

Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu, Batı Avrupalı devletlerin ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanma noktasında işbirliğine giriştikleri ortak bir zemin olarak, Marshall Planı'nın işleyişini başarılı bir şekilde yürütmüştür. Bu sayede Avrupa'nın ekonomik iyileşmesini gerçekleştirmekle kalmamış, Batı Avrupalı devletler arasında ticareti serbestleştirerek Avrupa ortak pazarının ilk adımlarını atmıştır. (Defarges 2001:6) Ancak Avrupa Ekonomik İşbirliği Organizasyonu'nun siyasi işbirliği konusunda herhangi bir işlevinin olmaması, bunun yanı sıra sahip olduğu ekonomik fonksiyonların sınırlı olması (Urwin 1996:21), Avrupa Federasyonu taraftarlarını ileride başka kurumlar kurmaya yönlendirecektir.

## 1.2- SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE BATI AVRUPA'DA SİYASİ İŞBİRLİĞİ VE SAVUNMA KONUSUNDA ATILAN İLK ADIMLAR

Savaş sonrası dönemde Batı Avrupalı devletler arasında savunma işbirliği konusunda ilk adım İngiltere ve Fransa arasında 4 Mart 1947'de imzalanan Dunkirk anlaşmasıdır. Her iki devlet Almanya'nın yeni bir saldırgan politika izlemesi halinde birbirlerine yardım etmeyi taahhüt etmişlerdir. Ancak, savaş sonunda beliren yeni koşullar uyarınca Batı Avrupalı devletler, Doğu Avrupa'dan ülkelerinden çekilmeyen ve neredeyse savaş koşullarına eş değer askeri varlığını bu ülkelerde tutan Sovyetler

<sup>3</sup> George Marshall tarafından Harvard Üniversitesinde açıklanan plan , komünizm tehlikesinin önüne geçmenin yanısıra, Avrupa'da şiddetle hissedilen ve devletleri zayıflatan 1947 ekonomik krizinin etkilerini azaltmaya da yöneliktir. Planın diğer bir özelliği, kapsamının sadece Avrupa kıtasıyla sınırlı olmasıdır. (Moore 1958:16-17)

<sup>4</sup> Üyeleri: Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Portekiz, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Batı Almanya'dır.

Birliği tehdidini daha fazla önemser hale gelmişlerdir. Şubat 1948'de Çekoslovakya'da komünist güçlerin yönetimi ele geçirmelerinin ardından Avrupa'da Sovyet tehdidinin varlığı kesinlik kazanmıştır. Bu bağlamda, İngiltere ve Fransa, Benelüks ülkeleri ile 17 Mart 1948 yılında Brüksel Anlaşması'nı imzalayarak Batı Birliği'ni kurmuşlardır. Dunkirk Anlaşmasının uzantısı olan Brüksel Anlaşması, kolektif meşru müdafaa anlaşmasıdır. Taraflardan birinin Avrupa'da saldırıya uğraması halinde diğer devletlerin her türlü yardımı sağlayacağını öngörmektedir.

Brüksel Anlaşması ile kurulan ve yeterli mali ve askeri gücü olmayan savunma ittifakı, söz konusu olabilecek bir Sovyet saldırısı karşısında yeterince güçlü olmayacağı için kuruluşundan itibaren ABD'yi ittifakın içine çekmeye çalışmıştır. (Armaoğlu 1998:448) 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulması ile birlikte Batı Avrupalı devletler Sovyet tehdidi karşısında caydırıcı bir gücün şemsiyesi altına girmişlerdir. Avrupa federalistleri açısından değerlendirildiğinde NATO düşmana karşı çok taraflı bir savunma ittifakı görünümündedir. Sadece savunma konularını kapsayan organizasyon, aynı zamanda Avrupa dışı güçleri de içermektedir. ABD'nin her bakımdan egemen olduğu bu örgütün Avrupa'ya özgü bir işbirliği olamayacağı kesindir.

1950 yılında Kore Savaşı'nın patlak vermesinin ardından ABD'nin Almanya'nın kendi ordusunu kurması isteğine paralel olarak, Avrupa'ya özgü bir çok taraflı savunma organizasyonunun oluşması için fırsat doğmuştur. Fransızlar tarafından ortaya atılan Pleven Planı ile Avrupa kurumlarına bağlı ortak bir ordu oluşturulması gündeme gelmiştir. Ancak plan, kurulacak Alman ordusunun Avrupa için yeniden tehlike yaratabileceğinden çekinen Fransa tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine 20 Ekim 1955'te Batı Birliği Batı Almanya ve İtalya'nın katılımları ile genişletilmiş ve Batı Avrupa Birliği (BAB) adını almıştır. Bu sayede Batı Almanya'nın bir Avrupa kurumu bünyesinde silahlanması sağlanmış ancak Avrupa'nın savunulması yine Avrupalı olmayan bir süper gücün hakim olduğu NATO'ya bırakılmıştır.

Batı Avrupa’da siyasi alanda işbirliği girişimleri büyük ölçüde Avrupalı federalistlerin çabaları ile gerçekleşmiştir. 1947’de kurulan Avrupa Birliği Hareketleri Uluslararası Komitesi, 8-10 Mayıs 1948’de Winston Churchill’in onursal başkanlığında Lahey Kongresi’ni düzenlemiştir. Kongre’de yayınlanan “Avrupalılara Mesaj” belgesi, kişi, düşünce ve malların serbestçe dolaştığı, insan haklarının hukuki bir anlaşma ile garanti altına alındığı, her ulusun temsil edildiği bir parlamentosu olan birleşik bir Avrupa isteğini bütün kıtaya duyurmuştur. (Robertson 1958:11) Avrupa Birliği Hareketleri Uluslararası Komitesi ayrıca Avrupa’nın federalizm altında bütünleştirilmesi konusunda raporlar hazırlamışlardır. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi’nin kurulması gündeme gelmiştir. 5 Mayıs 1949’da kurulan örgüt, ülke temsilcilerinden oluşan Bakanlar Komitesi ve de ülke parlamentolarının temsil edildiği Danışma Meclisi’nden oluşturulmuştur. Ekonomi, kültür, sosyal politika ve insan hakları konusunda uluslararası işbirliğini öngören siyasi teşkilat olarak Avrupa Konseyi, statüsünde egemenlik transferi, uluslar-üstü otorite ya da federasyon gibi hükümleri içermediği için federatif Avrupa taraftarlarını memnun edememiştir.

### 1.3- AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU, AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU VE AVRUPA ATOM ENERJİSİ TOPLULUĞU’NUN KURULMASI

Avrupa’nın siyasi anlamda bütünleşememe sorununa çözüm, Fransa yeniden yapılanma programının yöneticisi, Avrupa Birliği’nin fikir babası kabul edilen Jean Monnet’den gelmiştir. Schuman Planı’na yön veren Monnet’ye göre ilk etapta iktisadi bütünleşme üzerinde yoğunlaşılacak, sonra bu iktisadi bütünleşme siyasi bütünleşmeyi beraberinde getirecektir. (Lee 2002:323) Asıl itibarıyla ekonomik alanda fonksiyonel işbirliğini öneren 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Planı, Fransız ve Alman kömür ve çelik kaynaklarının birleştirilmesini ve bu kaynakların üretim ve kullanımının uluslararası bir organın yetkisine bırakılması önerisini getirerek aynı zamanda federalistlerin taleplerini de karşılamaya çalışmıştır. (Bozkurt 2001:61)

Fransız planının oluşturulması ve plana verilen destek birbiri ile bağlantılı siyasi ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenlerin en önemlisi, Almanya'nın batı ile bütünleşmesini sağlayarak öncelikle Fransa-Almanya uzlaşmasını gerçekleştirmek ve Avrupa'ya kalıcı barışı getirmektir. (Hallstein 1962: 10-11)

Diğer önemli bir neden Avrupa'nın kendi inisiyatifiyle uzun vadede gerçekleştireceği ekonomik ve siyasi entegrasyon ile Avrupa'nın ABD'ye olan bağımlılığının azaltılması ve iki süper gücün egemen olduğu uluslararası alanda, Avrupalı devletlerin “üçüncü bir güç”<sup>5</sup> olarak hareket edebilme istekleridir.

Planının uygulamaya koyulması ile silah endüstrisinde en önemli maddeler olan kömür ve çelik kaynaklarının denetimi için oluşturulacak örgütte üye ülkelerin hepsinin söz sahibi olacak olması, Almanya'nın askeri anlamda yeniden güçlenmesi için gerekli hammaddelerin kontrol altına alınması anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda, İtalya ve Benelüks ülkeleri Schuman Planı'nı hem Almanya'nın kontrol altında tutulması hem de ekonomik kalkınmanın sürdürülmesi için iyi bir fırsat olarak görmüşlerdir. Almanya ise oluşturulması planlanan örgüt içerisinde yer alarak, Avrupa'da kaybettiği saygıyı yeniden kazanmak ve ekonomik kazançlar elde etmek peşindedir. (Pinder 2001:2)

Schuman Planı uyarınca oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Anlaşması (AKÇT) Fransa, İtalya, Almanya ve Benelüks ülkeleri tarafından 18 Nisan 1951'de imzalanmıştır. Avrupa'da bir ilk olarak, belli bir alanda egemen haklardan feragat edilerek, kömür ve çelik kaynaklarının kullanım konusu uluslararası bir oluşum olan “Yüksek Otorite” nin emrine bırakılmıştır.

---

<sup>5</sup> İkinci Dünya Savaşı sonucunda beliren iki kutuplu sistemde, Avrupalı devletlerin üçüncü güç olarak hareket etme arzularının ilk örneği, 1947 yılında İngiltere ve Fransa'dan gelmiştir. Bu tarihte, İngiltere dış işleri bakanı Ernest Bevin ve Fransa başbakanı Paul Ramadier sömürge imparatorluklarını birleştirerek, ABD ve Sovyetler Birliği yanında bir güç merkezi olarak belirmeyi planlamışlardır. Ancak, iki ülkenin de ekonomik yetersizlikler içerisinde bulunması ve İkinci Dünya Savaşı sonunda sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları, bu planı engellemiştir. (Young 1996:41-42) 1950'li yılların hemen başında İngiltere'nin Avrupa meselelerine karşı izlediği mesafeli tutum, uluslararası alanda tekrar etkin rol oynamayı amaçlayan Fransa'nın Almanya ile yaklaşması kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur.

AKÇT'nin taraf ülkeler açısından olumlu sonuçlar doğurması, kömür ve çelik sektörleri için uygulanan modelin daha da genişletilmesine neden olmuştur. 1955 yılında düzenlenen Messina Konferansı ile başlatılan çalışmalar sonucunda, aşamalı olarak gümrük birliği öngören Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve atom enerjisinin barışçıl amaçlar için kullanımını amaçlayan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'u kuran Roma Anlaşması 25 Mart 1957'de imzalanmıştır. Roma Anlaşması, AKÇT'deki yüksek otoriteyi kaldırmış, yerine her üç topluluk için üç ayrı Komisyon ve Bakanlar Konseyi getirmiştir. Komisyon ve Konseylerin yanında ortak bir Parlamento ve Adalet Mahkemesi kurulmuştur. Böylece, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve EURATOM'un kurulmaları ile birlikte, günümüz Avrupa Birliği'nin en somut ve en önemli adımlarından biri daha atılmıştır.

## 2- İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI GÜNEYDOĞU ASYA VE ASEAN'IN KURULMASINA YOL AÇAN GELİŞMELER

Güneydoğu Asya, Tayland hariç olmak üzere, Batılı güçler tarafından sömürgeleştirilmiştir.<sup>6</sup> İkinci Dünya Savaşı sırasında bölgenin Japonya tarafından işgal edilmesi, batılı güçleri sömürgelerini terk etmeye zorlamıştır. Japonya, “Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı” politikası kapsamında, bölgedeki batılı sömürgeci güçlere karşı kullanmak adına milliyetçi akımları desteklemiş, ayrıca, milliyetçi gruplara Endonezya ve Vietnam’da askeri eğitim ve malzeme vermiştir. (Linebarger 1958:187-189) Asyalı bir gücün batılı sömürge güçlerini dize getirdiğini gören Güneydoğu Asyalıların zihinlerinde, kendilerinin de batılı efendilerini mağlup edebilecekleri düşüncesi oluşmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Japonya’nın beklenmeyen yenilgisi üzerine bölgeyi terk etmesinin hemen ardından milliyetçi güçler harekete geçmişlerdir. Bölgede dekolonizasyon süreci geriye dönülmez bir biçimde başlamıştır. Bu süreçte, Filipinler (1946), Myanmar / Burma (1948), Endonezya (1949), Kamboçya (1954), Laos (1954), Vietnam (1954), Malezya (1957) ve Singapur (1963) bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Filipinler, Malezya ve Singapur’da bağımsızlık barışçıl yollarla sağlanırken, Myanmar, Endonezya ve Hindişin’de savaşarak kazanılmıştır.

Bölge ülkelerinin egemen devletler olarak uluslararası alanda belirmeleri, bölgeye barış ve istikrarı otomatik olarak getirmemiştir. Yeni kurulmaları nedeniyle, siyasal sistemlerinin çok zayıf olduğu Güneydoğu Asyalı devletler, bir yandan ekonomik iyileşme, diğer yandan da Güney Tayland’da Malay kökenli müslümanlar ve Endonezya’da Açehliler gibi, bölge genelinde oldukça fazla bulunan yerel etnik grupların ayrılıkçı taleplerini bastırmakla uğraşmaktadırlar. (Steinberg 1971:353) Ayrıca, devletler bölge istikrarını etkileyebilecek üç büyük sorunla karşı karşıyadırlar. Bu sorunların ilki bölgedeki komünizm tehlikesidir. 1949 yılında Çin’de Mao

<sup>6</sup> Myanmar, Malezya, Singapur, İngilizler tarafından; Hindişin devletleri Fransa tarafından; Endonezya Hollanda tarafından; Filipinler ise önce İspanya daha sonra da ABD tarafından sömürge altına alınmıştır.



liderliğindeki komünist güçlerin milliyetçilere karşı yürüttükleri iç savaşı kazanması ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanı, Güneydoğu Asya ülkeleri tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Bölge ülkelerinin çoğu hatırı sayılır sayıda Çinli nüfusa sahiptir. Güneydoğu Asya ülkelerinde ticareti ellerinde tutan, Japon işgaline karşı oluşturulmuş direniş örgütlerinde aktif rol alan deniz aşırı Çinliler, savaş sonrasında anavatan tarafından komünizme destek verilmesi konusunda yönlendirilmişlerdir. Bunun yanında Çin, pek çok Güneydoğu Asyalı öğrenciye eğitim bursu vererek, Maoizm felsefesini yaymaya başlamıştır. (Kurzman 1963: 294-295) Genel olarak fakirliğin hakim olduğu Güneydoğu Asya'da, komünizm taraftarlarının oldukça artması sonucu, Myanmar, Filipinler, Malezya, Tayland, Singapur ve Endonezya'da komünist güçler merkezi otoriteye karşı ayaklanmışlardır.

Bölgede istikrarsızlık yaratan ikinci önemli etken, bağımsızlığın kazanılmasının ardından, tarihsel nedenlere ya da sömürgeci güçlerin bölgedeki düzenlemelerine dayanan sorunların gün ışığına çıkmasıdır. (Gordon 1968: 107) Tarihsel nedenlere dayanan sorunlara en güzel örneklerden biri olarak, Kamboçya ve Tayland arasında Khmer İmparatorluğu'nun gerileme dönemine kadar uzanan sınır anlaşmazlıkları gösterilebilir. 1961 yılında Kamboçya-Tayland sınırındaki Khmer mabedinin kalıntılarına kimin sahip olduğu konusunda çıkan sorun iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kesilmesine yol açmıştır. İki ülke birbirlerine o kadar negatif bakmaktadırlar ki, 1963 yılında Tayland başbakanı Marshal Sarit'in ölmesi üzerine Prens Sihanouk Kamboçya'da ulusal bayram ilan etmiştir. (Leifer 2005a:51-53)

Sömürgeci güçlerin bölgedeki düzenlemelerine bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ise büyük ölçüde, 1963'te Malaya, Singapur, Sabah ve Sarawak'ı kapsayan Malezya Federasyonunun kurulması ile ilgilidir. Endonezya Cumhurbaşkanı Sukarno Malezya Federasyonu'nun kurulmasına ülkesinin güvenliğini tehdit ettiği ve İngilizlerin "yeni koloni düzeninden" başka bir şey olmadığı gerekçesiyle gündeme geldiğinden itibaren karşı çıkmıştır. (Emmers 2003:11) Endonezya, her platformda federasyonun varlığını yok saymış, federasyon içinde ayrılıkçı gerilla faaliyetlerine destek vermiş ve küçük çaplı çatışmalara bizzat katılmıştır. Endonezya'nın izlediği "karşı durma" (confrontation) politikası, aynı zamanda, Endonezya'nın içinde

bulunduğu ekonomik çöküntüden sorumlu tuttuğu ve bölgenin ekonomik merkezi olan Singapur'a karşı da uygulanmıştır. 1966 yılında Endonezya yönetimine Suharto'nun gelmesi ile birlikte karşı durma politikası sona erdirilmiştir.

Malezya Federasyonu'nun kurulmasının ardından Filipinler de, Borneo adasının kuzeyinde yer alan Sabah bölgesi üzerinde hakimiyet iddiasında bulunmuştur. Endonezya'da olduğu gibi, iktidar değişikliği sonucu Ferdinand Marcos'un cumhurbaşkanı olmasıyla söz konusu iddia geri çekilmiştir. Malezya Federasyonu'na bağlı olarak üçüncü önemli sorun, federasyon bünyesinde Malay-Çinli anlaşmazlığıdır. Malaylar ve Çinliler arasında yaşanan ve köklerini etnik nedenlerden alan uyuşmazlıklar nedeniyle Singapur, 1965 yılında Malezya Federasyonu'ndan çıkarılmıştır.

Bölge istikrar ve barışını etkileyen üçüncü önemli sorun, komünizmin yayılması ve Hindişin meseleri ile bağlantılı olarak büyük güçlerin bölgeye müdahaleleridir. Hindişin'de komünist güçler, 1946'dan itibaren Fransız sömürge güçleri ile bağımsızlık için savaşıyorlardı. 1954'te Fransa'nın yenilgisine kadar süren savaş ardından aynı yıl gerçekleşen Cenevre Konferansı sonucunda Vietnam, kuzeyi komünist güçlerin elinde olmak üzere, kuzey ve güney olarak iki bölüme ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır. Konferans'ta varılan anlaşma uyarınca Kuzey ve Güney Vietnam 1956 yılında yapılacak seçimler yoluyla birleştirilecektir. Söz konusu seçimler Güney Vietnamlıların komünist kuzeye duyduğu sempati göz önüne alınarak hiçbir zaman yapılmamıştır.

Güney Vietnam'ın kuzeyli komünistlerin kontrolüne geçmesinin ardından Güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerinin de domino etkisiyle komünizm kontrolü altına girebileceğini ve bunun Soğuk Savaş koşulları bağlamında Batı için dezavantaj oluşturacağını düşünen ABD, Güney Vietnam'a olan desteğini arttırmıştır. (Yahuda 2004: 59) Kuzey Vietnam'ın Güneyi ele geçirme çabası 1964'ten başlayarak 1973 Paris Anlaşması'na kadar komünist Vietnamlıların ABD ile savaşmasına neden olmuştur.

Önce batılı ve sömürgeci bir güç olan Fransa'nın daha sonra bir süper güç ve kutup lideri olan ABD'nin bölgedeki komünist bir güç ile savaşması, komünist blok lideri olan Sovyetler Birliği'nin Hindişin meselelerine dahil olmasını sağlamıştır. Bölgede Amerikan-Sovyet çekişmesine, Güneydoğu Asya'yı kendi çıkar ve etki alanı olarak gören Çin Halk Cumhuriyeti de katılmıştır. Farklı komünizm anlayışlarına sahip olan Sovyetler Birliği ve Çin, 1955 yılında bağlantısızlık hareketinin ortaya çıkmasının ardından, hem üçüncü dünya ülkelerinin kontrolü hem de komünizmin liderliğini alma mücadelesine girişmişlerdir.

Bölgenin ABD, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti çıkar alanlarının kesişme noktasında olması, sömürge geçmişine sahip ve büyük güçlerin iç işlerine karışmalarından çekinen bölge devletlerinin güvenlik kaygılarının en üst düzeyde tutulmasına neden olmuştur. Nitekim, büyük güçlere karşı duyulan güvensizlik, bölgenin en büyük ve kalabalık ülkesi olan Endonezya'yı bağlantısızlık hareketi<sup>7</sup> içerisinde aktif rol oynamaya yöneltmiştir.

## 2.1- SAVAŞ SONRASI GÜNEYDOĞU ASYA'DA EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN İLK ÖRNEKLERİ

İkinci Dünya Savaşı sonrası Güneydoğu Asya bölgesini sadece bir sorunlar yumağı olarak görmek eksik bir değerlendirme olacaktır. Devletler, bölgedeki mevcut sorunların giderilebilmesi için ekonomik ve siyasi işbirliğine gidebilmişlerdir.

---

<sup>7</sup> 1955 Bandung Konferansı ile başlayan Bağlantısızlık Hareketi, Hindistan, Yugoslavya, Mısır ve Endonezya'nın girişimleri ile oluşturulmuş , ABD ve SSCB'nin hegemonik faaliyetlerine karşı BM zemininde birlikte hareket etmeyi amaçlamıştır. Ulusal bağımsızlık mücadelelerine destek verilmesi, barış içinde birlikte yaşamaya yönelik olarak bir dış politika izlenmesi, kolektif savunma anlaşmalarına ve büyük güçler arasındaki sorunlara dahil olunmaması, büyük bir güç ile her türlü ittifakın reddedilmesi ve yabancı askeri üslerin ülkelerinde kurulmasına izin verilmemesi, Bağlantısızlık Hareketinin temel prensiplerini oluşturmaktadır. (Baudouin 2000:149)

1947 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan, ancak Amerikan–Sovyet çekişmesi nedeniyle iyi işlemeyen Asya ve Uzak Doğu Ekonomi Komisyonu (ECAFE) bölge ülkelerinin dahil olduğu ilk ekonomik işbirliği girişimidir. Ekonomik alanda ikinci işbirliği, Vietnam hariç bütün bölge ülkelerinin katıldığı, gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere teknik ve ekonomik yardımını öngören Kolombo Planı’dır. Bunun yanında, Güneydoğu Asya ülkelerinin ekonomik olarak kalkındırılması amacıyla 1966’da Japonya liderliğinde Güneydoğu Asya’nın Ekonomik Kalkınması için Bakanlar Konferansı oluşturulmuştur.

## 2.2- SAVAŞ SONRASI GÜNEYDOĞU ASYA’DA SİYASİ İŞBİRLİĞİ VE SAVUNMA KONUSUNDA ATILAN İLK ADIMLAR

Bölge ülkelerinin güvenlik konusunda ve komünizm tehlikesine karşı dahil oldukları ilk örgüt, 1954 Manila anlaşması ile kurulan Güneydoğu Asya Anlaşması Örgütü (SEATO)’dür. ABD tarafından NATO’nun işlevini Asya’da görmesi amacıyla kurulmasına öncülük edilen SEATO’ya (Harada, Tanaka 1999:327), bölge ülkelerinden sadece Tayland ve Filipinler dahil olmuşlardır. Örgüt daha sonra Amerika’nın Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti ile olan ilişkilerinin yumuşaması ile 1977 yılında feshedilmiştir. Bölge ülkelerinin komünizm ve özellikle de Çin Halk Cumhuriyeti tehlikesine karşı dahil oldukları ikinci oluşum, 1966’da Kore Cumhuriyeti liderliğinde kurulan Asya Pasifik Konseyi’dir. Güney Vietnam, Tayland, Malezya, Filipinler ve gözlemci statüsünde Laos’un dahil olduğu Konsey, komünizm tehlikesine karşı görüş alışverişinin yapıldığı bir zemin olmuş, Amerika ve Çin yakınlaşmasına bağlı olarak 1973 yılında feshedilmiştir.

ASEAN öncesi Güneydoğu Asyalı devletler kendi inisiyatifleri ile iki örgüt kurmuşlardır. Bu örgütlerden ilki Malezya, Tayland ve Filipinler tarafından 1961 kurulan Güneydoğu Asya Örgütü’dür (ASA). Politik ve ekonomik alanda işbirliğine yönelik kurulan örgüt, Filipinlerin Malezya’daki “Sabah Bölgesi” üzerinde hakimiyet iddiasında bulunması üzerine işlevini yitirmiştir. Bölge ülkelerinin kendi inisiyatifleri ile kurulan ikinci örgüt MAPHILINDO’dur. Malezya, Filipinler ve Endonezya tarafından Malay kardeşliğini güçlendirmek adına 1963’te kurulan örgüt,

Malezya Federasyonu'nun kurulmasının ardından Endonezya'nın izlediği karşı durma politikası yüzünden faaliyetlerine son vermiştir.

### 2.3- ASEAN'IN KURULMASI

1964 yılından itibaren ABD'nin Vietnam'da komünist güçler ile savaşıyor olması, 1965'te Endonezya'da komünist darbe girişimi, 1966'da Çin Kültür Devrimi'nin başlaması ve bölge genelinde komünist güçlerin eylemleri, komünizm tehlikesinin önüne geçmek isteyen, aynı zamanda dış güçlerin iç işlerine müdahalelerinden çekinen Güneydoğu Asyalı devletleri yeni bir örgüt kurmaya yönlendirmiştir.

1965 yılında, bölgenin en büyük komünist partisine sahip olan Endonezya'da gerçekleştirilen başarısız komünist darbesi, ülkede Sukarno'nun yerini general Suharto'nun almasını sağlamıştır. Komünizm karşıtı Suharto, hem ekonomik kalkınmayı sağlayarak ülkedeki devlet otoritesini güçlendirmek, hem de komşuları ile iyi geçinerek uluslararası alanda daha etkin bir dış politika izlemek istemektedir. Bu bağlamda uygulamaya geçirilen “Yeni Düzen” siyaseti uyarınca Malezya'ya uygulanan “Karşı Durma” politikasının bırakılması, bölgede yepyeni bir sayfanın açılmasını ve Endonezya'nın bölgeye özgü örgütlenme çabalarına sıcak bakmasını sağlamıştır.

Komünizme karşı mücadelesinde Endonezya'yı da yanına alarak daha güçlü olmak isteyen Tayland, ASEAN'ın kurulmasına vesile olan 1966 tarihli Bölgesel İşbirliği için Güneydoğu Asya Örgütü taslağını sunmuştur. Bu taslak aslında Endonezya'nın bölgeye ait değerlendirmelerini içermektedir. Bölge barış ve güvenliğinin korunmasının bizzat bölge ülkelerinin sorumluluğunda olması, bölgedeki yabancı askeri üslerin bölge ülkelerinin egemenliklerine doğrudan veya dolaylı olarak zarar getirmesine izin verilmemesi ve bölgedeki kolektif güvenlik anlaşmalarının büyük güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmaması, kurulması planlanan örgütün temel ilkeleri olarak ortaya konulmuştur. (Narine 2002:12)

Tayland tarafından hazırlanan söz konusu taslak, bölgeye yönelik kendi görüşlerini yansıttığı için Endonezya tarafından olumlu karşılanmıştır. Bölge ülkelerinden Singapur ve Malezya, hem komünizme karşı güç birliği yapmak , hem de bölgesel bir teşkilat bünyesinde Endonezya'nın hareketlerini sınırlandırmak maksadıyla kurulması planlanan örgüte dahil olmayı kabul etmişlerdir. “Asya’da Amerikan çıkarlarının sözcüsü” (Yahuda 2004:30) olarak kabul edilen Filipinler ise kurulması planlanan örgüte katılarak Asyalı kimliğini ön plana çıkarmak peşindedir.

Büyük güçlerin iç işlerine müdahalelerini önleyerek, komünizme karşı birlikte hareket etmenin yanında, bölge ülkelerinin içerisinde buldukları ekonomik zorluklardan kurtulma düşüncesi, planlanan örgüte verilen desteğin altında yatan diğer önemli bir etkidir. Bölge ülkeleri, komünizme karşı bir örgüt bünyesinde hareket ederek, ABD, İngiltere ve Japonya’dan daha fazla ekonomik yardım almayı beklemektedirler. (Hagiwara 2003:19)

Ekonomik anlamda güçlenme amacının bir uzantısı olarak, bölge ülkeleri aynı zamanda ülkesel boyutta ve uluslararası düzeyde meşruiyet sağlamak istemektedirler. Bu amaçla, devletler arası gerginlik ve sorunların bir kenara bırakılıp, ekonomik büyümenin ve sosyo-kültürel gelişmenin sağlanması, yeni kurulan devletlerin ülke içi meşruiyetini artıracaktır. Ülke içinde güçlenen devletler aynı zamanda uluslararası arenada da birlikte hareket ederek, hem daha aktif olacaklar hem de diğer devletler tarafından çok daha ciddiye alınacaklardır. (Coicaud 2001:84)

Yukarıda belirtilen amaçlar ışığında hareket eden Tayland, Endonezya, Filipinler, Malezya ve Singapur, 8 Ağustos 1967 tarihinde Bangkok Deklarasyonu’na imza atarak ASEAN’ı kurmuşlardır. ASEAN, Güneydoğu Asya’ya özgü ve tamamen bölge devletlerinin kontrolünde olan ilk örgüttür. Kuruluşundan günümüze hem derinleşerek hem de genişleyerek varlığını sürdürmüştür.

### **3- AKÇT, AET VE ASEAN'İN KURULUŞ ETKENLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI**

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini izleyen ilk yıllarda, Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya farklı gelişmelere sahne olmuştur. Genel olarak bakıldığında, Avrupa'da Sovyet tehdidinin belirmesine paralel olarak, sıcak savaş yerini soğuk savaşa bırakmıştır. Batı Avrupa'da silahlı çatışmalar sona ermiştir. Ancak, Güneydoğu Asya'da hem komünizm tehlikesi her geçen gün artmakta hem de bağımsızlık savaşları devam etmektedir. Batı Avrupa'da çözülmeyi bekleyen en önemli sorun Almanya'nın geleceğidir ve devletler arasında Güneydoğu Asya'da rastlanılan türden hakimiyet iddiaları gibi çok ciddi sorunlar bulunmamaktadır. Kronolojik olarak bakıldığında Batı Avrupa'ya özgü bölgesel işbirliği ve örgütlenme hareketlerinin daha erken başlaması Avrupa'da barışın daha önce sağlanmasından kaynaklanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'da pek çok işbirliği örgütünün kurulduğu görülmektedir. Hem ABD önderliğinde oluşturulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, hem de bölge ülkelerinin büyük ölçüde kendi inisiyatifleri ile gerçekleştirdikleri Avrupa Konseyi, Batı Avrupa Birliği, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu gibi örgütler, başarılı bir şekilde işlemiş ve uzun soluklu olmuşlardır. Buna karşın, Güneydoğu Asya'da ASEAN öncesi bölge ülkelerinin kendi girişimleri ile kurulan MAPHILINDO ve ASA başarısızlığa uğramışlardır. Batı Avrupa'da oluşturulan örgütlerin Güneydoğu Asya'ya oranla başarılı ve uzun soluklu olması, ilk olarak, Batı Avrupa'da sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal uyumun varlığı ile açıklanabilir.

Sosyal uyumdan kastedilen, bölge ülkelerinin benzer veya aynı etnik köken, ırk, din, dil, kültür ve tarihe sahip olmalarıdır. Ülkelerin ekonomik anlamda birbirleri ile ilişkili olmaları, ortak ticari metotlara sahip olmaları gibi faktörler, aralarındaki ekonomik uyumun belirleyicileridir. Politik uyum bölgede benzer devlet sistemlerinin ve ideolojilerin bulunmasını ifade ederken, kurumsal uyumu bölge

ülkelerinin işbirliği için oluşturdukları kurumlar belirlemektedir. Farklı değişkenlere göre değerlendirmelerini yapan teorisyenler,<sup>8</sup> örgütlenmenin gerçekleştiği bölgedeki devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığa da özellikle önem vermektedirler. (Hurrel 1995:38) Bölge ülkeleri arasındaki sosyal, politik, ekonomik ve kurumsal uyumun derecesi ne kadar yüksek ise, mantıksal olarak, o bölgedeki örgütlenme çalışmasının o derece başarılı olması beklenmektedir.

Yukarıda açıklanan kriterler açısından bakıldığında, Batı Avrupalı devletler etnik köken, dil, din ve kültür olarak birbirlerine yakın halklardan oluşmaktadırlar. Bölgenin tümü Hıristiyanlık ortak paydasında toplanmaktadır. Bölgede, Eski Yunan uygarlığı ve Roma İmparatorluğu mirasına sahip çıkılması, Osmanlı tehdidine karşı ittifaklara girilmesi, Reform, Rönesans ve Aydınlanma süreçleri, Fransız ve Sanayi devrimleri, ikisi dünya savaşı olmak üzere yaşanan çatışmalar, coğrafi bütünlük gösteren Avrupa kıtasında karşılıklı etkileşimi ve devletler arası işbirliğini arttırmıştır. (Dedeoğlu 2003:20-37) Bu sayede, tarihsel süreç içerisinde, Batı Avrupa'da sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal uyumun oluşumu ve bölgesel kimlik ve bilincin temelleri atılmıştır.

Savaş sırasında Nazi işgaline karşı direnen ülkelerin hepsinde büyük ilgi gören Avrupa federasyonu fikri, bugünkü Avrupa Birliği'nin itici gücü olmuştur. Sadece siyasetçilerin ve devlet adamlarının değil, halkın da federasyon fikrine olumlu bakması, talebin Avrupa halklarından kaynaklanması (Lee 2002:322) ve federasyon ülküsünü gerçekleştirmek için tüm Avrupa'da örgütlü çalışmalara girilmesi, bölgede Avrupalı bilincinin varlığına işaret etmektedir.

Batı Avrupa'da işbirliği çalışmalarının ve kurulan örgütlerin genellikle başarıyla yürümesi, ikinci olarak, Avrupalıların başka devletler ile işbirliğine gidebilme tecrübeleri ve bunun için gerekli olan devlet örgütlenmesine sahip olmaları ile açıklanabilir. Sürekli diplomasinin, çok taraflı diplomasinin, konferans

---

<sup>8</sup> Bölgesel kimlik ve bilinci ele alan Yapısalcılar, devletler arası karşılıklı bağımlılığı ele alan Yeni-Fonksiyonalistler ve bölgesel örgütlenmelere uluslararası sistemin etkisini inceleyen Yeni-Realistler örnek olarak verilebilir.



diplomasisinin ve Milletler Cemiyeti ile başlayan parlamenter diplomasinin doğduğu kıtanın Avrupa olması, on beşinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar dünya diplomasisine Avrupalı güçlerin yön vermesi, Avrupalı devletlerin diplomasi konusunda deneyimli olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda, diğer devletler ile olan ilişkilerin ve dış politikanın yürütülmesinin tek bir elde, dışişleri bakanlığında toplanması, ilk kez on yedinci yüzyılda yine bir Batı Avrupa devleti olan Fransa'da başlamış, daha sonra Avrupa'ya yayılmıştır. (Tuncer 2002:29) Dolayısıyla, Batı Avrupa dış politikanın devlet kurumları tarafından yönetilmesi konusunda da etkin beceriye sahiptir.

Güneydoğu Asya'da ASEAN öncesi bölge ülkelerinin kendi inisiyatifleri ile kurdukları örgütlerin sonuçsuz kalması, Batı Avrupa'nın aksine, bölgede sosyal, politik, ekonomik ve kurumsal uyumun yokluğu veya eksikliğine bağlanabilir. Herşeyden önce, "Doğu'nun Balkanları" olarak nitelendirilen Güneydoğu Asya (Leifer 1975:278), etnik köken ve dil bakımından Batı Avrupa'ya oranla oldukça heterojendir. Sadece Endonezya'da üç yüzden fazla dil konuşulmaktadır. (The Columbia Encyclopedia 2004:23502) İkinci olarak Batı Avrupa'da Hıristiyanlık ve mezhepleri egemen iken, Güneydoğu Asya, Budizm, İslam, Hinduizm, Hıristiyanlık ve pagan inanışların oluşturduğu bir dinler mozaiğidir. Vietnam, Tayland, Myanmar, Laos ve Kamboçya'da Budizm; Endonezya, Malezya ve Brunei Sultanlığı'nda İslam; Filipinler'de Hıristiyanlık; Singapur'da ise Budizm ile beraber Konfüçyanizm egemendir.<sup>9</sup>

Güneydoğu Asya'nın Hindiçin ülkeleri, Myanmar ve Malezya'nın bir bölümünü kapsayan kıta bölümü ile Malezya'nın diğer bölümü, Singapur, Endonezya ve Filipinler'i kapsayan adalar bölümünden oluşması, kıtada coğrafi bütünlüğün olmadığını göstermektedir. Kıtanın adalar bölümü de oldukça dağınıktır. Endonezya on üç binden, Filipinler ise yedi binden fazla adadan oluşmaktadır. (Yah 2001:2) Güneydoğu Asya'nın parçalı yapısı, bölgede ortak tarih, kültür oluşmasını ve halkların birbirine karışmasını engellemiştir. Sömürge yönetimleri sırasında,

---

<sup>9</sup> Güneydoğu Asya'da etnik ve dinsel çeşitliliğin durumu için EK-3 ve EK-4'e bakınız.

Güneydoğu Asya'ya işçi olarak ya da ticaret için gelen Hintliler ve Çinliler, bölgeye yerleşerek, bölgenin etnik çeşitliğini arttırmışlar ve bölgenin sosyal uyumunu daha da zayıflatmışlardır. Bölgenin sömürge altına alınması, aynı zamanda, ekonomik uyumun oluşmasına da engel olmuştur. Sömürgeci güçler bölge ülkelerini sadece kendi ekonomik kalkınmaları için kullanmışlardır. Bu bağlamda, sömürge döneminde bölgedeki ticaretin yönü sömürge topraklarından, sömürgeci metropole dönük olmuştur. (Taschereau 2001:1) Dolayısıyla, bölge devletleri arasında ticari alışveriş ve buna bağlı olarak ekonomik uyum gelişmemiştir.

ASEAN öncesi Güneydoğu Asya devletleri tarafından kurulan örgütlerin başarısız ve oldukça az sayıda olmasının bir diğer nedeni de, yeni kurulan bölge ülkelerinin devlet geleneğinden yoksun olmaları ve sahip oldukları siyasal sistemlerden kaynaklanan sorunlardır. Savaş sonrası dönemde bölgeye genel olarak bakıldığında, halkın büyük çoğunluğunun köylü, fakir ve cahil olduğu görülmektedir. Halk geleneksel olarak her türlü otoriteyi sadece vergi toplayıcı olarak algılamakta ve devlete karşı büyük antipati duymaktadır.<sup>10</sup> Bunun yanında, siyasal sistemlere elitlerin hakim olması, devlet işlerini görecekt eğitimli memurların olmaması, bölge genelinde azınlıkların çok fazla olması, siyasal sistemlerin istikrarsız olmalarına yol açmıştır. (Brecher 1963:62-68) Böylece, bölge ülkeleri bölgesel işbirliğinden ziyade, daha çok iç meseleler ile ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Bölgede sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal uyumun eksikliği, bölge kimliği fikrinin de bulunmadığını göstermektedir. Nitekim, ASEAN'ın kurulduktan sonraki önemli amaçlarından biri de bölge bilincinin yaygınlaştırılması olacaktır.

Devletlerarası karşılıklı bağımlılık faktörü açısından incelendiğinde, her iki bölgede de aslında güvenlik ihtiyacının, bölge ülkelerinin kendi inisiyatifleri ile oluşturulan örgütlerin kurulmasına yol açan en önemli motivasyon olduğu görülür. Ancak, iki bölgede barış ve güvenliği tehdit edebilecek sorunlar ve bu sorunların giderilmesi için meydana getirilen örgütler bir takım farklılıklar göstermektedir.

---

<sup>10</sup> Bu durum, ASEAN'ın kurulmasında halkın herhangi bir talebinin olmamasına, ve talebin siyasal elitlerden gelmesine neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonunda Batı Avrupalı devletler Sovyet tehdidine karşı önce Batı Avrupa Birliği'ni kurmuşlar, daha sonrada NATO'nun kalkını altına girmişlerdir. Aynı zamanda Amerikan askeri güçleri Avrupa'da bulunmaya devam etmektedir. Sovyet tehdidine karşı Batı Avrupa'nın korunması bir bakıma ABD'ne bırakılmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kurmaya iten asıl neden, Sovyet tehdidinden ziyade, iki dünya savaşının yaşanmasına neden olan Fransa ve Almanya çatışmasının önüne geçilerek, Avrupa bütünleşmesi için gerekli olan kalıcı barışın getirilmesidir. Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin çekirdeğini oluşturan örgütler, ilk etapta, tarihi çok eskilere uzanan ve kıtaya özgü içsel bir güvenlik sorunun ortadan kaldırılması için oluşturulmuştur. Güvenlik kaygılarının giderilmesi ve Avrupa bütünleşmesinin sağlanması için Batı Avrupa'da seçilen yol, ülkeler arası ekonomik işbirliğinin artırılmasıdır.

Daha önceki kısımlarda açıklandığı üzere, ASEAN'ın kurucu ülkeleri arasında pek çok sorun bulunmaktadır. Her ne kadar, ASEAN'ın kurucu üyeleri Avrupa'daki Fransa-Almanya yaklaşmasının bölgeye getirdiği olumlu katkılardan etkilenmiş olsalar da (Tertrais 1997:59), ASEAN'ın asıl amacı bölge ülkeleri arasındaki sorunlara çözüm getirmek değildir. ASEAN'ın kurulmasına yol açan en önemli faktör, kurucu ülkeler dışından, özellikle Çin'den ve kısmen Vietnam'dan kaynaklanan komünizm tehlikesidir. Bu tehlike, bölge ülkelerinin kendi aralarındaki sorunları dondurarak bölgeye özgü bir örgüt bünyesinde toplanmalarına neden olmuştur.

Bölgede komünizmden kaynaklanan güvenlik kaygılarının giderilmesi için gerçekleştirilen işbirliğinin niteliği siyasidir. Batı Avrupa'nın aksine, ekonomik işbirliği ikinci planda tutulmuştur. Nitekim, ASEAN ülkeleri arasında Batı Avrupa'daki şekliyle ekonomik işbirliğine gidilmesi, 1992 yılında "Ekonomik İşbirliğinin İyileştirilmesi Anlaşması"nın ertesinde başlayacaktır. Ayrıca, bölge ülkelerinin komünizm tehlikesine rağmen Batı Avrupa Birliği tarzında askeri bir örgüt kurmadıkları ve de Avrupa'daki gibi topluca çok taraflı bir güvenlik örgütünün şemsiyesine girmedikleri görülmektedir. Buna rağmen, Tayland ve Filipinler

SEATO'ya üye olmuş, Malezya ve Singapur ise İngiltere'den destek almışlardır. SEATO'nun varlığının Vietnam savaşını engelleyememesi, bölgedeki anti-komünist devletlerin aralarında kurabilecekleri askeri nitelikte bir örgütün Çin, Rusya ve Vietnam'ın ciddi tepkisini çekeceğinden korkulması ve bölgenin en güçlü aktörü olan Endonezya'nın izlediği bağlantısızlık stratejisi, ASEAN'ın da askeri işbirliği konusunu kapsamı dışında tutmasına yol açmıştır. (Emmerson 1994:162)

Son olarak, Avrupa Birliği'nin başlangıcını oluşturan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ASEAN'ın kurulması konusunda, dikkati çekilmesi gereken diğer önemli bir nokta da, örgütlerin kurulmalarına ve yapılarına şekil veren fikirlerdir. AKÇT ve AET'nin kurulması kaynağını "Birleşik Avrupa" fikirlerinden alan ve ileriye yönelik siyasi bir proje olan "Avrupa Federasyonu" düşüncesinin hayata geçirilmesidir. Buna paralel olarak, AKÇT ve AET'de, Avrupalı federalistlerin istedikleri gibi, belli alanlarda sınırlı da olsa devlet egemenliğine kısıtlamalar getirilmektedir.

ASEAN'ın kurulması ise, ileriye yönelik bir siyasi proje ile bağlantılı değildir. ASEAN, bölgesel koşulların devletleri işbirliği yapmaya zorlaması sayesinde oluşturulmuştur. ASEAN kurucu üyelerinin kendi aralarındaki sorunların ve bölgede güvenlik tehlikesi yaratan gelişmelerin akıbetinin belirsizliği nedeniyle ileriye yönelik olarak ekonomik ya da siyasi işbirliği konusunda net bir proje geliştirememişlerdir.

Soğuk Savaş süresince, komünizm tehlikesine bağlı olan Vietnam Savaşı, yerel komünist ayaklanmalar ve Kamboçya sorunu gibi önemli olayların Güneydoğu Asya'da gerçekleşmesi ASEAN üyelerini işbirliğine zorlamıştır. Kanımızca, devletlerin yaşamsal çıkarlarını, ülkesel bütünlük ve bağımsızlıklarını etkileyebilecek ortak güvenlik tehlikesinin olmadığı bir durumda, oldukça heterojen olan ve ciddi anlaşmazlıklara sahip olan Güneydoğu Asyalı devletlerin işbirliğini geliştirmesi oldukça zor olurdu. ASEAN öncesi bölge ülkelerinin kendi inisiyatifleri ile gerçekleştirdikleri örgütlerin hepsinin sonuçsuz kalması savımızı destekler niteliktedir.

Güneydoğu Asyalı devletlerin belki de en önemli ortak tarihini oluşturan sömürge süreci ve bölge ülkelerinin ulus-devlet yaratma sürecinde olmaları, devletlerin ulusal egemenlik ilkesine sıkı sıkıya sarılmasına neden olmuştur. Bu nedenle, ASEAN'ın oluşturulması aşamasında devlet egemenliğinden kısmen ve belli alanlarda da olsa vazgeçilmesi söz konusu bile olmamıştır.

## İKİNCİ BÖLÜM

### AB VE ASEAN'İN KURULUŞUNDAKİ AMAÇLAR VE ÖRGÜTLERİNE HAKİM OLAN PRENSİPLER

#### 1- AB'NİN KURUCU ANLAŞMALARINDA BELİRTİLEN AMAÇLARI

Başlangıcından günümüze Avrupa entegrasyonuna şekil veren iki temel anlaşma bulunmaktadır. Bu anlaşmalardan ilki, AET ve EURATOM'u kuran, 1958'de yürürlüğe giren Roma Anlaşması'dır. İkinci anlaşma ise, 1993'de uygulamaya konulan Maastricht Anlaşmasıdır. Her iki anlaşma, Avrupa bütünleşmesinin derinleşmesine ve genişlemesine bağlı olarak, daha sonradan gerçekleştirilen bir takım yasal düzenlemeler veya anlaşmalar ile değişikliğe uğramıştır.<sup>11</sup> Bu bölümde, Roma ve Maastricht anlaşmalarında yer alan amaçlar, değişiklikler sonucunda bütünleştirilmiş şekilleri dikkate alınarak incelenecektir.<sup>12</sup>

1957 tarihli Roma Anlaşması'nın "Prensip" başlığını taşıyan birinci bölümünde Avrupa Topluluğu'nun amaçları ayrıntılı bir biçimde sayılmaktadır. Roma Anlaşması'nın ikinci maddesi uyarınca topluluğun; ortak pazar, ekonomik ve parasal birlik kurulmasıyla birlikte devletlerin ekonomi politikalarının yaklaştırılması yoluyla, topluluğun tümünde ekonomik aktivitelerin uyumlu, dengeli ve sürekli gelişimini, işsizliğin azaltılmasını, sosyal güvencelerin arttırılmasını, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasını, ekonomik kalkınmada sürekliliğin devam ettirilmesini, çevre kalitesinin iyileştirilmesini, hayat standartlarının yükseltilmesini, ekonomik ve

<sup>11</sup> 1951'de AKÇT'yi kuran Paris Anlaşması ve 1957'de AET ve EURATOM'u kuran Roma Anlaşması, 1965 yılında yapılan Füzyon Anlaşması ile birleştirilmiştir. Bu sayede, AKÇT, AET ve EURATOM aynı organların yönetiminde toplanmıştır. Füzyon Anlaşmasının ardından 1987'de imzalanan Avrupa Tek Senedi ile ekonomik işbirliği genişletilmiştir. Avrupa Birliği'nin mevcut durumuna şekil veren 1991 tarihli Maastricht Anlaşması özellikle Amsterdam Anlaşması (1997) ve Nice Zirvesi kararları (2000) ile değişikliğe uğramıştır.

<sup>12</sup> Çalışma boyunca, 1957 Roma Anlaşması'nın ve 1991 Maastricht Anlaşması'nın, 24/12/2002 tarihli Avrupa Topluluğu Resmi Gazetesinin (ATRG/ Journal Officiel des Communautés européennes) Fransızca nüshasında, sırasıyla 33-160 ve 5-35 sayfalar arasında yer aldıkları şekilleri esas alınmıştır.

sosyal uyumun arttırılmasını, amaç olarak edindiği görülmektedir.<sup>13</sup> (A.T.R.G/C 325 2002 : 40)

Bu amaçlara ulaşılması ve topluluğun etkinliğinin arttırılması için, Roma Anlaşması'nın üçüncü maddesi daha ayrıntılı hususları dile getirmektedir. Üçüncü maddede belirtilen hedeflerin başlıcaları şunlardır:

- Üye devletler arasında malların giriş ve çıkışlarında gümrük tarifelerinin, miktar kısıtlamalarının ve diğer bütün eş etkili önlemlerin kaldırılması,
- Üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük ve ticaret politikasının belirlenmesi,
- Üye devletler arasında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması,
- Ortak bir tarım ve balıkçılık politikasının belirlenmesi,
- Ulaşım alanında ortak bir politikanın oluşturulması,
- Ortak pazarın iyi işleyebilmesi için, ülke mevzuatlarının birbirine yaklaştırılması,
- Sağlık ve teknoloji alanında iyileştirmeler yapılması,
- Topluluk genelinde eğitimin kalitesinin artırılması,
- Ticareti arttırma, ekonomik ve sosyal gelişme çabasını ortaklaşa sürdürmek amacıyla, deniz aşırı ülke ve bölgelerin birleştirilmesi. (A.T.R.G/C 325 2002 : 40-41)

Roma Anlaşması'nın ikinci ve üçüncü maddeleri dikkate alındığında, anlaşmanın esas amacının, üye devletler arasındaki gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin kabul edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. (Karluk 2003: 50) Bu anlaşma, aynı zamanda, topluluk bünyesinde mal, kişi, hizmet ve sermayenin serbestçe dolaşımı getirerek, Avrupa ekonomik entegrasyonunun en önemli ilkesinin temelini atmıştır. Roma Anlaşması'nda getirilen ekonomik hükümler, 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile daha da geliştirilmiştir. Avrupa Tek Senedi ile ortak pazarın daha iyi

<sup>13</sup> 1957 Roma Anlaşması'nın giriş bölümünde de, aynı nitelikte amaçların sayılmaktadır. Bkz. ATRG/C 325 2002:39.

işlemesi yolunda, mal, hizmet ve finans sektörüne yönelik üye ülke mevzuatlarının daha da yakınlaştırılması ve bu sektörlerde standartların oluşturulması kararlaştırılmıştır. (O’Callaghan,Griffiths 2002:100)

1957 tarihli Roma Anlaşması ve 1986 tarihli Avrupa Tek Senedi, Avrupa entegrasyonunun ekonomik ayağına yönelik hukuki metinlerdir. Ancak, 1991 Maastricht Anlaşması, Avrupa bütünleşmesinin derinleşmesine bağlı olarak ekonomik amaçların yanında özellikle politik amaçlar da getirmiştir. Maastricht Anlaşması’nın “Ortak Hükümler” başlıklı birinci bölümü, ikinci maddesinde, Avrupa Birliği’nin beş temel amacının sayıldığı görülmektedir. Bu amaçlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir<sup>14</sup>:

- Ülkeler arası iç sınırların ortadan kaldırılması, ekonomik ve sosyal uyumun artırılması ve tek para uygulamasını da içeren ekonomik ve parasal birliğin oluşturulması yoluyla, ekonomik ve sosyal gelişmenin ilerletilmesi, dengeli ve sürekli kalkınmanın sağlanması,
- Ortak dış politika ve güvenlik politikasının yürürlüğe konularak, uluslararası alanda birlik kimliğine vurgu yapılması,
- Avrupa Birliği vatandaşlığı oluşturularak, üye ülkelerin vatandaşlarının hak ve çıkarlarının korunmasının güçlendirilmesi,
- Birliğin, sınırların kontrolü, sığınma, göç, suçların önlenmesi kurallarına bağlı kalarak, kişilerin serbestçe hareketinin garanti altına alındığı, özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak varlığının sürdürülmesi ve geliştirilmesi,
- Birlik müktesebatının, birlik mekanizmaları ve topluluk organlarının daha iyi işlemesi için korunması ve geliştirilmesi. (A.T.R.G/C 325 2002 : 9-10)

---

<sup>14</sup> Sayılan maddeler, Maastricht Anlaşmasında yer alan maddelerin bire bir çevirisi değildir.



## 2- BANGKOK DEKLARASYONU'NA GÖRE ASEAN'İN AMAÇLARI

8 Ağustos 1967 tarihli Bangkok Deklarasyonu'nda ASEAN işbirliğinin temelinde yatan yedi amacın sayıldığı görülür. Deklarasyonda yer alan amaçlar, büyük ölçüde, bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasına yöneliktir. Bununla birlikte, üye devletlerin kendi aralarındaki ve örgütün diğer uluslararası veya bölgesel örgütler ile olan ilişkilerinin düzenlenmesine çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınması bağlamında, Bangkok Deklarasyonu, ilk olarak, “ekonomik, sosyal, kültürel, teknik, bilimsel ve idari alanlarda karşılıklı yardımlaşmanın ve işbirliğinin geliştirilmesini” öngörmüştür. Bu amaca paralel olarak, söz konusu alanlarda gerçekleşecek “eğitim ve araştırma faaliyetlerinde devletlerin birbirlerine karşılıklı destek sağlayacakları” belirtilmiştir. Bunların yanında, “bölge tarımının ve endüstrilerinin geliştirilmesi, ticaretin artırılması, uluslararası mal ticaretinde yaşanan sorunlar üzerinde çalışılması, bölge ulaşımının ve iletişim imkanlarının iyileştirilmesi ve bölge halkının hayat standartlarının artırılması için aktif işbirliğine gidileceği” bildirilmiştir. (ASEAN Secretariat 2003: 2-3)

Bangkok Deklarasyonu'nda ifadesini bulan yukarıdaki amaçlarla, sadece, bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınmasının hedeflendiğini belirtmek eksik bir değerlendirme olacaktır. Deklarasyonda, devletlerarası işbirliği kavramının sıkça kullanılması, aynı zamanda, bir önceki bölümde açıklanan, bölge ülkeleri arasında yeterli düzeyde olmayan işbirliğinin ve etkileşimin artırılmasına önem verildiğini göstermektedir. Deklarasyonda, yukarıdaki amaçların yanında, “Güneydoğu Asya çalışmalarının ilerletilmesi” de eklenmiştir. (ASEAN Secretariat 2003:3) Bu sayede, bir taraftan ülkeler arası işbirliği geliştirilirken, diğer taraftan, bölgenin ortak tarihi ve özellikleri gün ışığına çıkarılarak, bölge kimliğinin oluşturulmasının amaçlandığı görülmektedir.

Bölge ülkelerinin kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik olarak, Bangkok Deklarasyonu, “gönençli ve barışçıl bir bölge toplumu için, bölgedeki ekonomik büyümenin ve sosyo-kültürel ilerlemenin, eşitlik ve ortaklık anlayışı içerisinde gerçekleşeceğini” belirtmiştir. (ASEAN Sekretariat 2003: 2-3) “Eşitlik ve ortaklık anlayışı” üzerinde durulması gereken bir kavramdır. ASEAN’ın kurucu üyeleri, devletin gücü faktörü açısından bakıldıkça oldukça eşitsizdirler.<sup>15</sup> Üye ülkelerin örgüt içerisinde eşit hak ve yükümlülükler sahip olması, bunun yanında ulaşılması planlanan hedefler doğrultusunda birlikte hareket edilmesi, devletler arası güç eşitsizliğinin örgüt bünyesinde bir sorun yaratmaması ve örgütün devamlılığının sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca, eşitlik kavramının kullanılması, etnik yapı, dil, din gibi faktörler uyarınca da oldukça farklı olan bölge devletlerinin örgüt içerisinde hiçbir ayrımcı politikaya maruz kalmayacağına da işaret etmektedir.

Bangkok Deklarasyonu’nda, ASEAN’a üye devletler arasındaki ilişkileri düzenlemeye yönelik bir başka amaçta, “bölge barış ve istikrarının , devletlerarası ilişkilerde adalet ve hukukun üstünlüğüne saygı göstererek ve Birleşmiş Milletler ilkelerine bağlı kalınarak ilerletileceği” bildirilmiştir. (ASEAN Sekretariat 2003:3) ASEAN öncesi dönemde, Endonezya’nın izlediği “karşı durma politikası” ve Filipinlerin Sabah bölgesi üzerindeki hakimiyet iddialarına bağlı olarak, başka bir ülkede askeri gerilla faaliyetlerinde bulunulması ya da ayrılıkçı hareketlerin desteklenmesi gibi hukuki gerekçelere dayanmayan ve bölge barışını zedeleyen faaliyetlerin yaşanması, Bangkok Deklarasyonu’nda devletlerarası ilişkilerin hukuki zemine oturtulmak istenmesinin en önemli nedenidir. Devletlerarası ilişkilerde, aynı zamanda, Birleşmiş Milletler ilkelerine<sup>16</sup> bağlı kalınacağı belirtilerek, üye ülkelerin

<sup>15</sup> Modern realist okulun temsilcisi Hans Morgenthau’nun devlet gücünü oluşturan, yüzölçümü, nüfus, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri güç, ulusal moral, hükümetler ve diplomasinin niteliği faktörleri (Roche 2001:33) veri kabul edildiğinde, Endonezya gibi binlerce adadan oluşan ve kalabalık bir ülkeyi, bunun yanında Singapur gibi küçük bir ada devletini içeren ASEAN ülkelerinin, birbirlerinden oldukça farklı oldukları anlaşılacaktır.

<sup>16</sup> Birleşmiş Milletler Anlaşması’nın prensipleri, BM Anlaşması’nın ikinci maddesinde sayılmıştır. İkinci maddeye göre, BM teşkilatı bütün üyelerin egemen eşitliği prensine dayalıdır. Teşkilat üyeleri, anlaşma uyarınca üzerine aldıkları vecibeleri iyi niyetle yerine getirirler. Teşkilatın üyeleri, milletlerarası uyuşmazlıklarını uluslararası barış, güvenlik ve adaleti tehlikeye sokmayacak şekilde barışçıl yollarla çözerler. Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse BM’nin amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir suretle kuvvet kullanılmasına veya kuvvet kullanma tehdidinde

karşılıklı ilişkilerin hukuki çerçeveye alınması desteklenmiştir. BM Anlaşması'nın getirdiği en önemli ilke, devletlerin, milletlerarası münasebetlerinde ve başka bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmasının veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasının yasaklanmış olmasıdır. Bu bağlamda, ASEAN'a üye devletler, kendi aralarında bulunan sorunları, uluslararası hukukta kabul edilen şekilde, barışçıl yöntemler kullanarak çözmeye kararlı olduklarını ortaya koymuşlardır.

Son olarak, Bangkok Deklarasyonu, ASEAN'ın diğer uluslararası veya bölgesel örgütler ile olan ilişkilerini düzenlemektedir. Deklarasyona göre, ASEAN'ın diğer bir amacı, “ benzer amaç ve değerlere sahip olan uluslararası ya da bölgesel örgütler ile yakın ve faydalı işbirliğinin sağlanması ve bu türden örgütler ile daha yakın işbirliğinin sağlanmasının yollarının aranmasıdır.” (ASEAN Sekretariat 2003:3) ASEAN'ın askeri nitelikte olmayan, barışçıl amaçlara yönelik bir örgüt olduğu düşünüldüğünde, örgütün NATO, SEATO benzeri çok taraflı askeri örgütler ile ilişki kurması engellenmiş, ancak, ülkelerin güvenliklerini ilgilendiren konularda üyelerin ikili anlaşmalar yapmamaları konusunda her hangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

---

başvurmaktan kaçınırlar. BM özü itibarıyla devletin milli yetkileri içerisinde bulunan işlere karışamaz. BM Anlaşması'nın metni için Bkz., Charter of the UN and Statue of the International Court of Justice (1997: 6-7)

### 3- AB VE ASEAN'IN KURUCU ANLAŞMALARINDA YER ALAN AMAÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

AB ve ASEAN'ın kurucu anlaşmalarında yer alan amaçları karşılaştırarak analiz etmeden önce, AB bütünleşmesinin temelini oluşturan 1957 Roma ve 1991 Maastricht Anlaşmaları ile 1967 Bangkok Deklarasyonu'nun hukuki bağlayıcılık açısından farklılık gösterdiği belirtilmelidir. ASEAN'ı kuran Bangkok Deklarasyonu BM Genel Sekreterliği'ne tescil ettirilmemiştir.<sup>17</sup> BM Anlaşması'nın 102. maddesi uyarınca, teşkilat üyesi bir devletin akdettiği bir uluslararası anlaşma BM Sekreterliğine tescil ettirilmediği takdirde, teşkilat üyesi devlet bu anlaşmayı BM organlarının hiçbirinin önünde ileri sürememektedir.<sup>18</sup> Dolayısıyla, Bangkok Deklarasyonu'nun BM'ye tescil ettirilmemesi iki önemli sonucu beraberinde getirmektedir.

İlk olarak, ASEAN'ın uluslararası hukuki kişiliği BM tarafından resmen tanınmamaktadır. ASEAN, hem uluslararası hukukun, hem de iç hukukların örgütlere tanıdığı bir takım haklardan ve ayrıcalıklardan yararlanmamaktadır. Bu bağlamda, ASEAN örgüt olarak Uluslararası Adalet Divanı'na başvuramamakta, üçüncü ülkelerde dava açamamakta ve karargah anlaşmaları imzalayıp, örgüt adına mülk edinmemektedir. (Hsu 2005:47) İkinci olarak, Bangkok Deklarasyonu'nda belirtilen hükümler, hukuki olmaktan ziyade, devletlerin karşılıklı olarak kabul ettikleri siyasi taahhütler olarak kabul edilmelidir. Deklarasyonda yer alan taahhütlere aykırı hareket edilmesi halinde başvurulabilecek herhangi bir uluslararası mercii bulunmamaktadır.

AB ve ASEAN'ın kurucu belgeleri şekil ve içerik açısından da farklılıklar göstermektedir. AB'nin kurucu anlaşmaları, oldukça fazla sayıda maddeyi içeren, belli tarihler vererek örgüte yönelik somut amaçları ortaya koyan, detaylı hukuki

<sup>17</sup> ASEAN tarafından BM'ye tescil ettirilen ilk Anlaşma, 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşmasıdır. Bkz., ASEAN resmi internet sitesi, [www.aseansec.org/1736.htm](http://www.aseansec.org/1736.htm)

<sup>18</sup> Bangkok Deklarasyonu, BM'ye tescil ettirilmiş olsaydı, devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalandığı için, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uyarınca, hukuki geçerliliğe sahip olacaktı. Bangkok'da devlet başkanları tarafından imzalanan belge, deklarasyon olarak adlandırılrsa da, uluslararası anlaşma statüsünde kabul edilecekti. Bkz. (Gündüz 1998 : 182-184)

metinlerdir. AB anlaşmalarının ortak pazar, gümrük birliği, parasal birlik, ortak dış politika ve güvenlik politikası gibi amaçları içerdiği ve bu amaçların uygulanmasına yönelik açıklamaları da barındırdığı görülür. Buna karşın, Bangkok Deklarasyonu, üye devletleri birlikte hareket etmeye ve işbirliği yapmaya yönlendiren bir çerçeve anlaşma görünümünde ve çok taraflı bir deklarasyon niteliğindedir. Çok kısa bir metin olan Bangkok deklarasyonu,<sup>19</sup> devletler arası sosyo-ekonomik ve kültürel alanlarda işbirliğinden bahsetmekte, ancak bu işbirliğinin detaylarını ve ileriki hedeflerinin ne olacağından bahsetmemektedir. Dolayısıyla, Bangkok Deklarasyonu'nda yer alan amaçların içeriği muğlak kalmaktadır.

Kurucu anlaşmalardaki amaçlar doğrultusunda bakıldığında, başlangıç aşamasında Batı Avrupa'da işbirliğinin kapsamının daha geniş tutulduğu anlaşılmaktadır. Roma Anlaşması ortak pazarın temellerini atmakla kalmamış, aynı zamanda Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu da kurmuştur. Bölge tarımının, ticaretinin, ulaşımının ve iletişim imkanlarının iyileştirilmesi ve bölgedeki hayat standardının yükseltilmesini öngören Bangkok Deklarasyonu, ekonomik işbirliğinin kapsamını, Avrupa'ya göre daha dar tutmaktadır. Örgüt içerisinde, mevcut olan karşılıklı güvensizlikler, aynı zamanda, ASEAN işbirliğinin başlangıçta oldukça sınırlı tutulmasına yol açmıştır. Bangkok Deklarasyonu'nda yer alan amaçlarda, üye devletler arasındaki ilişkilerin de düzenlenmeye çalışılması, ASEAN'ın öncelikli hedeflerinden birinin, devletlerarası işbirliğinin başarılı olması için şart olan, üye ülkeler arasında güven duygusunun yerleştirilmesi olduğu anlaşılabacaktır.

Bununla birlikte, kurucu anlaşmalarda yer alan amaçlar, Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya'da gerçekleştirilen işbirliğinin farklı nitelikte olduğunu da ortaya koymaktadır. Roma Anlaşması ile başlayan süreç içerisinde Batı Avrupalı devletler, klasik anlamda devletler arası işbirliğinin ötesinde, "bütünleşme"ye yönelmişlerdir.<sup>20</sup> Ancak, Bangkok Deklarasyonu'nda, ne bütünleşmenin ilk aşamalarından olan serbest

<sup>19</sup> ASEAN Secretariat (2003:1-6)'de Bangkok Deklarasyonu'nun tümü, imza sayfaları dahil, sadece 6 sayfadan ibarettir. Ancak Deklarasyon'un orijinali iki sayfadan oluşmaktadır.

<sup>20</sup> Bütünleşmeye karar veren devletler, devletlerin birlikteliklerini değil, halkların birlikteliklerini sağlamaya çalışırlar. Bu maksatla, yapılarını, politikalarını ve araçlarını uyumlaştırmayı değil, birleştirmeyi, ilerleyen zamanlarda da tekleştirmeyi kabul etmiş olmaktadırlar. (Dedeoğlu 2003:17)

ticarete ne de ekonomik işbirliğinin niteliğine yönelik atıfta bulunulmuştur. Bu anlamda, ASEAN, belli konularda işbirliğinin gerçekleştirildiği hükümetler arası bir platform görünümündedir.

İlk bölümde açıklandığı üzere, Güneydoğu Asya’da Batı Avrupa’nın aksine ekonomik, sosyal, politik ve kurumsal uyumun eksikliği ve bölgesel kimlik olgusunun bulunmaması, Bangkok Deklarasyonu’nda yer alan amaçlar arasında “Güneydoğu Asya çalışmalarının ilerletilmesi” maddesini de beraberinde getirmiştir. AB kurucu anlaşmalarında bölge kimliğinin geliştirilmesi gibi bir amacın yer almaması, AB’nin temellerinin “Birleşik Avrupa” fikirlerinin uzantısı olan ve Avrupa genelinde oldukça destek bulan “Avrupa Federasyonu” projesine dayanmasından kaynaklanmaktadır. Güneydoğu Asya’da bölge kimliğinin gelişmesi için bugüne kadar, ASEAN Çalışmaları Merkezi ve ASEAN Üniversitesi kurulmuştur. Yine aynı amaçla, ASEAN Oyunları düzenlenmekte ve örgütün kuruluş tarihi olan 8 Ağustos ASEAN Günü olarak kutlanmaktadır. Her şeye rağmen, ASEAN büyük ölçüde Güneydoğu Asyalı elitler tarafından desteklenmekte, fakat sokaktaki adam tarafından anlaşılamamaktadır. (Suryadinata 2005:42-43)

Bangkok Deklarasyonu’nda yer alan amaçlar sadece üyeler arası işbirliğine yönelik hedefleri ortaya koymamaktadır. ABD’nin Vietnam’da savaştığı, bölgedeki komünizm tehlikesinin halen devam ettiği bir dönemde, Bangkok Deklarasyonu’nun giriş bölümünde bölgedeki askeri üstlerin geçici olduğunun belirtilmesi, ASEAN’ın amaçları arasında BM ilkelerine uygun hareket edileceğinin ve sadece benzer amaç ve değerlere sahip bölgesel ya da uluslararası örgütler ile ilişkiye girileceğinin bildirilmesi, üye ülkelerin, aynı zamanda, bölgeye yönelik görüş ve isteklerini dış dünyaya aktarmak amacıyla olduklarının bir göstergesidir.<sup>21</sup>

Uluslararası bir örgütün kurucu anlaşmasında yer alan amaçlar, o örgütün hangi işlevleri yerine getirmek için meydana getirildiğinin de göstergesidirler. Bangkok Deklarasyonu’nda ASEAN üyeleri, büyük ölçüde bölgenin sosyo-

<sup>21</sup> Hükümetler arası örgütler, belli hedeflere ulaşmak amacıyla bir araç olarak kullanılabilirler gibi, üye devletlerin görüşlerini yansıtmak amacıyla da kullanılabilirler. (Ariboğan 1997:205)

ekonomik ve kültürel gelişmesine yönelik amaçları dile getirmektedirler. Oysa ki, birinci bölümde belirtildiği üzere, ASEAN'ı kurmaya iten başlıca neden komünizm tehlikesinin önüne geçilerek, bölge barış ve istikrarının sağlanmasıdır. Ancak, Çin Halk Cumhuriyeti ve Vietnam'dan çekinildiği için bu amaç Bangkok Deklarasyonu'nda açıkça dile getirilmemiştir. Dolayısıyla, deklarasyonda yer alan amaçlar, ASEAN'ın birincil kurulma nedeninin "sosyo-ekonomik ve kültürel gelişme"<sup>22</sup> olduğu gibi yanlış bir kanı uyandırmaktadır. (Leifer 2005b: 167)

---

<sup>22</sup> Bangkok Deklarasyonu'nun giriş bölümünde de, bölgenin ekonomik ve sosyal istikrarının sağlanması ASEAN'ın asıl sorumluluğu olarak bildirmektedir. Bkz., (ASEAN Secretariat 2003:22-23)

#### 4- AVRUPA BİRLİĞİ'NE HAKİM OLAN TEMEL PRENSİPLER

Avrupa Birliği'nin varlığı ve işleyişi, üye devletlerin sahip oldukları bir takım ortak değerlere dayanmaktadır. AB'nin prensipleri olarak da kabul edilen ortak değerler, 1991 Maastricht Anlaşması'nda yerini bularak, üye devletlerin ve birlik kurumlarının her türlü faaliyetlerinde göz önüne almak ve her şekilde sahip çıkmak zorunda oldukları hukuki yükümlülükler haline gelmişlerdir. Maastricht Anlaşması'nın altıncı maddesi, birinci fıkrasında, AB'nin, özgürlük, demokrasi, insan hakları ile temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayandığı belirtilmektedir. (A.T.R.G/C 325 2002:11) Aynı maddede, 4 Kasım 1950 tarihli İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması için Avrupa Sözleşmesi'nde garanti altına alındığı şekliyle insan haklarına saygı gösterileceği bildirilmiştir. Altıncı maddede beyan edilen son prensip Birliğin üye ülkelerinin ulusal kimliklerine saygı göstereceğidir. (A.T.R.G/C 325 2002:12)

Birliğin amaçlarına ulaşmak ve politikalarını yürütmek adına gerekli her türlü araca sahip olacağını belirten Maastricht Anlaşması, yedinci maddesi uyarınca, AB'nin temel prensiplerinin korunması için, bir mekanizma getirmiştir. Yedinci maddeye göre, anlaşmanın altıncı maddesinin birinci fıkrasında sayılan prensiplerin üye bir ülke tarafından ihlali halinde, ihlalcı üye ülkeye yönelik bir takım tedbirler uygulamaya konulacaktır. Herhangi bir ihlal ya da ihlal iddiası karşısında en üst düzeyde karar verme yetkisi AB Konseyi'ne aittir. Konsey, devlet ve hükümet başkanları, üye devletlerin üçte biri, Komisyon veya Parlamento tarafından harekete geçirilebilir. Konsey, AB prensiplerinin ciddi ve sürekli şekilde ihlal edilmekte olduğuna, ihlalcı olduğu ileri sürülen üyenin hükümetini dinledikten ve Avrupa Parlamentosunun rızasını<sup>23</sup> aldıktan sonra, nitelikli çoğunlukla karar verebilir. Bu durumda, Konsey, AB Anlaşması'nın ve AT Anlaşması'nın söz konusu ülkeye uygulanmasından doğan haklardan bazılarını ve hatta üye ülkenin Konsey'de oy

<sup>23</sup> Avrupa Parlamentosu, Maastricht Anlaşması'nın yedinci maddesi uyarınca üçte iki çoğunlukla, ihlalcı üyeye yönelik tedbirlerin alınması için AB Konseyi'ne rıza gösterebilir.



kullanma hakkını askıya alabilir.<sup>24</sup> Konsey, karar verirken gerçek ve tüzel kişilerin hak ve yükümlülükleri açısından doğuracağı sonuçları hesaba katar. Bunun yanında, ihlali gerçekleştiren üye devletin Avrupa Birliği kurucu anlaşmalarından doğan yükümlülükleri bağlayıcı olmaya devam etmektedir. (A.T.R.G/C 325 2002:12-13)

Maastricht Anlaşması'nda açıkça dile getirilen özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler ile hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmesi ilkelerinin yanına Borchardt (2000:11-13), “barışın garanti altına alınması”, “birlik ve eşitlik”, “dayanışma” ve “güvenlik” prensiplerini de eklemektedir.

Borchardt'a göre, Avrupa bütünleşmesinin en önemli itici gücü kıtaya barışın getirilmesidir. Bu bağlamda, Avrupa Topluluğu ve devamı niteliğindeki AB'ye üye olan devletler hem kendi aralarında savaşın çıkmasını imkansızlaştırmak hem de dünya barışı adına politikalar izlemektedirler. Dolayısıyla, barışın korunması ve sürekliliğinin sağlanması, AB'nin temel ilkelerinden biri olarak kabul edilebilir. AB'yi oluşturan devletlerin ve halklarının karşılaştıkları her türlü sorunun, birliğin tümü tarafından paylaşılması ve işbirliği içerisinde çözümlendirilmesi yolunda birlikte hareket edilmesi, “birlik prensibinin” varlığına işaret etmektedir. Birlikte hareket eden üye devletler arasında,coğrafi büyüklük, nüfus gibi faktörler uyarınca bir ayrım gözetilmemekte, ayrıca, topluluk vatandaşları etnik köken, dil, din, cinsiyet gibi faktörler göz önüne alınarak farklı muameleye maruz kalmamaktadırlar. Gerek üye devletler, gerekse topluluk vatandaşları arasında gözetilen “eşitlik prensibi” birliğin kalıcı olmasını sağlamaktadır. Birbirleri ile eşit olan üye devletler ve halklar, birliğin getirdiği her türlü avantaj ve yükü eşit ve adil şekilde paylaşarak “dayanışmayı” da bir prensip olarak kabul etmişlerdir. Son olarak, Borchardt, AB'nin bütün temel prensiplerinin “güvenlik prensibine” bağlı olduğunu belirtmektedir. Topluluk kurumları her hareketinde hem üye devletlerin hem de topluluk vatandaşları olan gerçek ve tüzel kişilerin güvenliğini ön planda tutmaktadırlar.

<sup>24</sup> Maastricht Anlaşması yedinci maddesi uyarınca, Konsey, aynı zamanda, ihlalcı üye devlete karşı almış olduğu önlemleri değiştirebilir ya da sonlandırabilir. Bunun yanında, Konsey'deki uygulamalar sırasında ihlalcı üye devletin oyu dikkate alınmadığı gibi, diğer üye devletlerin de toplantıda bulunmamaları Konsey'in karar almasına engel teşkil etmemektedir.

## 5- ASEAN'A HAKİM OLAN PRENSİPLER

Sömürge geçmişi, aralarındaki problemlerden kaynaklanan güvensizlikler ve bölgedeki komünizm tehlikesine karşı koyma isteği dışında ortak paydaya sahip olmayan devletlerin kurduğu ASEAN'ın düzgün işleyebilmesi, örgüte üye devletlerin hareketlerine yön verecek prensiplerin varlığını gerektirmiştir. ASEAN üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerini düzenleyen prensipler, 24 Şubat 1976 tarihinde Bali'de toplanan birinci ASEAN zirvesinde ortaya konulmuştur.<sup>25</sup> Zirvede imzalanan "Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması"nın ikinci maddesi uyarınca, üye devletlere yol gösterecek temel prensipler şunlardır:

- Devletlerin karşılıklı olarak, birbirlerinin özgürlük, egemenlik, eşitlik, ülkesel ve ulusal bütünlüklerine, ayrıca, ulusal kimliklerine saygı göstermeleri,
- Dış güçlerin yıkıcı veya zorlayıcı müdahalelerine maruz kalmaksızın her devletin ulusal varlığını yönetme hakkına sahip olması,
- Üye devletlerin, birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemesi<sup>26</sup>,
- Devletlerarası uyuşmazlıkların barışçıl yollar ile çözüme kavuşturulması,
- Karşılıklı ilişkilerde kuvvet kullanmanın ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmaması,
- Devletlerarası etkin işbirliğinin gerçekleştirilmesi. (ASEAN Secretariat 2003:22-23)

<sup>25</sup> 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması öncesinde Bangkok Deklarasyonu'nda, 1971 Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Bölgesi Deklarasyonu'nda ve aynı zamanda 1976 ASEAN Concord Belgesinde, egemen eşitlik, ulusların kendi kaderini belirlemesi, karşılıklı işbirliği gibi kavramlar ASEAN'ın prensipleri olarak bildirilmektedir. Ancak, 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması, ASEAN'ın prensiplerini bir bütün olarak ve maddeler halinde sayarak ortaya koymaktadır.

<sup>26</sup> Acharya (2001:58)'e göre ASEAN' üyelerinin birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemesi prensibi, daha açık bir biçimde, dört maddeye ayrılarak şu şekilde ifade edilebilir: 1- Devletler, insan haklarının ihlali de dahil olmak üzere, üye bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik hareketlerini ve üyeliğe kabul esnasında devletlerin siyasal sistemlerini ve hükümetlerinin yapısını eleştirmekten sakınırlar. 2- İç işlerine karışmama prensibini ihlal ettiği düşünülen devletin hareketleri eleştirilemez. 3- Devletler komşu bir devlette istikrarsızlık yaratmak ya da hükümetini devirmek isteyen isyancıları tanıtmaktan kaçınırlar ve bu isyancılara hiçbir şekilde destek veremezler. 4- Devletler, ülkesinde yıkıcı ve istikrarı bozucu hareketler ile mücadele eden üye devletlere her türlü siyasi desteği ve maddi yardımı sağlarlar.

ASEAN'ın temel prensipleri göz önüne alındığında, üye devletlerin bu prensipler yoluyla, hem komşu devletlerin, hem de dış güçlerin olası müdahalelerinin önüne geçerek, devlet egemenliklerini korumak ve güçlendirmek istedikleri anlaşılmaktadır. (Narine 2002:2) Bölge devletlerinin yeni kuruldukları ve içteki problemlere rağmen ulus inşa etme sürecinde oldukları düşünüldüğünde, bu devletlerin ülkeleri üzerindeki mutlak egemenliklerini güçlendirmek istemeleri, egemenliğin korunmasının adeta ilahi bir kural gibi algılanması doğal karşılanmalıdır.

Bununla birlikte, egemenliğin korunması politikası, 1976 ASEAN Concord'da da yer alan “ulusal iyileşme” politikasının (ASEAN Secretariat 2003:11-12) ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilebilir<sup>27</sup>. Ulusal iyileşme politikası, Endonezya Cumhurbaşkanı Suharto tarafından ortaya atılan bir güvenlik politikasıdır. Suharto'ya göre, ASEAN'a üye ülkelerin iç istikrarın sağlanması, bölgedeki işbirliğinin ve bölge güvenliğinin başarılı bir şekilde yürümesi için gerekli ön koşuldur. (Acharya 2001:58) Bu bağlamda, ulusal iyileşme politikası, dış tehlikelerden daha çok ülke içinde istikrarsızlık yaratan ve ülke güvenliğini bozabilecek ve ülke egemenliğini tehdit edebilecek sorunların giderilmesine yöneliktir. Ülke içinde, özellikle ekonomik ve sosyal gelişme sağlanacak, halkın yaşam standardı yükseltilecek, buna paralel olarak da ülke istikrarı ve barışı gelişecektir. Tek tek ülkelerin istikrara kavuşup, ülke içi barışı elde etmeleri sonucunda, bölgenin tümü de istikrara kavuşacaktır. (Emmers 2003:19) Bu sayede bölgesel iyileşme de sağlanacaktır.

Kısacası, ASEAN “komşuyu rahatsız etmeme” politikası üzerine kuruludur. (Hund 2001:4) ASEAN üyeleri kendi ülkelerinde istedikleri gibi hareket özgürlüğüne sahipken, bölgelerindeki her hareketlerinde sayılan prensiplere uyacaklardır. Bu sayede bölgede oluşacak istikrar ve barış ortamı, bölgesel kalkınmanın gerekliliği olan ulusal kalkınmaya ortam hazırlayacaktır.

---

<sup>27</sup> “National Resilience” in Türkçe karşılığı olarak kullanılmıştır.

1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması'nın on dördüncü maddesi uyarınca, yukarıda sayılan prensiplerin ihlali halinde ortaya çıkacak uyuşmazlıkların çözülmesi için bir Yüksek Konsey kurulmasına karar verilmiştir. Ancak bu konseyin işleyişiyle ilgili prosedür, ancak 2001 yılında, Ha Noi zirvesinde karara bağlanabilmiştir.

Konseyin yapısı ve işleyişi şu şekilde özetlenebilir: Yüksek Konsey ASEAN'a üye olan devletlerin ve uyuşmazlıkla ilgili olmaları halinde 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması'na taraf devletlerin bakan düzeyinde temsilcilerinden oluşmaktadır. Yüksek Konseyin başkanlığını, ASEAN dönem başkanlığını yürüten üye devletin temsilcisi yapmaktadır. Görüşmeler yoluyla çözümün sağlanamaması durumunda, doğrudan uyuşmazlık ile ilgili olan devlet, yazılı yolla ve diplomatik kanallar aracılığıyla, uyuşmazlık ile ilgili durumu, taraflarını, hangi prensiplerin ihlal edildiğini, Yüksek Konsey başkanına ve taraf devletlerin tümüne bildirir. Yüksek Konseye başvurma niyetinde olan devlet en az iki hafta önceden niyetini yazılı olarak uyuşmazlığa taraf olan devlete bildirmelidir. Başvuru ile birlikte, Yüksek Konsey uyuşmazlığa taraf ülkelerin prosedürün işlemesi için gerekli işlemlerinin yapılması yönünde yazılı onayını ister. Uyuşmazlığa taraf olan devletler onaylarını verirken, duruma ilişkin saptamalarını da belirtirler. Uyuşmazlığa taraf ülkelerin tümünün prosedürün işletilmesi için yazılı onayı alındıktan sonra altı hafta içinde Yüksek Konsey toplanır. Yüksek Konsey bütün üyeleriyle ve konsensüs yoluyla karar verir. Yüksek konsey görüşmeler yoluyla uyuşmazlığın çözümlenememesi durumunda, barışçıl çözüm yolları önerebilir. Ancak, Yüksek konseyin uyuşmazlık hakkında araştırma yapması ya da arabuluculuk faaliyetlerinde bulunması, yine uyuşmazlığa taraf olan devletlerin rızasını gerektirmektedir. (ASEAN Secretariat 2003: 94-102)

## **6- AB VE ASEAN'IN KURUCU ANLAŞMALARINDA YER ALAN PRENSİPLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

AB ve ASEAN'a hakim olan prensipler karşılaştırıldığında, sadece eşitlik ve hukukun üstünlüğü prensiplerinin her iki örgütte de bulunduğu görülür. Ancak, bu prensiplerden özellikle hukukun üstünlüğünün anlamı farklılıklar göstermektedir. Kurucu anlaşmalar ışığında, AB'de hukukun üstünlüğünün anlamı, hem devletlerarası ilişkilerde, hem de devlet-vatandaş ilişkilerinde hukuki mevzuata ve anlaşmalara uygun hareket etme zorunluluğunun bulunmasıdır. ASEAN'da hukukun üstünlüğü ise daha çok devletlerarası ilişkilerde geçerlidir. ASEAN'a üye bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik hukuk dışı eylemleri, iç işlerine karışmama prensibi nedeniyle, örgütü veya üye devletleri ilgilendirmemektedir.

Bangkok Deklarasyonu'nda yer alan ve AB prensipleri arasında bulunmayan “iç işlerine karışmama” ve “karşılıklı ilişkilerde kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunulmasının yasaklanması” prensiplerinin varlığı, ASEAN kurucu üyelerinin özgürlük, egemenlik ve ülkesel bütünlüğünün korunmasına verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bu prensipler aynı zamanda kurucu ülkeler arasındaki karşılıklı güven eksikliğinin de göstergesidirler.

Ayrıca, AB'nin prensipleri arasında yer alan insan hakları ve temel özgürlüklere saygı, bununla birlikte, hak ve özgürlüklerin en iyi şekilde kullanıldığı demokrasi, ASEAN'ın prensipleri arasında yer almamaktadır. ASEAN'a ait hiçbir siyasi belgede demokrasi prensibine yer verilmemiştir. Bu durum, hem kurucu üye devletlerin, hem de örgüte daha sonradan katılan üyelerin devlet sistemlerinin oldukça farklı olması ve Güneydoğu Asya'da büyük ölçüde demokrasi ile yönetilmeyen devletlerin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bölgede; Brunei “Anayasal Sultanlık”, Kamboçya, Malezya ve Tayland “Anayasal Monarşi”, Endonezya, Filipinler ve Singapur “Cumhuriyet”, Vietnam ve Laos “Komünizm”, Myanmar ise “Askeri Cunta” tarafından yönetilmektedir.

AB ve ASEAN, örgüt prensiplerine aykırı davranılması halinde işleyecek koruma mekanizmalarına sahiptirler. AB'nin Maastricht Anlaşması'yla getirdiği mekanizma, ASEAN'daki mekanizmaya oranla daha etkili görünmektedir. İlk olarak, AB'de örgüt prensiplerinin ihlali halinde, Konsey'in harekete geçirilmesi, devlet ve hükümet başkanları, Komisyon, Parlamento ve üye devletlerin üçte biri tarafından sağlanabilirken, ASEAN Yüksek Konseyi, sadece uyuşmazlığa taraf olan devlet tarafından harekete geçirilebilmektedir. Bununla birlikte, AB Konseyi'nin harekete geçirilmesi, ASEAN mekanizmasında olduğu gibi uyuşmazlık taraflarının öncelikli olarak doğrudan görüşmelerde bulunmalarına ve görüşmeler sonunda Konseyin devreye girebilmesi için yazılı rıza göstermelerine bağlı değildir. ASEAN mekanizmasını zayıf kılan en önemli faktör, ihlalci devlete karşı uygulanacak bir yaptırımın olmamasıdır.<sup>28</sup>

Ayrıca, ASEAN üyeleri uyuşmazlıklarını Yüksek Konsey önüne getirmek yerine BM Adalet Divanı'na götürmeyi tercih etmektedirler. Örnek olarak; Endonezya, Malezya ile uyuşmazlık içinde olduğu Sipadan ve Ligitan adaları meselesini Yüksek Otorite'ye devretmek istemiş, ancak Malezya kabul etmemiştir. Sorun Adalet Divanı tarafından çözüme kavuşturulmuştur. (Severino 2004:6)

ASEAN'ın kuruluş amaçlarının aktarımı sırasında örgüt üyelerinin, aynı zamanda, bölgeye yönelik görüş ve isteklerini dış dünyaya iletme gayesinde oldukları belirtilmişti. Aynı durum, ASEAN'a hakim olan prensipleri ortaya koyan 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması için de geçerlidir. İkinci Hindin (Vietnam) Savaşı'nın bitmesinin ardından askeri açıdan güçlü ve Sovyet destekli Vietnam ASEAN ülkeleri tarafından büyük tehdit olarak kabul edilmiştir. 1976 yılında ortaya konan prensipler, üye ülkeler arası ilişkileri düzenlemek yanında, Vietnam'a bu prensipleri kabul ettiği takdirde ASEAN'a katılabileceği ihtimalini belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak, ASEAN'ı Batı'nın bir tuzağı olarak gördüğü için Vietnam bu anlaşmayı dikkate almamıştır. (Khong 1997: 333)

<sup>28</sup> ASEAN prensiplerini ortaya koyan, 1976 Güneydoğu Asya'da Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması, BM'ye tescil ettirilmiştir. Dolayısıyla, anlaşmada yer alan prensiplere aykırı hareket edilmesi durumunda, konu BM gündemine de taşınabilir.

Batı Avrupalı devletlerin, Roma Anlaşması'ndan bu yana, amaç ve prensiplerini, örgütün işleyişi ile ilgili kuralları, “yasallaştırma stratejisi” ne bağlı kalarak, oldukça detaylı anlaşmalar içerisinde düzenledikleri görülür. Yasallaştırma stratejisi uyarınca şekil verilen uluslararası örgütlerde, hem örgütün işleyişi hem de üye devletlerin birbirleri ile olan ilişkileri hukuki zemine oturtulur. Devletlerarası güç asimetrisinin bulunduğu bir uluslararası örgüt içerisinde, üyeler arası ilişkileri yönlendiren oldukça net ve bağlayıcı kural ve prensiplerin olması, nispeten zayıf olan devletlerin yararınadır. Aksi halde, pazarlık güçleri fazla olan büyük devletler, örgüt içerisindeki zayıf devletleri daha çok etkileyebileceklerdir.

Devletlerarası güç asimetrisinin daha fazla olduğu ASEAN, AB'nin tam tersine yasallaştırma stratejisinden uzak kalmıştır. ASEAN'ın yasallaştırma stratejisini uygulamaması, Kahler (2000:559-563)'e göre, şu şekilde açıklanabilir: Yasallaştırma, fonksiyonist bakış açısıyla, ekonomik entegrasyon ile paralel olarak gelişmektedir. ASEAN'da ekonomik işbirliğinin geç başlaması, yasallaştırmanın uygulamaya koyulmasını geciktirmiştir.<sup>29</sup> İkinci olarak, kültür ve iç politikaya dayanan nedenler ASEAN'da yasallaştırma önünde engel teşkil etmektedir. Her şeyden önce, Asyalılar, kavga ve düşmanlıktan uzak ve uyuşmazlığa düşmekten çekinen kültürel değerlere sahiptirler. Üçüncü olarak, yasallaştırmada örgüt tarafından oluşturulacak hukuk düzeni, iç hukukları da bağlayacaktır. Bu anlamda, ortak bir hukuk oluşturulması iç hukuk düzenlerinin birbirlerine yakın olmasını gerektirmektedir. Ancak, Güneydoğu Asya devletleri farklı hukuk sistemlerine sahiptirler. Dördüncü olarak, yasallaştırmanın liberal-demokratik siyasal sistemlerde daha iyi işlemesi, oldukça farklı siyasal sistemlere sahip olan devletlerin önündeki bir diğer etkidir. Son olarak, devletler oluşturulacak ortak hukuk hükümlerinin bağlayıcılığının, kendi egemenliklerine zarar vermesinden çekinmektedirler.

<sup>29</sup> ASEAN üyeleri, 1970'li yılların sonlarından itibaren, ekonomik işbirliğini kurallara bağlı olarak yürütmek için, 1977 ASEAN Tercihli Ticaret Düzenlemeleri Anlaşması, 1980 ASEAN Endüstri Projeleri Temel Anlaşması, 1986 ASEAN Enerji İşbirliği anlaşması, 1992 AFTA Anlaşması gibi çok sayıda anlaşma imzalamışlardır. Bu sayede örgüt bünyesinde gerçekleştirilen ekonomik işbirliği, devletleri bağlayıcı bir düzene sokulmuştur. Bkz., <http://www.aseansec.org/17356.htm>

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### AB VE ASEAN'IN KURUMSAL YAPISI VE KARAR ALMA MEKANİZMALARI

#### 1- AB'NİN ORGANLARI

##### 1.1- AVRUPA KONSEYİ (THE EUROPEAN COUNCIL)

Üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanlarını ve Avrupa Komisyonu başkanını bir araya getiren Avrupa Konseyi,<sup>30</sup> 1974 yılından beri düzenli olarak toplanmaktadır. Zirveler, AB bütünleşmesi için varılacak genel siyasi hedefleri belirlemek, politik ve ekonomik konularda birlik kurumlarına yol göstermek ve birliğin ortak görüşünü belirlemek gibi amaçlarla toplanmaktadır. (Arslan 2003:77) Avrupa Konseyi, AB Bakanlar Konseyi'nin dönem başkanlığını yürüten ülkenin hükümet ya da devlet başkanlığının liderliğinde yılda en az iki kez toplanmaktadır. Toplantılara dışişleri bakanları ve bir komisyon üyesi de katılmaktadır. Her toplantıdan sonra Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu'na sunulmak üzere rapor hazırlamaktadır. Bunun yanında, AB'de gerçekleştirilen ilerlemeler hakkında her yıl Avrupa Parlamentosu'na yazılı rapor sunmaktadır. Zirveden çıkan sonuç bildirgeleri AB kurumlarını yönlendirici ve bağlayıcı niteliktedir.

---

<sup>30</sup> Avrupa Konseyi, Avrupa Tek Senedi'nin yirmi üçüncü maddesi ile Avrupa Topluluğu organları arasına dahil edilmiş, Maastricht Anlaşması'nın dördüncü maddesinde düzenlenerek AB organları arasında yerini almıştır. 5 Mayıs 1949 tarihinde kurulan Avrupa Konseyi ( The Council of Europe) ile karıştırılmamalıdır.



## 1.2- AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLAR KONSEYİ (THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION)

Merkezi Brüksel’de olan AB Bakanlar Konseyi<sup>31</sup>, AB’deki temel karar alma organıdır. Üye ülkelerin bakanlarından oluşur. Konseyin sürekli üyeleri yoktur. Konsey başkanının talebi ya da Komisyon üyelerinin teklifi üzerine, gündemde yer alan konularla ilgili bakanlar toplanmaktadır. AB’nin dış ilişkilerinin ve genel politikalarının ele alındığı Genel İşler ve Dışişleri Konseyi toplantılarına<sup>32</sup> üye ülkelerin dışişleri bakanları yanında diğer ilgili bakanlar da katılabilmektedir. Üye ülkelerin daimi temsilcilerinden oluşan COREPER, Konsey toplantılarının hazırlanmasını sağlamaktadır.

AB Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu ile yasama sürecine katılmaktadır. Üye devletlerin ekonomi politikalarının koordinasyonu, AB bütçesinin onaylanması, AB ve üçüncü ülkeler ya da uluslararası örgütler arasında anlaşmaların imzalanması, AB’nin ortak dış ve güvenlik politikasının geliştirilmesi, cezai konularda ulusal mahkemeler ve polis güçleri arasında işbirliğinin sağlanması, AB Bakanlar Konseyi’nin görevleri arasındadır. Konsey’de her üye devlet nüfusu oranında oy ağırlığına sahiptir. Kararların büyük çoğunluğu oy çokluğu ile alınır. Konsey başkanlığı her altı ayda bir dönüşümlü olarak üye devletler tarafından üstlenilmektedir. Örgüt içerisinde sürekliliğin ve istikrarın sağlanması adına, Konsey’de TROIKA sistemine geçilmiştir. Bu bağlamda, başkanlığı elinde bulunduran üye ülke, kendisinden önce başkan olan ve kendisinden sonra başkan olacak üye ülke ile birlikte çalışmaktadır. (Borchardt 2000:40)

Konseyin çalışma prosedürü; hazırlık süreci, tartışma süreci ve karar alma süreci olmak üzere üç aşamalıdır. Hazırlık aşamasında COREPER ve özellikle yazışma ve tercüme konusunda çalışan Birlik Genel Sekreterliği görev

<sup>31</sup> Roma Anlaşması’nın 202’nci ve 210’ncü maddeleri arasında düzenlenmiştir.

<sup>32</sup> Genel İşler ve Dışişleri Konseyi dışında sekiz farklı konsey bulunmaktadır. Bunlar : Ekonomik ve Mali İşler Konseyi, Adalet ve İçişleri Konseyi, İstihdam, Sosyal Politika, Sağlık ve Tüketici Hakları Konseyi, Rekabet Konseyi, Ulaştırma, Telekomünikasyon ve Enerji Konseyi, Tarım ve Balıkçılık Konseyi, Çevre Konseyi ve Eğitim, Gençlik ve Kültür Konseyidir.

yapmaktadır. COREPER iki bölüme ayrılmıştır. COREPER I, üye ülkelerin daha çok teknik konularda görevli daimi temsilcilerinden oluşurken, COREPER II'de politik konularla ilgili daimi temsilcileri içermektedir. COREPER II'de üzerinde anlaşma sağlanmış konular A Notları, anlaşma sağlanamayan konular ise, B Notları olarak adlandırılmaktadır. A ve B notları tartışılmak üzere AB Bakanlar Konseyi toplantısına gönderilmektedir.

Tartışma aşamasına gelindiğinde, her üye kendi çıkarlarını dile getirmektedir. Tartışmaların A bölümünde A Notları, B bölümünde ise B Notları tartışılmaktadır. Herhangi bir A Notu, AB Konseyi tarafından kabul edilmez ise, B Notu olarak COREPER'e geri gönderilmektedir. Bu aşamadan sonra A Notları hakkında karar alma sürecine geçilmektedir.

AB anlaşmalarında başka şekilde öngörülmemiş ise, karar alma aşamasında A Notları basit çoğunluk sistemine göre oylanmaktadır. Her ülkenin bir tek oyu vardır. Ancak, birlik içi sorunlarda, nitelikli çoğunluk aranmakta ve her ülkeye nüfusu oranında oy hakkı verilmektedir. Konsey içinde, birlik içi bir karar az sayıda muhalefet oyu ile engelleniyorsa, Uzlaşma Kurulu kararın nitelikli çoğunlukla kabul edilmesi için devreye girmektedir. AB anlaşmaları, bazı konularda oybirliği ile karar alınmasını isteyebilir. Bu durumda Konsey toplantılarına katılmak zorunludur. Üye bir devletin bu toplantılara katılmaması kararın alınması için engel teşkil etmemektedir.

### 1.3- AVRUPA KOMİSYONU (THE EUROPEAN COMMISSION)

Avrupa Komisyonu,<sup>33</sup> hükümetlerden bağımsız olarak, AB'nin çıkarlarını koruyan bir organdır. Merkezi Brüksel'dedir. Lüksemburg'da ofisleri ve üye ülkelerle birlikte pek çok ülkede temsilcilikleri bulunmaktadır. Komisyon üyeleri tarafsızdırlar. Üyelerin görev süresi beş yıldır. Komisyon, AB'nin yürütme organı olarak, icraatlarından dolayı Avrupa Parlamentosuna karşı siyasi sorumluluk taşır.

<sup>33</sup> Roma Anlaşması'nın 211'nci ve 219'ncü maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Avrupa Parlamentosu'nda güvensizlik önerisi verilerek Komisyon'un görevine son verdirilebilir. Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e yasa önerisinde bulunmak, AB politikalarını ve bütçesini yönetmek, Avrupa Adalet Divanı'yla beraber, AB mevzuatının uygulanmasını sağlamak ve AB'yi uluslararası düzeyde temsil etmek, Komisyon'un temel görevleridir. Komisyon yirmi beş üyeden oluşmaktadır. Komisyon'un oluşturulması için öncelikli olarak AB Konseyi tarafından bir başkan adayı belirlenmektedir. Komisyon başkan adayı Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra, AB Konseyi ile birlikte Komisyon listesini oluşturmakta, liste AB Konseyinin onayı alındıktan sonra Avrupa Parlamentosuna gönderilmektedir. Avrupa Parlamentosunun onayının ardından Komisyon, AB Konseyinden nitelikli çoğunlukla çıkacak bir kararla görevine başlamaktadır.

AB içinde karar önerilerini hazırlama konusunda tek yetkili olan Komisyonu her hafta toplanmaktadır. Komisyon'da yapılan çalışmaların AB anlaşmalarına uygunluğunun denetimi hukuk bürosu tarafından yapılmaktadır. Denetim raporu Komisyon üyeleri tarafından kabul edildiğinde, hazırlanan taslak Konsey'e ve Parlamento'ya gönderilmektedir.

#### 1.4- AVRUPA PARLAMENTOSU (THE EUROPEAN PARLIAMENT)

Avrupa Parlamentosu<sup>34</sup> Avrupa halklarının temsil edildiği bir zemindir. Beş yılda bir doğrudan seçimle işbaşına gelen üyelerin sayısı 2004-2009 döneminde 732'dir. Parlamento'da her ülke nüfus oranına göre temsil edilmektedir. Milletvekilleri mensup oldukları siyasi grupların içerisinde faaliyet göstermektedirler.<sup>35</sup> Avrupa Parlamentosu başkanı, milletvekilleri arasından, üyelerin salt çoğunluğu ile iki buçuk yıllık bir süre için seçilmektedir. Avrupa Parlamentosu, AB Konseyi ile birlikte yasama görevlerini paylaşmaktadır. Bütün AB kurumlarını denetleme yetkisine sahiptir. AB Komisyonu'nu üçte iki çoğunlukla istifaya

<sup>34</sup> Roma Anlaşması'nın 189'ncü ve 201'inci maddeleri arasında düzenlenmiştir.

<sup>35</sup> 2004-2009 Döneminde, Avrupa Parlamentosu'nda bulunan siyasi gruplar şunlardır: Hıristiyan Demokratlar ve Avrupalı Demokratlar Grubu, Sosyalist Grup, Avrupa için Liberaller ve Demokratlar İttifakı, Yeşiller ve Avrupa Özgür İttifakı, Birleşik Avrupa Solu ve Kuzey Yeşilleri, Bağımsızlık ve Demokrasi Grubu, Avrupa Milletleri Birliği. Bkz. Avrupa Birliği resmi internet sitesi, ([http://europa.eu.int/institutions/parliament/index\\_en.htm](http://europa.eu.int/institutions/parliament/index_en.htm))

zorlayabilmektedir. AB bütçesini onaylayarak uygulanmasını denetlemektedir. Komite toplantıları ve genel kurulları Brüksel’de gerçekleştirilirken, olağan aylık genel kurulu Strazburg’da yapılmaktadır. Avrupa Parlamentosu’nun sekreterliği Lüksemburg’da bulunmaktadır. Parlamento’nun gündem maddeleri milletvekillerinin oluşturduğu alt komisyonlar tarafından belirlenmektedir. Gündeme gelen bir kararın oylanabilmesi için, toplam milletvekilleri sayısının yarısından fazlasının salonda bulunması gerekmektedir.

#### 1.5- ADALET DİVANI ( THE COURT OF JUSTICE)

Adalet Divanı’nın<sup>36</sup> temel görevi birlik mevzuatının her üye ülkede aynı şekilde uygulanmasını sağlamaktır. Buna paralel olarak, Adalet Divanı; üye devletler, AB kurumları, AB vatandaşı olan gerçek ve tüzel kişiler arasındaki AB tasarruflarına dayanan uyuşmazlıkların çözmektedir. Ulusal hukuku ilgilendiren uyuşmazlıklar Adalet Divanı’nın kapsamı dışındadır. Divanın kararları bağlayıcıdır.

Divan her üye devletten birer tane olmak üzere 25 yargıç ve 8 savcıdan oluşmaktadır. Hakimler ve savcılar, ulusal yüksek mahkeme eski üyeleri veya yetkin avukatlar arasından, üye devletlerin ortak kararıyla 6 yıl için atanmaktadırlar. Adalet Divanı bünyesinde, gerçek kişiler tarafından açılan ve tüzel kişiler arasındaki davaları çözümlendirmek için ilk derece mahkemesi de bulunmaktadır. Adalet Divanı’nda kararın alınabilmesi üç aşamalı olarak gerçekleşmektedir. İlk olarak, yazılı aşamada savcılar konu hakkında görüşlerini içeren bir rapor hazırlamaktadırlar. Divanın raporu incelemesinin ardından davayı kabul etmesi halinde, soruşturma aşamasına geçilmekte ve davanın taraf ve tanıkları dinlenmektedir. En son olarak, sözlü aşamada taraflar avukatları aracılığıyla dinlenmekte ve bundan sonra mahkemenin nihai kararı alınmaktadır.

---

<sup>36</sup> Roma Anlaşması’nın 220’nci ve 245’inci maddeleri arasında düzenlenmiştir.

#### 1.6- SAYIŞTAY ( THE EUROPEAN COURT OF AUDITORS )

Sayıştay<sup>37</sup>, merkezi Lüksemburg'da olmak üzere 1977 yılında faaliyete geçirilmiştir. 25 üyeden oluşmaktadır. Üyeler her bir üye ülkeden altı yıllığına Konsey tarafından seçilmektedir. Klasik olarak temel görevi, AB gelir ve harcamalarının denetlenmesidir. Denetlemeler sırasında AB hukukuna uygunluk aranmakta, ve denetlemeler büyük ölçüde belgeler üzerinde yapılmaktadır. Sayıştay, cezai kararlar alamaz. Avrupa Parlamentosu'na ve Konseye sunulmak üzere, her yıl bir önceki mali yıla ilişkin mali rapor hazırlar. AB mali tüzüklerinin kabul edilmesi prosedürü esnasında görüş bildirir.

#### 1.7- DİĞER ORGANLAR VE YARDIMCI KURUMLAR

AB'nin yukarıda sayılan ana organları, bazı yardımcı organlar tarafından desteklenmektedir. Karar alma sürecinde, sendikaların, çiftçilerin, işçilerin, tüketicilerin ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini bildiren Ekonomik ve Sosyal Komite; bölgesel ve yerel görüşlerin değerlendirilmesi için danışılan Bölgeler Komitesi; Avro'nun idaresinden ve AB'nin para politikasının oluşturulması ve uygulanmasını sağlayan AB Merkez Bankası; AB ülkelerinde yatırıma destek sağlayan Avrupa Yatırım Bankası; AB vatandaşları olan ya da AB'de ikamet eden gerçek ve tüzel kişilerin, AB kurumları hakkındaki şikayetlerini soruşturan Ombudsman, AB'nin başlıca yardımcı organlarıdır. Bunun yanında AB'de teknik, bilimsel ve idari konularda çeşitli ajanslar da bulunmaktadır.

---

<sup>37</sup> Roma Anlaşması'nın 246'ncı ve 248'inci maddeleri arasında düzenlenmiştir.

## 2- AB'DE KARAR ALMA MEKANİZMASI ( YASAMA SÜRECİ )

AB'de yasama sürecini oluşturan karar alma mekanizması, ortak karar alma, danışma, işbirliği ve onay olmak üzere dört farklı prosedüre göre işlemektedir. (George 1996: 27-30) Genel olarak bakıldığında, yasa taslağının Avrupa Komisyonu tarafından öne sürüldüğü ve yasalaştırma kararının Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyi'nce, yardımcı organlara danışılarak verildiği görülmektedir.

AB karar alma mekanizmasında en çok başvuru ortak karar alma prosedüründe<sup>38</sup>, Avrupa Parlamentosu yasama görevini AB Konseyi ile eşit olarak paylaşmaktadır. Ortak karar alma prosedürü, Komisyon'un mevzuat taslağını Avrupa Parlamentosu'na ve AB Konseyi'ne sunması ile başlar.<sup>39</sup> Avrupa Parlamentosu mevzuat ile ilgili komitesinden görüş alarak tutumunu belirler. Parlamentosun taslağa ilişkin değişiklik önerileri Komisyon tarafından dikkate alınarak değişikliklerini yapar. Bakanlar Konseyi, Parlamento'nun önerdiği değişiklikleri kabul ederse taslak yasalaşır. Bakanlar Konseyi, Parlamento'nun önerilerini kabul etmez ve yeni değişiklikler yapar ise, ortak pozisyon belgesi (yasa taslağı) tekrar Parlamento'ya gönderilir. Parlamento ortak pozisyon belgesini, ilgili komitesine danıştıktan sonra kabul ederse taslak yasalaşır. Parlamento'nun ortak pozisyon belgesindeki değişiklikleri reddetmesi taslağı yasalaştırmaz. Parlamento ortak pozisyon belgesinin değiştirilmesi de isteyebilir. Değişiklik önerileri, Komisyon ve Konsey'e iletilir. Komisyon'un değişiklikleri onaylaması durumunda, AB Konseyi nitelikli oy çoğunluğu ile ortak pozisyon belgesini kabul ederse, tasarı yasalaşır. Komisyon'un ortak pozisyon belgesini reddetmesi durumunda, tasarinin yasalaşabilmesi için Konsey'in oybirliği ile değişiklikleri onaylaması gereklidir.

Avrupa Parlamentosu ile AB Konseyinin taslak üzerinde anlaşamamaları durumunda, her iki kurumdan da eşit sayıda üyeden oluşturulan uzlaşma komitesi kurulur. Komisyon temsilcileri de uzlaşma komitesi toplantılarındaki tartışmalara

<sup>38</sup> Eğitim, Kültür, Sağlık, Serbest Dolaşım, İç Pazar, Tüketicinin korunması gibi alanlarda uygulanmaktadır.

<sup>39</sup> Komisyon gerektiğinde Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesinin görüşlerini alır.

katkıda bulunurlar. Uzlaşma komitesinde, uzlaşmaya varılamaz ise taslak yasalaşamaz. Komitede anlaşmaya varılması halinde tasarı, üçüncü kez değerlendirilmek üzere Avrupa Parlamentosuna ve AB Konseyi'ne gönderilir. Taslak her iki kurumun onayından sonra yasalaşır.

Danışma prosedüründe,<sup>40</sup> komisyonun yasa taslağı AB Bakanlar Konseyi'ne ve Avrupa Parlamentosu'na iletilir. Konsey, Avrupa Parlamentosu'na ve Ekonomik ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesine danışır. Avrupa Parlamentosunun görüş bildirmesi her türlü yasa tasarısı için zorunlu değildir. Bu durumda Komisyon, AB Konseyinden Parlamento'ya danışması yönünde öneride bulunabilir. Avrupa Parlamentosu taslak üzerinde değişiklik önerisinde bulunabilir, reddedebilir veya kabul edilebilir. Ancak, Avrupa Parlamentosu'nun önerileri Komisyon ve Konsey tarafından zorunlu olarak dikkate alınmak zorunda değildir. Komisyon, Parlamento'nun değişiklik önerilerini kabul ederse, yeni tasarımı Konsey'e yollar. Konsey yeni tasarımı, kabul edebilir, değiştirebilir, reddedebilir.

İşbirliği prosedüründe,<sup>41</sup> Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu'nun görüşünü aldıktan sonra Komisyon önerisine ilişkin bir ortak pozisyon belgesini kabul eder. Avrupa Parlamentosu, Konsey'in ortak pozisyon belgesini onaylarsa, Konsey, ortak pozisyon belgesini nihai olarak kabul eder. Avrupa Parlamentosu, ortak pozisyon belgesini redderse, Konsey, ortak pozisyon belgesini ancak oy birliği ile kabul edebilir. Avrupa Parlamentosu, değişiklik önerisinde bulunursa, Komisyon önerisini tekrar gözden geçirir. Konsey, gözden geçirilmiş öneriyi nitelikli oy çoğunluğu ile kabul eder ve ya oy birliği ile değiştirerek kabul eder.

Onay prosedüründe, Bakanlar Konseyi karar almadan önce Avrupa Parlamentosu'nun onayını almak zorundadır. Onay prosedürü, işbirliği prosedürü ile hemen hemen aynıdır. Ancak, Avrupa Parlamentosu, tasarı değiştirmek üzere

<sup>40</sup> Tarım, Özgürlük, Adalet, Güvenlik, vergilendirme, rekabet gibi alanlarda uygulanmaktadır.

<sup>41</sup> Ekonomik ve Parasal Birlik alanlarında uygulanmaktadır.

öneride bulunamaz, kabul edilebilir, etmeyebilir. Avrupa Parlamentosu'nun reddetmesi durumunda karar alınamaz.<sup>42</sup>

---

<sup>42</sup> Yapısal Fonlar ve Uyum Fonları, Avrupa Merkez Bankası ile ilgili konular, yeni ülkelerin katılımı, uluslararası anlaşmalar Avrupa Parlamentosu'nun onayını gerektirir.



### 3- ASEAN'İN ORGANLARI<sup>43</sup>

#### 3.1- ASEAN ZİRVESİ (ASEAN HEADS OF GOVERNMENT)

ASEAN Zirvesi üye devletlerin devlet ve hükümet başkanlarından oluşur ve en üst düzey karar alma organıdır. Bangkok Deklarasyonu'nda ASEAN Zirvesi'nden ve işleyişinden bahsedilmemektedir.<sup>44</sup> 1992 yılında yapılan Singapur Zirvesi'nde, ASEAN Zirvesi'nin üç yılda bir resmi olarak, yılda bir kez de gayri-resmi olarak, rotasyon esasına göre farklı üye devletlerde toplanmasına karar verilmiştir.<sup>45</sup> (Wah 2003:36) Zirvede, ASEAN'ın örgüt olarak izleyeceği politikaların temelleri belirlenmektedir. Zirveler genellikle Kasım veya Aralık aylarında yapılmaktadır.

#### 3.2- ASEAN BAKANLAR TOPLANTISI (ASEAN MINISTERIAL MEETING)

1967 Bangkok Deklarasyonu, üye ülkelerin dışişleri bakanlarının, "ASEAN Bakanlar Toplantısı" (AMM) adı altında her yıl düzenli olarak toplanmasını öngörmüştür. (ASEAN Sekretariat 2003:3) Toplantılar dönüşümlü olarak, her yıl başka bir ülkede, Haziran ya da Temmuz aylarında yapılmaktadır.<sup>46</sup> AMM'nin temel görevi, örgütün izleyeceği politikaları belirlemek ve örgüt faaliyetlerini koordine etmektir. ASEAN Zirvesi'nin düzene sokulduğu 1992 Singapur Zirvesinden önce, AMM ASEAN karar alma mekanizmasında en etkili organdır. Her iki AMM arasındaki faaliyetler, Ulusal Sekreterliklerin<sup>47</sup> genel direktörleri ile işbirliği içinde, Daimi Komite<sup>48</sup> tarafından AMM adına yürütülmektedir.

<sup>43</sup> ASEAN'ın kurumsal yapısı, örgütün resmi internet sitesindeki bilgilere bağlı kalınarak aktarılmıştır.

<sup>44</sup> Bangkok Deklarasyonu, örgüt faaliyetlerinin yürütülmesi için ASEAN Bakanlar Toplantısı, Daimi Komite, Ad Hoc ve Sürekli komiteler ve Ulusal Sekreterlikler kurulmasını öngörmüştür. (ASEAN Sekretariat 2003:3)

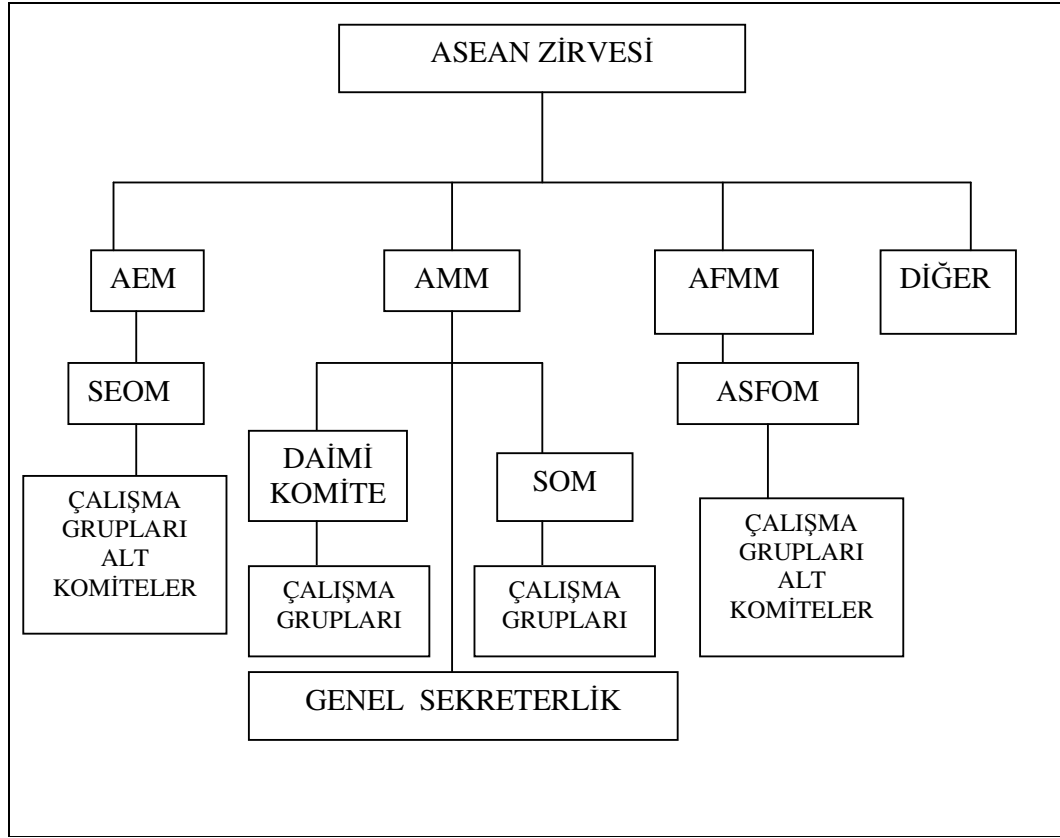
<sup>45</sup> Singapur Zirvesi öncesinde, ASEAN Zirvesi 1976, 1977, 1987 gibi düzensiz aralıklara ile toplanmıştır. Bkz. ASEAN resmi internet sitesi, (www.aseansec.org).

<sup>46</sup> Ülkeler alfabetik sıraya göre toplantılara ev sahipliği yapmaktadırlar.

<sup>47</sup> Ulusal sekreterlikler, üye ülkelerin dışişleri bakanlıklarına bağlıdır ve dışişleri diplomatlarının yanında, diğer bakanlıklardan katılan bürokrat ve uzmanlardan oluşmaktadır. Ulusal sekreterlik üyeleri, kendi ülkelerinin çıkarlarını temsil eder, görüş ve politikalarını belirler, örgüt içerisindeki toplantı, tartışma ve görüşmelere katılırlar. (Ahmad 2003:28)

<sup>48</sup> Daimi Komite, bir önceki AMM'ye ev sahipliği yapan devletin dışişleri bakanının başkanlığında, üye ülke büyükelçilerin oluşturduğu bir komitedir. Yılda en az üç kez toplanmaktadır. (Hund 2002:40)

Tablo - 1 : ASEAN'İN ÖRGÜTSEL ŞEMASI



Kaynak: [www.aseansec.org/images/chart1.jpg](http://www.aseansec.org/images/chart1.jpg)

AMM toplantılarına gerektiğinde, ele alınan konu ile ilgili bakanlar da dahil edilebilmektedir. ASEAN Zirvesi sırasında AMM, ASEAN Ekonomi Bakanları Toplantısı ile ortaklaşa olarak, Zirveye rapor sunmaktadır. 1987 Manila Zirvesi'nde, AMM'ye bağlı olarak ASEAN politik işbirliği konusunda çalışacak, Kıdemli Bürokratlar Toplantısı (SOM) oluşturulmuştur. Bu toplantı üye ülkelerin dışişleri bakanlıklarının ileri gelen bürokratlarından oluşmakta ve düzenli olarak AMM ile toplantılar yapmaktadır.

1999 Manila Gayrı-resmi ASEAN Zirvesinde, bölge barış ve istikrarını ilgilendiren konularda ASEAN'ın daha etkili bir biçimde hareket edebilmesi için ASEAN Troika'nın oluşturulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine, 2000 yılı AMM toplantısında, Troika'nın yapısı ve işleyişi belirlenmiştir. Bölge barış ve istikrarını etkileyebilecek bir sorunun belirmesi durumunda, ASEAN Daimi

Komitesi Başkanı ya da herhangi bir üye devletin dışişleri bakanının önerisi ve üye devletlerin dışişleri bakanlarının hepsinin olumlu görüşü ile Troika kurulabilmektedir. Troika, Daimi Komite'nin önceki, şimdiki ve sonraki başkanlığını yapan ülkenin dışişleri bakanlarından oluşturulmaktadır. Troika, karar alma organı değildir. ASEAN dışişleri Bakanlarına yardımcı olmakla görevli ad hoc bir yapıdır. Troika'nın süresi ve görevi ASEAN dışişleri bakanları tarafından belirlenir. Troika, ASEAN dışişleri bakanlarına raporlar hazırlayarak tavsiyelerde bulunur. (ASEAN Sekretariat 2003: 91-93)

AMM toplantılarının hemen arkasından ASEAN'ın diyalog partnerleri ile gerçekleştirildiği, Bakanlar Konferansı Sonrası Toplantıları yapılmaktadır. Bu toplantılarda, ASEAN'ın ekonomik, politik işbirliği içerisinde olduğu ve ortak çıkarları paylaştığı diyalog partnerleri ile bölgeye ve aralarındaki işbirliğine yönelik düşünceler paylaşılmaktadır.<sup>49</sup> (Owigley 1997)

### 3.3- ASEAN EKONOMİ BAKANLARI TOPLANTISI (ASEAN ECONOMY MINISTERS MEETING)

ASEAN Ekonomi Bakanları Toplantısı (AEM), 1977 Kuala Lumpur Zirvesinde oluşturulmuştur. Temel görevi, ASEAN ekonomik işbirliğini yönetmektir. AEM yılda bir kez toplanmaktadır. Tıpkı AMM'de olduğu gibi, ASEAN ekonomik işbirliğinin her türlü yönünün ele alınması için, üye devletlerin ticaret, maliye, ekonomi ve endüstri bakanlıklarına bağlı kıdemli bürokratlar, Kıdemli Ekonomi Bürokratları Toplantısı'nda (SEOM) buluşmaktadır.<sup>50</sup> SEOM, AEM ile düzenli olarak toplanır ve AEM'ye raporlar sunar. Bunun yanında, ASEAN Serbest Bölgesi Konseyi ve ASEAN'a üye ülkelerde yatırım sektörünün liberalleşmesini gözetken ASEAN Yatırım Alanı Konseyi, AEM'ye bağlı olarak çalışmaktadırlar. AEM, ASEAN Zirvesi sırasında, AMM ile birlikte rapor

<sup>49</sup> ASEAN'ın diyalog partnerleri; Avustralya, Kanada, Çin, Avrupa Birliği, Hindistan, Japonya, Güney Kore, Yeni Zelanda, Rusya, ABD ve BM Kalkınma Programıdır.

<sup>50</sup> SEOM, 1987 Manila Zirvesi sırasında, Finans ve Bankacılık Komitesi, Gıda, Tarım ve Ormanlık Komitesi, Endüstri, Maden ve Enerji Komitesi, Ulaşım ve İletişim Komitesi, Ticaret ve Turizm Komiteleri feshedilerek kurulmuştur.

sunmaktadır. AMM ve AEM arasında görüş alışverişinin sağlanabilmesi için, ASEAN Zirvesine yakın zamanlarda Ortak Bakanlık Toplantısı adı altında bir araya gelmektedirler.

### 3.4- ASEAN MALİYE BAKANLARI TOPLANTISI (ASEAN FINANCE MINISTERS MEETING)

1997'den itibaren, ASEAN Maliye Bakanları her yıl toplanmaktadır. ASEAN Maliye Bakanları Toplantısı (AFMM), hem üye ülkeler arası hem de örgütün diğer ülkeler ve örgütler ile olan mali işbirliğini yönetmektedir. (Hund 2002:44) AFMM'nin altında, üye ülkelerin maliye bakanlıklarının ileri gelen bürokratlarının yer aldığı, Kıdemli Bürokratlar Toplantısı (ASFOM) yapılmaktadır. 1998'de Asya ekonomik krizinin yeniden yaşanmasını önlemek adına oluşturulan ASEAN Gözetleme Süreci uyarınca düzenlenen ASEAN Seçkin Komitesi, Maliye Kıdemli Bürokratlar Toplantısı ve ASEAN Merkez Bankası Forumu'ndan meydana gelmektedir. ASEAN Seçkin Komitesi, üye ülkelerdeki makroekonomik, yapısal ve sektörel gelişmelerini incelemekte ve AFMM'ye raporlar sunmaktadır.

### 3.5- ASEAN GENEL SEKRETERLİĞİ (ASEAN SECRETARIAT)

1976 Bali Zirvesi sonucu kurulan ASEAN Sekreterliği'nin merkezi Cakarta'dadır. Bakan statüsünde olan Genel sekreter,<sup>51</sup> ASEAN Bakanlar Toplantısı teklifiyle ASEAN devlet başkanları tarafından seçilmektedir. Görevi ASEAN aktivitelerini başlatmak ve koordine etmektir. Görev süresi beş yıldır. Sekreter yetenek esasına göre atanır. Birisi ekonomik işbirliğinden, diğeri fonksiyonel işbirliğinden sorumlu iki yardımcısı vardır.<sup>52</sup> Birliğin diğer çalışanları da bu kural dahilinde atanırlar ve yapılan atamalarda coğrafi dağılım prensibine bakılmaz. Genel Sekreterlik ASEAN karar organlarına, birliğin işleyişi hakkında raporlar sunmaktadır.

<sup>51</sup> 1992 Singapur Zirvesinden önce Genel Sekreter büyükelçi statüsünde kabul ediliyordu.

<sup>52</sup> Fonksiyonel işbirliğinden kastedilen, ASEAN'ın diğer ülke ve örgütlerle olan ilişkilerinin düzenlenmesi, doğal felaketler, göç ve uyuşturucu gibi uluslararası sorunlar ile mücadele edilmesi anlaşılmalıdır.

### 3.6 - DİĞER YARDIMCI ORGANLAR

ASEAN dış ilişkilerini yürütmek adına birtakım komiteler oluşturmuştur. Komiteler, buldukları ülkelerdeki ASEAN üyelerinin diplomatik misyonlarının başkanlarından oluşmaktadır. Buldukları ülke hükümeti ile görüş alışverişinin sağlandığı toplantılar düzenlemektedirler. Toplantılar sonunda, Komite başkanı ASEAN Daimi Komitesine rapor sunmakta ve faaliyetlerini yönlendirmesi için görüş istemektedir. Komiteler sayılan merkezlerdedir: Brüksel, Londra, Paris, Vaşington, Tokyo, Kanberra, Ottawa, Wellington, Cenevre, Seul, Yeni Delhi, New York, Pekin, Moskova ve İslamabad.

#### 4- ASEAN'İN KARAR ALMA MEKANİZMASI

ASEAN'ın karar alma mekanizması tartışma/danışma (Musyawarah) ve konsensüs (Muafakat) ilkeleri tarafından yönetilmektedir. Bu ilkeler Endonezya'da, kısmen de Malezya ve Filipinler'de, geleneksel olarak köylerde karar alma esnasında uygulanmaktadırlar. Herhangi bir konu hakkında karar verilmesi gerekiyorsa, öncelikle bu konu hakkında uzun görüşme ve tartışmalar yapılmakta ve karar oy birliği ile alınmaktadır. (Caballero-Anthony 2005:72)

Üye bir ülkenin örgüt içerisinde izleyeceği yolu, ulusal sekreterliklerde çalışan bürokratlar vermektedir. Ulusal sekreterlikler tarafından oluşturulan görüş ve politikalar, ASEAN Zirvesi'nde devlet ve hükümet başkanları, ASEAN Bakanlar Toplantısı'nda ilgili bakanlar, toplantı ve komitelerde de üye ülkelerin temsilcileri tarafından savunulmaktadır. Yukarıda, ASEAN'ın örgütsel şemasını gösteren tablo dikkate alındığında, örgütün ASEAN Zirvesi liderliğinde hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Örgütün hiyerarşik yapısı, karar alma mekanizmasına da yansımaktadır.

ASEAN Genel Sekreterliği ve ASEAN Daimi Komitesi dikkate alınmadan, örgütün karar alma mekanizması şu şekilde basitleştirilebilir: Üzerinde karar alınması gereken konu en alt düzeyde çalışma grupları ve alt komiteler tarafından tartışılmaktadır. Daha sonra bu konu Kıdemli Bürokratlar Toplantısında değerlendirilmekte, ardından Bakanlar toplantılarının gündemine alınmaktadır. En son aşamada konu ASEAN Zirvesinde tartışılarak karara bağlanmaktadır.

Karar alma aşamasının her aşamasında temel ilke konsensüs prensibidir. Kararın alınması esnasında, öncelikli olarak, tüm üye ülke temsilcilerinin üzerinde mutabık kalabilecekleri ortak zemin aranmaktadır. Her aşamada karar görüşmeler yoluyla elde edilmektedir. Karar alma süreci genellikle gayrı-resmi ve konunun niteliğini açıklayıcı toplantılar ile başlamaktadır. Toplantılarda, ASEAN'ın bir ülkeler topluluğu göz önüne alınarak, hiçbir ülke liderlik çabasına girişmemektedir.

Karar alınırken öncelikli olarak genelde uzlaşmaya varılmakta, konunun detayları üzerinde oyaşmaya varılması ikinci planda bırakılmaktadır. (Heller 2005:128)

ASEAN'ın siyasi işbirliğinin yanında ekonomik işbirliğini de geliştirmesi konsensüse dayalı karar alma sisteminde bir takım istisnalara da yol açmıştır. Karar alınması esnasında, alınacak karara muhalefet eden ülkelerin sayısı oldukça az ise ve karar büyük bir çoğunlukla destekleniyorsa, alınacak kararın muhalefetteki ülkelerin temel çıkarlarını tehdit etmeyeceği durumlarda karar oy çokluğu ile alınabilmektedir. "On eksi X prensibi" olarak adlandırılan bu uygulama ekonomik meseleler hakkında karar alma esnasında uygulanabilmekte, ancak, siyasi ve güvenlik ile ilgili konularda konsensüs yolu ile karar almaya devam edilmektedir. (Capie, Evans 2003: 48,51)

## **5- AB VE ASEAN'IN KURUMSAL YAPISININ VE KARAR ALMA MEKANİZMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

AB ve ASEAN'ın kurumsal yapısı karşılaştırıldığında, AB'nin ASEAN'a oranla daha kompleks bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. AB; AB Konseyi, Komisyon, Parlamento, Sayıştay ve Adalet Divanı gibi temel kurumlara sahipken, ASEAN sadece ASEAN Zirvesi ve ASEAN Bakanlar Toplantısı olmak üzere örgütün başlangıcından beri varlığını sürdüren iki temel organa sahiptir. ASEAN'da kurumlaşma düzeyi yok denecek kadar azdır. ASEAN Genel Sekreterliği dışında, ASEAN organlarının belirli bir üye ülkede konumlanmaları veya kendilerine ait bir merkezin varlığından söz edilemez. ASEAN'ın organları hükümetler arası işbirliği zemininde, düzenli toplantılar yaparak çalışmaktadırlar.

AB'ye göre ASEAN'ın kurumlaşma düzeyinin düşük olması ve ASEAN'da supranasyonal otoriteye sahip herhangi bir organın bulunmaması, ASEAN kurucu üyelerinin devlet egemenliğine verdikleri önemden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, kurumsal düzeyde İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da kurulan örgütlerden ve AB'den farkının ortaya konulması için, ASEAN'ın literatürde “kurumsal minimalizm”, “yumuşak bölgecilik”, “hafif diyalog”, “zayıf kurumsallaşma”, “egemenlik arttırıcı bölgecilik” şeklinde nitelendirildiği görülmektedir. (Capie, Evans 2003: 45)

Örgütlerin kurumsal yapıları içerisinde, organların yapılanmaları sahip oldukları fonksiyonlarla birlikte ele alındığında, tek benzerlik Avrupa Konseyi ve ASEAN Zirvesi arasında bulunmaktadır. Her iki organ da, devlet veya hükümet başkanlarından oluşmakta ve düzenli olarak toplanmaktadır. Avrupa Konseyi ve ASEAN Zirvesi, diğer organlara büyük ölçüde siyasi ve ekonomik konularda yol göstermekte ve ele aldığı konularda bağlayıcı kararlar alabilmektedir.

Sadece örgüt organlarının yapılanmaları açısından değerlendirildiğinde, AB Bakanlar Konseyinin bir benzeri ASEAN'da “Bakanlar Toplantısı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki organ da, üye ülkelere mensup bakanlardan oluşmaktadır.



Ancak, belirtilen organlar sahip oldukları fonksiyonlar açısından farklılıklar göstermektedirler. AB Bakanlar Konseyi hem yasama hem de yürütme görevlerine sahipken, ASEAN Bakanlar Toplantısı, sadece üye ülkelerin ortak görüşünün ortaya çıkarıldığı ve yasama gücünü elinde bulundurmayan bir organdır. (Gramegna 2001) Avrupa Konseyi ve AB Bakanlar Konseyi dışında, AB organlarından (AB Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Adalet Divanı, Sayıştay) hiç birisinin yapısal yada fonksiyon açısından bir benzeri ASEAN'da yoktur.

Karar alma mekanizmaları açısından değerlendirildiğinde, AB'nin farklı konulardaki kararlar ve farklı organlar için değişik yöntemler belirlemiş olmasına rağmen, ASEAN'ın sadece konsensüs yoluyla karar alma metodunu benimsediği görülmektedir. Bu metot, ASEAN yolu (ASEAN Way) olarak adlandırılan stratejinin bir parçasıdır. ASEAN yolu, örgüt içerisinde gayri-resmiliğin, kurumsal yapının minimum düzeyde tutulmasının, konsensüs yoluyla karar alınmasının ve uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesinin yanında devletlerin birbirlerinin iç işlerine karışmamalarının kısa bir ifadesidir. Devletler ASEAN yoluyla, ilk bölümde açıklanan ulusal iyileşmelerini ve ulusal çıkarlarını ön planda tutmaktadırlar. (Tay 2001: 247-248) Bu amaçla, karar verme aşamasında her devletin eşit haklara sahip olduğu konsensüs metodu, ASEAN karar verme sürecindeki her aşamada ve tüm organlarında uygulanmaktadır. ASEAN'da bu yol, aynı zamanda, üye devletler arasında bulunan sorunların örgütün sağlıklı bir biçimde işlemesini engellememesi için seçilmiş ve örgütün bugüne kadar başarı ile işlemesini kolaylaştırmıştır.

Ancak, ASEAN yolu bağlamında örgütün kurumsal yapısının ve karar alma mekanizmasının eksikliği eleştirilmektedir. Her şeyden önce, üye devletlerden bağımsız sadece örgütün ve ASEAN'ı oluşturan ulusların çıkarlarını temsil edecek bir organ yoktur. ASEAN organlarında yer alan temsilciler ülkelerinin çıkarları için çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, ülke çıkarları, toplu olarak ASEAN halklarının çıkarlarının önüne geçebilmektedir. İkinci olarak, ASEAN'da karar alma sürecinin her aşamasında konsensüs metodunun uygulanması, çok sayıda toplantı yapılmasına ve uzun tartışmalara neden olmakta, karar alma sürecini uzatmaktadır. Üçüncü

olarak, ASEAN kurumlarının almış olduğu kararların uygulanıp uygulanmadığına ilişkin hiçbir denetim mekanizması bulunmamaktadır. (Alagappa 2003:22-23)

ASEAN karar alma sürecinde, musyawarah ve muafakat ilkelerinin uygulanması, kararların alınmasını geciktirse de, bir takım olumlu etkilere sahiptir. Belirtilen ilkelerin uygulanması, azınlıkta kalan ya da güçsüz olan devletlere, büyük devletlerin veya çoğunluğun etkisinde kalmadan karar verme olanağı sağlamaktadır. Bunun yanında, devletler arasındaki güç ve büyüklük gibi farklılıklar göz ardı edilerek, her devletin eşit olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, ASEAN karar alma sürecinde o kadar sıklıkta toplantı olmaktadır ki, ülke temsilcileri birbirlerini çok iyi tanır hale gelmişlerdir. Dolayısıyla, bir karar önerisi verilmeden önce, diğer üyelerin ne düşüneceği çok iyi tahmin edildiği için, karar önerisi kabul edilebilecek uygunlukta hazırlanmaktadır. Bu da konsensüsle kararın alınmasını kolaylaştırmaktadır. (Caballero-Antony 2005: 72-73)

ASEAN'da, AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu tarzında üye ülkelerin hükümetlerinden bağımsız organların bulunmaması, karar alma sürecinde ulusal hükümetlerin etkinliğini beraberinde getirmiştir. Supranasyonal organlara sahip olmasına rağmen AB karar alma sürecinde de benzer bir durum söz konusudur. Tezcan (2003: 67-72)'in da belirttiği gibi, Topluluk karar alma sürecinde AB Komisyonu ve AB Parlamentosu'ndan ziyade üye ülke temsilcilerinden oluşan AB Bakanlar Konseyi'nin ağırlığı söz konusudur. AB her ne kadar bütünleşmeye yönelmiş bir oluşum olsa da, ulusal çıkarların örgüt kararlarındaki etkisi büyüktür.

Her iki örgüt de, genişlemelerinin ve aralarındaki işbirliğinin artmasına bağlı olarak, kurumsal yapılarında ve karar alma mekanizmalarında değişikliğe gitmek istemektedirler. AB bu değişiklikleri, 29 Ekim 2004'te imzalanan Anayasal Anlaşma uyarınca gerçekleştirecektir.<sup>53</sup> AB Anayasası, halen yürürlükte olan anlaşmaların yerine geçecektir. AB Anayasası yasama sürecini basitleştirmekte ve Avrupa Konseyi, Bakanlar Konseyi ve Komisyon'a yönelik değişiklikler öngörmektedir.

---

<sup>53</sup> Bkz., EK-5

Ancak AB Anayasası Fransızlar ve Hollandalılar tarafından reddedildiği için şu anda askıdadır.

ASEAN'ı yönlendiren amaç ve prensiplerin ayrı belgelerde belirtilmesi, örgüt organlarının karar mekanizmalarının belirsizliği, örgütün uluslararası hukuki kişilikten mahrum olması, örgüt üyelerini ASEAN Şartı'nı planlamaya yönlendirmiştir. ASEAN Şartı, örgütün genişlemesi ve derinleşmesinin sonucunda artan işbirliğinin büyük ölçüde hukuki bağlayıcılığı olmayan kurallar ile yürütülemeyeceğinin anlaşılmasının bir sonucudur. 29 Kasım 2004'te kabul edilen Vientiane Hareket Planı, ASEAN Şartı ile ilgili bir takım öneriler getirmektedir.<sup>54</sup> ASEAN Şartı'nın 2010'da imzalanması beklenmektedir.

---

<sup>54</sup> Bkz., [http:// www.aseansec.org/VAP-10th%20ASEAN%20summit.pdf](http://www.aseansec.org/VAP-10th%20ASEAN%20summit.pdf)

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### AB VE ASEAN'IN GENİŞLEME SÜREÇLERİ

#### 1- AB'YE ÜYELİK PROSEDÜRÜ VE ADAYLIK İÇİN GEREKLİ KRİTERLER

Maastricht Anlaşması'nın 49'ncü maddesi uyarınca, AB'nin prensipleri olarak sayılan değerlere<sup>55</sup> saygı gösteren tüm Avrupalı devletler, AB üyesi olmak isteyebilir. (A.T.R.G/C 325 2002:31) Anlaşıldığı üzere, bir devletin AB'ye başvurabilmesi için gereken ilk şart, o devletin Avrupa kıtasında yer almasıdır. Aranılan ikinci koşul, başvuran ülkenin AB'nin prensipleri olan özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlı olmasıdır.<sup>56</sup> Belirtilen şartları taşıyan ve AB üyesi olmak isteyen bir ülke; başvuru, Komisyonun görüşü, müzakereler ve giriş olmak üzere dört aşamalı bir sürecin sonunda tam üye sıfatını kazanabilmektedir. (Escribano 2003:8)

Başvuru aşaması, AB'ye üye olmak isteyen ülkenin hükümetince başlatılmaktadır. Adaylık başvurusunun muhatabı, AB Bakanlar Konseyi Başkanlığı'dır.<sup>57</sup> Başvurunun formatı ile ilgili olarak belirli bir standart yoktur. Ancak, başvuran ülkenin hükümeti adaylık niyetini resmi bir yazı ile bildirmelidir. AB Bakanlar Konseyi'ne yapılan başvurunun ardından, AB Dönem Başkanlığı konuyu gündeme alınmak üzere AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyine iletir. Bunun yanında; AB Bakanlar Konseyi, Maastricht Anlaşması'nın 49'ncü

<sup>55</sup> Maastricht Anlaşması'nın 6. madde, 1. fıkrasında sayılan değerler, özgürlük, demokrasi, insan hakları ile temel özgürlüklere saygı, ve hukukun üstünlüğüdür.

<sup>56</sup> Maastricht Anlaşması öncesinde; AET'yi kuran Roma Anlaşması'nın 237'nci maddesinde, AKÇT'yi kuran Paris Anlaşması'nın 98'nci ve EURATOM Anlaşması'nın 205'nci maddesinde Avrupa topluluklarına üyelik konusu düzenlenmiş, "Avrupalı bir devlet olmak" ve "demokratik hükümetler tarafından yönetilmek" üyelik kriterleri olarak belirtilmiştir. (Karluk 2003:232)

<sup>57</sup> Bir önceki bölümde belirtildiği gibi, AB Bakanlar Konseyi Başkanlığı'nı, AB dönem başkanlığını yürüten ülkenin dışişleri bakanı yapmaktadır.

maddesinde öngörülen prosedüre göre, AB Komisyonu'nu ve AB Parlamentosu'nu başvurudan haberdar eder.

Komisyon aşamasında, AB Komisyonu başvuran ülkenin başvurmaya uygun olup olmadığı hakkında oldukça önem verilen bir rapor hazırlar. Komisyon raporunda, başvuran ülkenin üyelik için gerekli katılım kriterlerine (Tablo-2) uygunluğuna, siyasi ve ekonomik analizlerine, iç hukuk mevzuatının AB mevzuatına uygun olup olmadığına, üyelik için yapması gereken hukuki değişikliklere ve AB üyesi olmanın gereklerini yerine getirmek üzere sahip olduğu kapasiteye ilişkin değerlendirmelere yer verilir. (Escribano 2003:8) AB Komisyonu bu raporu hazırlamak için herhangi bir süreye bağlı değildir.

**TABLO - 2 : AB'YE KATILIM KRİTERLERİ**

**1993 KOPENHAG AVRUPA KONSEYİ**

- Demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygıyı ve azınlıkların korunmasını garanti eden kurumların istikrarı,
- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve Birlik içinde rekabetçi baskı ve piyasa güçleriyle başa çıkabilme kapasitesi,
- Siyasi, ekonomik ve parasal birlik amaçlarına bağlılık dahil olmak üzere, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneği.

**1995 MADRID AVRUPA KONSEYİ**

- Mevcut idari ve adli yapıların, AB müktesebatına uyum gösterecek şekilde yapılandırılması.

**1997 LÜKSEMBURG ZİRVESİ**

- Amsterdam Anlaşması'nın kurumsal hükümlerine uymak için, kurumların işleyişinin güçlendirilmesi ve iyileştirilmesi.

**1999 HELSİNKİ AVRUPA KONSEYİ**

- AB'nin Anlaşmalarında değerlerini ve amaçlarının paylaşılması

Komisyon'un raporunun ardından, AB Parlamentosu'nun da mutlak çoğunluk ile başvurunun kabulünü onaylaması gerekir.<sup>58</sup> Komisyon raporu ve AB Parlamentosu'nun onayının ardından AB Bakanlar Konseyi başvuruyu oybirliği ile kabul ederse, başvuran ülke AB'ye aday ülke sıfatını kazanmaktadır. Bu karar Avrupa Konseyi toplantısının sonuç bölümüne eklenmektedir.

Aday sıfatını kazanan ülke ile müzakere aşamasına geçilmektedir. Müzakereler AB Bakanlar Konseyi ile ilgili hükümet arasında başlatılmaktadır. Adaylık statüsünün kabulünün ardından müzakerelere geçilmesi herhangi bir süreye tabi değildir. Müzakereler AB'ye üye devletler ile aday olan devlet arasında hükümetler arası konferans şeklindedir. Aday her ülkenin bir baş müzakerecisi ve onu destekleyen ekibi bulunmaktadır. Müzakerelerin düzenli bir biçimde izlemesi için, AB Komisyonu aday ülke ile birlikte bir görüşme planı hazırlar.

Müzakere sürecinde üye ülke yasalarının AB müktesebatına uygunluğu denetlenmektedir. Denetleme yapılan konu başlığı otuzdan fazladır.<sup>59</sup> Bu başlıklar, AB Komisyonu'nun belirlediği sırayla yürütülmektedir. Herhangi bir başlık üzerinde AB'nin daha fazla görüşme talep etmemesi ve aday ülkenin AB'nin pozisyonunu kabul etmesi, o başlık hakkındaki görüşmeleri sonlandırır. Müzakereler esnasında, AB'de müzakere konusu ile alakalı yeni bir müktesebatın belirmesi ya da aday ülkenin üstlenmiş olduğu yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, ilgili başlıklarda müzakerelere tekrardan başlanabilmektedir. (Commission Européenne 2003:27)

1994 Essen Avrupa Konseyi toplantısında, AB'ye aday olan Orta ve Doğu Avrupalı devletler için bir katılım öncesi strateji belirlenmiştir. Bu strateji uyarınca, AB ve aday ülkeler arasında, ticari konuları, siyasi iletişimi, yasaların uyumlaştırılmasını, endüstri, ulaştırma ve diğer işbirliği alanlarını kapsayan resmi iki taraflı anlaşmalar imzalanmıştır. Bunun yanında, aday ülkenin AB yolunda

<sup>58</sup> AB Parlamentosu başvuruyu reddederse, AB Bakanlar Konseyi de reddetmektedir.

<sup>59</sup> Beşinci genişlemede 31 olan konu başlığı sayısı, Türkiye ve Hırvatistan'ın AB müktesebatına uygunluğu hakkında yapılacak denetimde 35'e çıkarılmıştır. Bkz., Ek-6

kaydettiği ilerlemeler Komisyon tarafından hazırlanan düzenli raporlar halinde AB Konseyi'ne sunulmaktadır. AB her adayın hazırlıkları için öncelikleri ve AB'nin bu süreçte ne gibi yardımlar yapacağını yapılan katılım ortaklıkları anlaşmaları belirlemektedir. Bu anlaşma uyarınca her aday ülke kendi ulusal programını belirlemektedir. Katılım öncesi süreçte, AB aday ülkelerin AB fonlarından yararlanmasını sağlamaktadır. AB; dış politika, güvenlik politikası, adalet ve içişleri, bölgesel ekonomik işbirliği konularında aday ülkelerin ve AB'ye üye ülkelerin yüksek memurlarının katıldığı Avrupa Konferansı düzenlemektedir. (AB Komisyonu Türkiye Temsilciliği : 10-11)

Katılım sürecinde son etap olan giriş aşaması, AB'nin aday ülkeler ile yapılan müzakereler esnasında gerçekleştirdiği tarama sürecinde, her başlık hakkındaki görüşmelerin başarı ile tamamlanması ile başlamaktadır. İlk olarak, müzakere sonuçlarını içeren katılım anlaşması hazırlanmakta ve AB Konseyi'nin ve AB Parlamentosu'nun onayına sunulmaktadır. Konsey ve AB Parlamentosu'nda onaylanan anlaşma, her bir üye devletin onayını almak zorundadır. Tüm üye devletlerin katılım anlaşmalarını onaylaması halinde, aday ülke tam üye sıfatını kazanmaktadır. (Commission Européenne 2003:27)

## 2- TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE AB'İN GENİŞLEMESİ

Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden itibaren, Batı Avrupa'da gerçekleştirilen ekonomik işbirliğinin üye devletlere kazançlar sağlaması ve başarılı bir biçimde devam etmesi, diğer Avrupalı devletleri de AET'ye başvurmaya yönlendirmiştir. Bu süreçte ilk genişleme, ekonomik olarak güçlü ve demokrasinin iyi işlediği İngiltere, İrlanda ve Danimarka<sup>60</sup> gibi devletlerin 1972'de AET'ye dahil olması ile gerçekleşmiştir.

AT'de ikinci genişleme, Yunanistan'ın topluluğa dahil olmasıyla sağlanmıştır. Yunanistan, 1959'da AT'ye ortak üye olmak için başvurmuş ve 1961'de ortaklık anlaşması imzalamıştır. Ancak, 1967'de ülkede gerçekleşen askeri darbe, AT'nin Yunanistan ile olan ilişkilerini kesmesine neden olmuştur. Demokratik rejimin ülkede yeniden kurulmasının ardından Yunanistan, 1976'da tam üyelik için başvuruda bulunmuştur. Yunanistan'ın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar Topluluğa katılması için engel teşkil ediyor gibi görünse de, 1976'da Yunanistan ile müzakerelere başlanmış ve 1981'de Yunanistan tam üye sıfatını kazanmıştır.

AT'nin üçüncü genişleme dalgası İspanya ve Portekiz'in katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Her iki ülke de 1962 yılında Topluluğa üye olmak için başvurmuşlardır. Bu süreç içerisinde iki ülkede de demokratik olmayan yönetimlerin iktidarı ele geçirmesi, bunun yanında, ekonomik olarak çöküntü içinde olmaları, AET üyeliklerini oldukça geciktirmiştir. İspanya ve Portekiz'de demokratik yönetimlerin kurulmasının ardından da, demokrasinin iyi işlememesi sorun olmuştur. AT hem demokratik kurumların iyileştirilmesi, hem de ekonomilerinin iyileşmesi için, iki ülkeye de yardımda bulunmuştur. 1978-1979 yıllarında başlatılan müzakereler ancak 7 yılda sonuçlanabilmiş, İspanya ve Portekiz 1986 yılında topluluğa üye olabilmişlerdir.

---

<sup>60</sup> Norveç, üyeliğe kabul edilmesine rağmen ülkesinde yapılan referandum sonucunda AT'ye katılmamıştır.



AT'nin dördüncü genişleme dalgası, sorunsuz ve oldukça kısa sürede gerçekleşmiştir. 1991 yılında AT'nin AB'ye dönüşmesi nedeniyle, aday ülkeler artık AB'ye katılmaktadırlar. Bu dalgada Avusturya, İsveç ve Finlandiya AB'ye dahil olmuşlardır. Bu devletlerin ekonomik olarak oldukça iyi düzeyde olmaları ve demokratik sistemlerinin sorunsuz olması sonucunda, 1993'te başlatılan müzakereler sadece 13 ayda sona erdirilmiştir. Avusturya, Finlandiya ve İsveç 1995'te AB'ye katılmışlardır.

Soğuk savaşın sona ermesi ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin komünist sistemden liberal-demokratik sistemlere geçişleri Avrupa'nın çehresini değiştirmiştir. AB bu ülkelerin demokrasi ve serbest piyasa ekonomisine geçişlerinde katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri AB'ye üye olmak için başvurmuşlardır. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile 1997 yılında müzakerelere başlanmıştır. Bulgaristan, Romanya, Malta, Letonya, Litvanya ve Slovakya ile müzakere aşamasına geçilmesine 1999'da karar verilmiştir. Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Estonya, Güney Kıbrıs, Macaristan, Polonya, Slovenya, Letonya, Litvanya ve Malta, 2004 yılında AB üyesi olmuşlardır. Romanya ve Bulgaristan'ın 2007'de üye olması beklenmektedir.

AB'ye adaylığı Avrupa'da tartışmalara yol açan Türkiye'nin katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005'te karar verilmiştir. Türkiye şu anda tarama sürecine tabi tutulmaktadır. AB üyeliğinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ve bunun zamanı bilinmemektedir.

AB'ye aday ülkeler arasında yer alan Hırvatistan, 2005'te üyelik müzakereleri çerçevesini kabul etmiştir. Ancak, Hırvatistan hükümetinin ülkesindeki savaş suçlularını yakalamakta zorluk çıkarıyor olması ve Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliğinin yetersiz düzeyde kalması, Hırvatistan ve AB arasındaki müzakerelerin tarih verilmeksizin ertelenmesine yol açmıştır.<sup>61</sup>

<sup>61</sup> AB genişlemesinin tarihsel süreci, büyük ölçüde; İktisadi Kalkınma Vakfı, AB Kurumlar ve Karar Alma Mekanizması (10/12/2005)'e dayanmaktadır. Bkz., [http:// www.ikv.org](http://www.ikv.org)

### 3- ASEAN'A ÜYELİK KRİTERLERİ VE KATILIM PROSEDÜRÜ

ASEAN'ı kuran 1967 Bangkok Deklarasyonu'na göre, deklarasyonda belirtilen amaç ve prensipleri kabul eden her Güneydoğu Asyalı devlet, örgüte üye olabilmektedir. (ASEAN Sekretariat 2003: 4) Dolayısıyla, ASEAN üyesi olmak için en önemli şart Güneydoğu Asya'da yer almaktır. İkinci şart ise örgütün amaç ve prensiplerini kabul etmektir. Bunun yanında her ne kadar Bangkok Deklarasyonu'nda yer almasa da, ASEAN'a aday olan devletlerin, üye ülkelerarası ilişkilerde uyulacak prensipleri içeren 1976 tarihli Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalamaları istenmektedir.

ASEAN'ın genişleme prosedürü ile ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Güneydoğu Asya'da yer alan bir ülke ASEAN'a katılmak isteyebileceği gibi, ASEAN da bölge ülkelerini örgüte üye olmaya davet edebilmektedir. Tüm bu davet ya da adaylık süreci hükümetler arası görüşmeler şeklinde cereyan etmektedir. Genellikle, üyeliğe alınma aşaması, aday ülkenin ASEAN Zirvesi ya da AMM toplantılarına gözlemci olarak katılması ile başlamaktadır. Bu sırada aday ülkenin tüm ASEAN üyeleri ile yakınlık kurması sağlanmaktadır. Aday ülke ASEAN toplantılarına katılmaya devam etmekte ve ilerleyen zamanda kendisine resmi gözlemci statüsü tanınmaktadır. Bu arada, aday ülke 1976 tarihli Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalamaktadır. Belirtilen anlaşmanın aday ülke tarafından imzalanmasının ardından, adaylık konusu ASEAN Zirvesi'nin gündemine taşınmaktadır. ASEAN Zirvesi'nde her üye ülkenin olumlu oyu sağlanırsa, aday ülke ASEAN'a üye olarak kabul edilmiş olmaktadır.

#### 4- TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ASEAN'IN GENİŞLEMESİ

1967'de ASEAN'ın kurulması esnasında, kurucu ülkelerin asıl hedefleri Güneydoğu Asya'nın tek çatı altında birleştirilmesidir. Ancak, bölgede Vietnam Savaşı'nın devam ediyor olması, bu hedefin gerçekleştirilmesini engellemiştir. Vietnam'da yaşanan savaş nedeniyle, hem Vietnam'a hem de dolaylı olarak savaşın bir parçası olan Laos'a ASEAN'a üye olmaları teklif edilmemiştir. Örgütün doğduğu esnada Brunei, hala bir İngiliz vesayeti altında olduğu için ASEAN'a katılacak durumda değildir. ASEAN'ın kurucu üyeleri, Kamboçya ve Burma'ya (Myanmar) örgüte üye olmalarını teklif etmişlerdir. İki ülke de, bağlantısızlık grubu içerisinde yer aldıkları ve ASEAN'ı komünizmi çevreleme politikasının bir parçası olarak gören Çin'den çekindikleri için ASEAN'a dahil olmamışlardır. (Anwar 2001:27) Böylece, Güneydoğu Asya'nın kıta bölümünde yer alan komünist devletler ASEAN'ın dışında kalmışlardır. Bunun sonucu olarak bölge komünizm karşıtları ve taraftarları olarak görünen iki farklı gruba bölünmüştür. Soğuk Savaş boyunca, Güneydoğu Asya'daki anakara ile adalar bölümü arasındaki bu ayrım devam etmiştir.<sup>62</sup>

Soğuk savaş döneminde, Vietnam'ın Kamboçya'yı işgal etmesi sonucunda, bölgedeki komünizm tehlikesi oldukça artmıştır. Bunun sonucu olarak, Güneydoğu Asya'nın tek çatı altında birleşmesi sağlanamamıştır. Bu dönemde, sadece Brunei Sultanlığı ASEAN üyesi olmuştur. Brunei'nin Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazanmasının ardından, Sultanlığın bulunduğu Borneo Adasına ilişkin ASEAN üyeleri arasında bulunan hakimiyet iddialarının yeniden gündeme gelebileceğinden endişe duyan Malezya ve Endonezya, Brunei'nin 1984'te örgüte katılmasına önderlik etmişlerdir. Soğuk Savaşın bitmesi ve 1991 yılında Paris Anlaşması ile Kamboçya sorununun çözülmesi, ASEAN'ın genişlemesi için ortam hazırlamıştır. Bölgedeki komünizm tehlikesini oldukça azalması, genişlemeye ortam hazırlamak yanında, ASEAN ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine neden olmuştur.

---

<sup>62</sup> Anakara bölümünde, komünist olmayan ve ASEAN üyesi olan tek devlet Tayland'dır.

Soğuk savaş sonrası dönemde ilk genişleme, Vietnam'ın 1995'te örgüte kabul edilmesi ile gerçekleşmiştir. Vietnam'ın örgüte üyeliği sembolik bir değer taşımaktadır. Bu sayede, ASEAN'ın kurulma nedenlerinin en önemlilerinden biri olan Vietnam korkusu yok olmuştur. (Narine 2002:113) ASEAN'ın bölgeye yönelik güvenlik kaygıları Vietnam'ın üyeliği ile oldukça azalmış ve örgüt ekonomik işbirliğinin derinleştirilmesine yönelmiştir.

ASEAN'ın genişlemesinde en sancılı süreç, Myanmar'ın örgüte kabul edilmesi esnasında yaşanmıştır. Ülkede 1988 yılında askerlerin yönetimi ele geçirerek cunta kurmaları ve ülke çapında insan hakları ihlallerine başlamaları, ABD, AB ve Japonya'nın bu ülkeye yaptırımlar uygulamasına neden olmuştur. Buna karşın, ASEAN üyeleri ve Çin Myanmar ile olan ilişkilerini geliştirmişlerdir. 1990'lı yılların başında, dünyada pek çok ülkenin Myanmar'a pek çok konuda ambargo uygulamasına rağmen, ASEAN bu ülkeyi ASEAN Zirvesi ve AMM toplantılarına gözlemci statüsünde davet etmiştir. ASEAN'ın Myanmar'a gösterdiği bu ilginin altında, Myanmar ile Çin'in oldukça yakın ilişkilere sahip olması yatmaktadır. ASEAN ülkeleri, Myanmar'ın yaşadığı izolasyonun Çin ile olan ilişkilerinin boyutunu daha da geliştirmesinden ve Çin'in Güneydoğu Asya'daki etkisinin artmasından korkmuştur. Ancak, Myanmar'ın örgüte üyeliğinin gündeme gelmesi, çok fakir bir ülke olması ve ASEAN Serbest Bölgesi anlaşmalarında öngörülen şartları uzun sürede yerine getiremeyecek olmasından ötürü, üye ülkeler arasında görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Bunun yanında, cunta yönetiminin ülkedeki müslümanlara karşı uyguladıkları insan hakları ihlalleri özellikle Malezya ve Endonezya'da büyük tepki uyandırmıştır. Yine de, Myanmar 1995'te, 1976 tarihli Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşmasını imzalayarak, ASEAN'a üye olmak istediğini belirtmiştir. Myanmar'ın üyeliği 1997'de onaylanmıştır.

Myanmar'ın ASEAN'a üye olması, özellikle AB ve ASEAN arası ilişkilerin bozulmasına ve ASEAN'ın prestij kaybetmesine neden olmuştur. AB ve ASEAN arasında düzenli olarak yapılan toplantılar ertelenmiş ve bu toplantılara Myanmar'ın katılmasına izin verilmemiştir. Ancak ASEAN üyeleri, kendilerine Myanmar konusunda yapılan eleştirileri adeta iç işlerine müdahale şeklinde değerlendirmişler

ve bu eleştirilerin etkisinde kalmamışlardır. Bu dönemde yaşanan Büyük Asya krizinde AB ve batılı devletlerin ASEAN'a ekonomik olarak destek vermeleri, batılı ülkeler ile ASEAN arası ilişkilerin yeniden düzelmesine sebep olmuştur.

1997'de Myanmar ile birlikte, Laos da örgüte dahil edilmiştir. Çok fakir bir ülke olan ve komünist sistem ile yönetilen ülke, özellikle ekonomik kazançlar elde etmek adına örgüte üye olmak istemiştir. ASEAN'a mensup ekonomik olarak güçlü devletlerin Laos'u bir Pazar olarak görmeleri, ülkenin ASEAN'a üyeliğini kolaylaştırmıştır.

ASEAN'ın en son genişlemesi, Kamboçya'nın 1999'da örgüte dahil edilmesidir. 1991 Paris Barış Anlaşması'nın ertesinde ülkede gerçekleşen seçimler sonucunda Prens Norodom Ranariddh ve Hunsen'in ortak başkanlığında FUNCINPEC-CCP hükümeti oluşturulmuştur. 1997'de hükümeti oluşturan iki grup arasında yaşanan görüş ayrılıkları, silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Hunsen Phnom Pen'in kontrolünü ele geçirerek Prens Rnariddh'i ülkenin kuzeyine sürgüne göndermiştir. Ülkedeki bu karışıklığa rağmen ASEAN, Kamboçya'nın ASEAN'a üyeliğini düşünmeye devam etmiştir. Koalisyon hükümetinin yeniden kurulmasını ve Kamboçya'nın ASEAN'a katılmasını isteyen ASEAN, iki karşıt lider arasında arabulucuk faaliyetlerini yürütmüştür. Bu faaliyetler, 1998 yılında seçimlerin yeniden yapılmasına yol açmıştır. Seçimler sonucunda Hunsen'in partisi hükümeti kurmaya hak kazanmıştır. Bu seçimlerin hemen arkasından 1999 yılında Kamboçya ASEAN'a üye olarak kabul edilmiştir. Bölgede yaşanacak silahlı bir çatışmanın bölge istikrarını da etkileyeceğini düşünen ASEAN, Kamboçya'yı örgüte dahil ederek, ekonomik gelişmenin daha da artırılması için şart olan bölge istikrarını sağlayabilmiştir. Bu sayede Güneydoğu Asya'nın tek çatı altında birleştirilme hedefi gerçekleştirilmiştir.<sup>63</sup>

---

<sup>63</sup> İlerleyen yıllarda Doğu Timor'un bağımsızlık kazanmasıyla, bu ülkenin de ASEAN'a dahil edilmesi düşünülmektedir.

## 5- AB VE ASEAN'IN KATILIM KRİTERLERİ, PROSEDÜRLERİ VE GENİŞLEME SÜREÇLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

AB ve ASEAN'ın kurucu anlaşmaları örgütlerin genişlemesi için gerekli olan temel kriterleri barındırmaktadırlar. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişen bölgesel örgütlenme hareketlerinin ortak özelliklerinden biri, “Avrupa Topluluğu örneğinin dikkate alınması”dır. (Hettne, Söderbaum 2004:4) Buna paralel olarak; ASEAN, tıpkı AT'de olduğu gibi, “bölgede yer alan bir devlet olmak” ve “örgütün amaç ve prensiplerini benimsemek” koşullarını katılım için temel kriterler olarak belirlemiştir. AB ve ASEAN temel katılım kriterleri şekil açısından benzerlik gösteren genişlemeye açık uluslararası örgütlerdir.<sup>64</sup>

“Bölgede yer alan bir devlet olmak” kriteri açısından değerlendirildiğinde, Maastricht Anlaşması'nda Avrupalı devletlerin AB'ye katılma talebinde bulunabileceği belirtilmekte, ancak Avrupa kıtasının sınırlarının hangi bölgeleri kapsadığına dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemektedir.<sup>65</sup> Bir ülkenin Avrupalı olup olmadığının değerlendirilmesi, genişleme sürecinde kilit organlar olan AB Komisyon'u ve AB Bakanlar Konseyi'nin politik değerlendirilmesine bırakılmaktadır. Bu durum, özellikle Türkiye'nin adaylık sürecinde başlayan, Güney Kıbrıs'ın AB'ye üyeliği öncesinde ve günümüzde de Ukrayna'nın birliğe katılması konusunda süre giden AB'nin coğrafi sınırları konusunda tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Asya kıtasına Avrupa'dan daha yakın olan Güney Kıbrıs'ın AB'ye tam üye olarak katılması, aday ülkenin AB ile olan tarihi, kültürel ve siyasi bağlarının, adaylık için gerekli coğrafi kriterin önüne geçebileceğini göstermiştir. Buna karşın, ASEAN'ın kurucu üyeleri, Bangkok Deklarasyonu'nda açıkça belirtmemiş olsalar da, Güneydoğu Asya'nın sınırlarını ve örgütün kapsayacağı bölgeleri kesin olarak belirlemişlerdir.<sup>66</sup> Önceden belirlenmiş “ASEAN bölgesi”,

<sup>64</sup> Çalışmanın 2'nci bölümünde açıklandığı gibi AB ve ASEAN'ın amaç ve prensipleri nitelik olarak farklılıklar göstermektedir.

<sup>65</sup> Roma Anlaşması'nda, “Kıta Avrupasında toprağı bulunmak” ve “demokratik kurumlara ve yönetime sahip olmak” AT'ye katılım kriterleri olarak sayılmıştır. Bu kriterler uymayan Fas'ın AT'ye başvurusu, Konsey tarafından Komisyon'un görüşü dahi alınmadan reddedilmiştir. (Karluk 2003:233)

<sup>66</sup> Kurucu ülkelere göre Güneydoğu Asya'nın sınırları, ASEAN'a üye 10 devleti içeren bugünkü sınırlarını kapsamaktadır.

örgütün genişleme sürecinde belirleyici rol oynamıştır. ASEAN bu sınırlar içerisinde görmediği ülkeler ile ilişkilerini farklı boyutlarda geliştirmektedir. Örnek olarak, 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması'nı imzalayan Çin'in ve on yılı aşkın süredir ASEAN toplantılarına gözlemci statüsünde katılan Papua Yeni Gine'nin ASEAN'a üyeliği gündem dışı tutulmaktadır. (Wesley 2003:100)

AB'nin katılım kriterleri, aday ülkelerin politik ve ekonomik sistemlerinin ve hukuksal yapılarının AB standartlarına uyum sağlamasını amaçlamaktadır. ASEAN'ın katılım kriterleri ise üye ülkelerin karşılıklı ilişkilerine standart getirmekte, iç işlerine karışmama prensibi uyarınca, üye ülkelerin politik, ekonomik ve hukuki sistemlerine müdahale etmemektedir. ASEAN'da bunun tek istisnası, ASEAN Serbest Bölge Anlaşması (AFTA) ile belirlenen bazı ekonomik kriterlere uyma zorunluluğunun bulunmasıdır. Yine de, Hindüçin ülkelerinin ASEAN'a katılmalarında görüldüğü gibi, ülkelerin ekonomik kriterleri yerine getiremeyecek güçte ekonomilere sahip olmaları, aday ülkelerin ASEAN'a katılmasına engel teşkil etmemektedir. ASEAN'ın kurucu üyeleri, örgütün bütün Güneydoğu Asya'yı kapsamasını öngördüklerinden, bölgenin politik, ekonomik ve hukuki sistemlerinin heterojenliğini hesaba katarak, standartlaşmaya yönelik kriterlerden uzak kalmışlardır. AB'nin hedefinin bütünleşmek olması, AB'nin katılım sürecinde aday ülkelerin mevzuatının AB standartlarına uygun hale getirilmesini kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir.

AB, kurucu anlaşmalarında yer almadığı için, hiçbir ülkeye aday olmasını teklif etmemektedir. AB'de AET'den bu yana gerçekleştirilen genişleme "örgütün çekiciliğine" dayanmakta ve aday ülkelerin istek ve girişimleri sonucunda, AB'nin karar vermesi ile gerçekleştirilmektedir. ASEAN, AB genişleme sürecindeki durumun aksine, Brunei, Vietnam, Kamboçya, Laos ve Myanmar'ın örgüte katılması için çalışmış, bu devletlerin çoğuna üyelik teklif etmiştir. (Wesley 2003:102) ASEAN, Güneydoğu Asya'da yer alan on devleti, bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak kabul etmektedir. Örgütün adı Güneydoğu Asya Ulusları Birliği olarak seçilerek, örgütün kapsayıcı özelliği vurgulanmıştır. Bölge barış, güvenlik ve ekonomik gelişmesinin bu devletlerin hep birlikte uyum içinde hareket etmesine

bağlı olduğunu düşünen ASEAN'ın, bir bölge devletine örgüte katılması için teklifte bulunması doğal karşılanmalıdır. ASEAN'ın Güneydoğu Asya ülkelerini tek çatı altında toplama düşüncesi, aynı zamanda, örgütün genişleme prosedürüne de yansımıştır. ASEAN'ın genişleme prosedürünün aşamaları herhangi bir belgeye ya da kurala tabii değildir. Önceki kısımda aktarıldığı üzere, ASEAN'a aday olan devletler çok kısa süreler içerisinde, adeta aralarında “yıldırım nikahı” kısırlıcasına örgüte dahil edilmişlerdir. AB'de ise aday ülkeler, Avrupa ailesine katılabilirlikleri açısından oldukça detaylı ve uzun bir inceleme sürecinden geçirilmektedirler. (Langhammer 2001:123)

Her iki örgütün de en büyük genişlemeleri soğuk savaş sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Eski Komünist Blok'a dahil olan Avrupalı devletlerin AB'ye alınması süreci bugün bile halen devam ederken, Hindişin'deki komünist devletlerin ASEAN'a katılmaları 1999'da sona ermiştir. ASEAN'ın bu dönemde AB'ye göre ekonomik entegrasyon-dan uzak olması, komünist ülkelerin ASEAN'a girişlerini kolaylaştırmıştır. (Tertrais 1997:60) Bu bağlamda, AB'deki ekonomik entegrasyonun yoğunluğu, örgüte aday olan eski komünistlerin içinde buldukları ekonomik sıkıntılarla birleşince, AB bu ülkeler için katılım öncesi strateji belirlemek zorunda kalmıştır. Bu strateji uyarınca, eski komünist ülkeleri PHARE gibi ekonomik programlardan ve AB Fonlarından<sup>67</sup> yararlandırmış, Avrupa Yatırım Bankası aracılığıyla desteklemiştir. Aday ülkelerin Birliğe katılımlarının ardından, hem üyeler arası hem de bölgeler arası ekonomik farklılıkların giderilmesi için çalışılmakta ve bu çalışmanın bedeli AB üyeleri tarafından ödenmektedir.

ASEAN, ekonomik sıkıntı yaşayan Hindişin ülkeleri için bu tür bir stratejiyi benimsememiştir. Ayrıca, ASEAN'a yeni üye olan devletlerin yaşadıkları ekonomik sıkıntılar, Asya Kalkınma Bankası ve IMF aracılığıyla giderilmeye çalışılmaktadır. Benzer kuruluşlar olmalarına rağmen, Avrupa Yatırım Bankası, 1957 Roma Anlaşması ile kurulmuştur ve AB bünyesinde çalışmaktadır. Ancak, Asya Kalkınma

<sup>67</sup> Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Tarımsal Yönetim ve Garanti Fonu, Balıkçılık Yönetimi Finansal Aracı, AB'nin başlıca fonlarını oluşturmaktadır.



Bankası BM'ye bağlı olarak çalışan finansal bir kuruluştur. (Cuyvers 2002:4-5) AB'ye üye ülkelerin ekonomik sıkıntılarının giderilmesi için hep birlikte hareket edilmesi ve oluşan ekonomik yükün ye devletlerce paylaşılmasına rağmen ASEAN'a üye ülkelerin ekonomik sıkıntılarının ASEAN rgtne dahil olmayan kuruluşlara bırakılması, AB bünyesinde ye ülkeler arası dayanışmanın ASEAN yelerine göre daha fazla olduğunun bir göstergesidir.

## **BEŞİNCİ BÖLÜM**

### **AB VE ASEAN'IN GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ EKONOMİK VE SİYASİ İŞBİRLİĞİNİN BOYUTLARI**

#### **1- AB'DE EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN BOYUTLARI**

Batı Avrupa'da Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan ekonomik işbirliği 1951 yılında, kömür ve çelik kaynaklarının supranasyonal bir otorite tarafından yönetilmesini içeren AKÇT ile başlamıştır. 1957 yılında Roma Anlaşmaları ile AET ve Eurotom'un kurulması ekonomik işbirliğinin ikinci önemli adımını oluşturmuştur. AET çerçevesinde gerçekleştirilen ekonomik işbirliği, bugünkü Avrupa Birliği'nin ekonomik anlamda şekillenmesinde en önemli rolü oynamıştır. AET'yi kuran Roma Anlaşması'nın, Avrupa entegrasyonu açısından öngördüğü ilk hedef ortak pazarın kurulmasıdır. Ortak pazarın oluşturulmasına; enerji, tarım ve ulaştırma olmak üzere üç temel alan hedeflenerek başlanmıştır. Bu amaçla, “ ortak tarım politikası, ortak ulaştırma politikası, rekabetin düzenlenmesi politikası, genel bir dış ticaret politikası, istihdam ve fiyat konularında uyumlaştırma, ortaklık uyumuna destek olmak için Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Sosyal Fonu'nun oluşturulması ile üretim faktörlerinin serbest dolaşımının sağlanması,” ilk etapta gerçekleştirilecek ekonomik işbirliğinin kapsamı içine alınmıştır. (Dedeoğlu 2003: 51)

Roma Anlaşması'nın sekizincimaddesi belirtilen hedeflere ulaşılması için her biri dört yıllık üç dönemden oluşan bir süreç belirlemiştir. Bu süreç içerisinde ortak Pazar için gerekli olan iç gümrüklerin sıfıra indirilmesi öngörülmüştür. Her dönemde yapılması gereken işler ve izlenecek politikalar önceden belirlenmiştir. Ortak Pazar'ın kurulması yoluyla; kişilerin, malların, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı hedeflenmiştir. İlk dört yıllık dönemde uygulamaya konulan ilk ortak politika “tarım politikasıdır”. 1958'de Stresa Konferansı sırasında ilkeleri belirlenen, ortak tarım

politikası 1962’de yürürlüğe girmiştir. (Boz 2003 :218) Bu aşamada, aynı zamanda, sanayi ürünlerindeki gümrükler 1957’deki oranların %50 altına çekilmiştir.

1962-1969 yılları arasındaki dönemde, gümrük vergilerinde üç kez %10’luk indirimlere gidilmiş, Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu kurulmuş ve 1968’de ilk kez ortak sosyal politikalar görüşülmeye başlamış ve ortak ulaştırma politikası uygulamaya konulmuştur. (Dedeoğlu 2003: 52-53) 1 Temmuz 1968 tarihinde, gümrük birliği aşaması tamamlanmıştır.

1970’li yılların başlangıcıyla beraber, AT üyeleri ekonomik ve parasal birliğin temelini atmışlardır. Bu temel büyük ölçüde 1970 Werner Planı’na dayanmaktadır. Plan, ekonomik ve parasal birlik yolunda on yıllık bir programı içermektedir. Plan’a göre; topluluk içinde tek bir para birimi oluşturulacak, döviz kuru birliği sağlanacak, sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılacak ve para politikasını yönetmek için bir merkez bankası kurulacaktır. (Karluk 2003: 366) Ancak, sistemin çalıştırılması, uluslararası ekonomik krizlerin etkisiyle hem gecikmeli olarak başlamış hem de sistemin işleyişi başarısız olmuştur.

1978 yılında ekonomik ve parasal birliğin sağlanması yolunda yeni bir başlangıç yapılarak, Avrupa Para Sistemi oluşturulmuştur. Bu sistemin üç temel unsuru vardır. İlk olarak, AT’nin ortak hesap birimi olarak, üye ülkelerin paralarından oluşan bir sepet para olan ECU oluşturulmuştur. İkinci olarak, topluluk genelinde işleyen döviz kuru mekanizması kurulmuştur. Son olarak, topluluk üyesi ülkelerin ödemeler dengesi ve diğer finansman zorlukları ile ilgili karşılaşılabilecekleri sorunları çözmek için kredi mekanizmaları oluşturulmuştur. Avrupa Parasal İşbirliği Fonu ve Avrupa Para Enstitüsü bu mekanizmaların başlıcalarıdır. (Mercül 1997 :13-15)

Avrupa Para Sistemi’nin başarı ile işlemesi ve gümrük birliğinin sağlanmasına rağmen, 1980’li yıllarda Topluluk üyeleri arasında halen mevcut olan bir takım engeller, ortak pazara dönüşümü engellemeye devam etmiştir. Topluluk üyeleri bu engellerin önüne geçmek için, 1986’da imzalanan Avrupa Tek Senedi ile

ortak Pazar önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmayı, 1992 sonuna kadar üye ülkeler arasında iç pazarın oluşturulmasını hedeflemişlerdir. (Kar 2003: 198) Roma Anlaşması'nın en önemli hedefi olan Ortak Pazar, gerekli tüm ekonomik koşulların sağlanması sonucunda 1993 yılında işlemeye başlamıştır.

1989 yılında, Delors Raporu tarafından öngörülen ekonomik ve parasal birlik oluşturulması fikri, 1992 Maastricht Anlaşması'na dahil edilmiştir. Ekonomik ve parasal birlik; AB içinde mal, hizmet, sermaye ve işgücünün serbestçe dolaşımının yanında tek para biriminin de kabul edilmesidir. (Seyidoğlu 1999: 551) Tek para biriminin uygulamaya konulacak olması, birlik üyelerinin fiyat istikrarı, kamu açığı, kamu borçları ve faiz oranlarını ilgilendiren Maastricht kriterleri<sup>68</sup> olarak bilinen koşulları yerine getirmesine bağlanmıştır. Delors Raporu uyarınca aşamalar halinde sürdürülen ekonomik ve parasal birlik hedefi, 1 Ocak 2002 tarihinde Avro'nun piyasada dolaşıma başlaması ile birlikte sonuçlanmıştır.

Sonuç olarak, kömür ve çelik endüstrileri alanında başlayan ekonomik işbirliği, gümrük birliği, ortak Pazar ve nihai olarak ekonomik ve parasal birliğin sağlanması ile noktalanmıştır.

---

<sup>68</sup> Maastricht Kriterleri uyarınca; her üyenin yıllık ortalama enflasyon oranı, en düşük enflasyon oranına sahip üç ülkenin ortalamasının 1.5 puan üstüne çıkmayacak, üyenin bütçe açığı Gayrisafi Yurtiçi Hasılasının (GSYİH) %3'ünü aşmayacak, kamu borçlarının GSYİH'e göre oranı %60 geçmeyecek, ve her üye ülkenin faiz oranı fiyat istikrarı konusunda en iyi sonucu elde eden üç ülke ortalamasını iki puandan fazla aşmayacaktır. (Defarges 2001: 137-138)

## 2- AB'DE SİYASİ İŞBİRLİĞİNİN BOYUTLARI

Avrupa bütünleşmesinin temelinde yatan düşünce, kıtada siyasi birliğin sağlanmasıdır. Ancak, ilk bölümde belirtildiği üzere, siyasi alandaki işbirliğine ekonomik işbirliğin artırılması yoluyla ulaşılması planlanmıştır. Yine de, AKÇT'nin görüşmeleri tamamlanmadan Batı Avrupa'da siyasi işbirliğini öngören ilk girişim olan Pleven Planı, Avrupa Savunma Topluluğu Projesini önermiş, fakat kabul edilmemiştir.

Avrupa'da siyasi işbirliği yolunda ikinci atılım, 1960'lı yılların başında Fouchet Planları ile gerçekleşmiştir. Fouchet Planları uyarınca; nitelikli çoğunluğa dayalı oy esasına göre işleyecek ve Avrupa siyasi işbirliğini yürütecek bağımsız bir sekreterlik kurulması öngörülmüştür. Plan üzerinde yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

Pleven ve Fouchet Planlarının başarısız olmasına rağmen, siyasi işbirliği alanında yol almak isteyen Avrupa devletleri, 1970 Davignon (Lüksemburg) Raporu'nun hazırlanmasına öncülük etmişlerdir. Bu rapor, Avrupa siyasi işbirliğinin temelini oluşturmaktadır. Rapor, üye devletlerin dış politika konusunda birbirlerine danışmalarını ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bünyesinde ortak hareket etmelerini öngörmektedir. Rapor'un kabul edilmesi ile gayrı-resmi olarak başlayan Avrupa siyasi işbirliği 1987 yılında Tek Senet tarafından yasalaştırılmıştır. Bu arada, 1974 yılından itibaren devlet ve hükümet başkanlarından oluşan Avrupa Konsey'in düzenli olarak toplanması, siyasi işbirliğini konusunda kolaylaştırıcı etki yapmıştır. Ancak, AT meydana gelen uluslararası krizlerin aşılmasında yetersiz kalmıştır. (www.europa.int/scadplus)

Soğuk Savaş sonrası Avrupa güvenliğini tehdit eden; Balkanlar, Kafkaslar ve Akdeniz Havzasındaki gelişmeler, bölgesel çatışmalar, insan hakları ihlalleri, radikal islam ve milliyetçilik, terörizm, organize suçlar, göç ve çevre sorunları gibi yeni tehditlerin belirmesi, Avrupa siyasi işbirliğinin ilerletilmesine neden olmuştur.

(Arıkan 2003 :378) Maastricht Anlaşması, ortak dış politika ve güvenlik politikasını düzenleyerek, Avrupa siyasi işbirliğine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Maastricht Anlaşması'nda siyasi işbirliği konusu, dış politika ve savunma konularının egemenliği ilgilendiren hassas konular olmaları nedeniyle hükümetler arası işbirliği şeklinde düzenlenmiştir. (Fişne 2003: 64) Ortak dış politika ve güvenlik politikası Maastricht Anlaşması'nda, AB'nin dayandığı ikinci sütun olarak belirtilmesi itibarıyla önemlidir.

Maastricht Anlaşması'nın beşinci bölümünde düzenlenen, ortak güvenlik ve dış politika alanındaki işbirliğinin uygulanması her ne kadar Avrupa Toplulukları çerçevesinde yürütülmesine de, topluluk organları bu işbirliğinin uygulanmasına katkıda bulunmaktadır.<sup>69</sup> Ortak güvenlik ve dış politika kapsamında, temel yönelimler ve izlenecek yollar, devlet ve hükümet başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi tarafından belirlenmektedir. Kararlar kural olarak oy birliği ile alınmaktadır. Ancak, Amsterdam Anlaşması'nın 23'ncü maddesinde düzenlenen yapıcı geri çekilme kuralı uyarınca, herhangi bir devletin Konsey Toplantılarına katılmaması kararın alınmasını engelleyememektedir. Avrupa Konseyi tarafından belirlenen politikalar, AB Bakanlar Konseyi başkanlığınca, örgütün temsil edildiği her platformda savunulmaktadır. Avrupa Konseyi'ne önerilerde bulunabilmekte ve güvenlik ve dış politikanın yürütülmesine ilişkin uygulanan bütçeyi yönetmektedir. Avrupa Parlamentosu da, danışma organı vazifesini görmektedir. Topluluk organları yanında, Batı Avrupa Birliği'nin de AB'nin savunmasıyla ilgili karar ve hareketleri uygulamaya koyması kararlaştırılmıştır.

Amsterdam ve Nice Anlaşmaları, ortak dış politika ve güvenlik politikası konusunda yeni organları meydana getirmişlerdir. Bu organların ilki, aynı zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreteri olan Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Yüksek Temsilcisidir. Görevi kararların alınmasında ve uygulanması aşamasında

<sup>69</sup> Ortak Güvenlik ve Dış Politika konusunda Topluluk organlarının rolü ve karar alma şekilleri, büyük ölçüde; PESC, Centre d'information sur l'Europe (22/04/2003)'a dayanmaktadır. Bkz., <http://www.info-europe.fr/document.dir/fich.dir/QR001014.htm>.

Konseye yardımcı olmaktadır. İkinci organ, Siyasi ve Acil Durum Planlama Ünitesi'dir. Üyelerden gelen uzmanlardan, AB Bakanlar Konseyi, AB Komisyonu ve Batı Avrupa Birliği temsilcilerinden oluşur. Yüksek temsilciye bağlıdır. Güvenlik ve dış politika konularında stratejik öncelikleri belirler. Bunların dışında, ortak güvenlik ve dış politika ile ilgili, Politika ve Güvenlik Komitesi, AB Askeri Komitesi, AB Genel Kurmayı olmak üzere üç tane daimi komite kurulmuştur ve 60 bin kişilik acil müdahale gücü oluşturulmuştur.

AB'nin ortak güvenlik ve dış politikası, üç temel araç yoluyla yürütülmektedir. Bu araçlardan ilki, ortak stratejidir. Ortak stratejiler, Avrupa Konseyi tarafından, üye ülkelerin ortak ve önemli çıkarlarını ilgilendiren konularda konsensüs yoluyla ortaya konulur. Ortak stratejiler, izlenecek siyasetin amaç, süre ve yöntemlerini belirler. Diğer bir araç olan ortak pozisyonlar, AB Bakanlar Konseyi tarafından devletler arası koordinasyonun kolaylaştırılması amacıyla kabul edilirler. Konsey'den bir ortak pozisyonun çıkması, üye devletlerin dış politikalarında ortak pozisyon belgesine uymak adına değişiklik yapmalarını gerektirir. Ortak hareketler ise, AB Başkanlığı'nın sorumluluğu altında üye devletlerin uluslararası arenada birlikte hareketi için uygulanmaktadır.

Sonuç olarak, AB siyasi işbirliği alanında Maastricht Anlaşması ile başlayan süreç içerisinde önemli bir yol katetmiştir. Ancak, 1990 sonrası özellikle Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan çatışmalarda AB'nin örgüt olarak pasif kalması, ortak güvenlik ve dış politika konusunda daha fazla işbirliğine ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Bunun en önemli sonucu da, Batı Avrupa Birliği'nin güçlendirilmesi, ortak savunma politikasının ve NATO'dan bağımsız olarak işleyecek bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasının gündeme gelmesi olmuştur.

### 3- ASEAN'DA EKONOMİK İŞBİRLİĞİ'NİN BOYUTLARI

1967 Bangkok Deklarasyonu, ulusal ve bölgesel iyileşmenin gerçekleştirilmesi düşüncesi ile ekonomik kalkınmayı ASEAN'ın temel amaçlarından biri olarak belirtmiştir. ASEAN'ın ilk yıllarında üye ülkeler arası ticaret oldukça düşük düzeydedir. 1967 yılı ile 1970'lerin başında üyeler arası ticaret, üye ülkelerin toplam ticaretinin %12'si ile % 15'i arasındadır. Dolayısıyla, üye ülkeler arası ticaretin geliştirilmesi ASEAN'ın öncelikli hedeflerinden biri haline gelmiştir. ([www.aseansec.org/147.htm](http://www.aseansec.org/147.htm)) 1976 yılında kabul edilen Tercihli Ticaret Düzenlemesi, üye ülkeler arası ticaretin geliştirilmesine yönelik ilk somut adım olmuştur. Bu düzenleme uyarınca üye ülkeler tercihli gümrük tarifeleri uygulamaya başlamışlar ve ticari konularda ortak projeler geliştirmeyi öngörmüşlerdir. Ancak, ticaret konusunda ortak projeler geliştirilememiştir. (Tascheraeu 2001:6)

Soğuk Savaş döneminde yaşanan güvenlik kaygıları ve özellikle Hindişin'deki komünist ülkelerde yaşanan sorunlar, ekonomik işbirliğinin ikinci planda tutulmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllara gelinceye kadar ASEAN ekonomik işbirliği ortak ekonomik projeler ve şemaların hayata geçirilmesi şeklinde yürütülmüş ve oldukça yavaş ilerlemiştir. (Hai 2003:1) Ekonomik alanda ortak projeler ve şemalar hükümetler arası işbirliği zemininde gerçekleştirilmiştir. ASEAN'a üye ülkelerin bu dönemde gerçekleştirdikleri başarılı ekonomik performanslar, örgüt içinde gerçekleştirilen ekonomik işbirliğinden ziyade, üye ülkelerin ulusal ekonomik stratejilerine dayanmaktadır. (Daquila 2002 : 9) Soğuk savaşın sona ermesi ve Hindişin'deki komünist ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesi ve ASEAN'a üyeliklerinin gündeme gelmesi, ASEAN'ın örgüt çerçevesinde ekonomik işbirliğine hız kazandırmasını sağlamıştır. ASEAN'da ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesinin diğer önemli bir sebebi de Çin'in uluslararası yatırımcıların gözdesi haline gelmeye başlamasıdır. (Narine 2002:129)

1992 yılında Singapur Zirvesi sırasında imzalanan Ekonomik İşbirliğinin Arttırılması Çerçeve Anlaşması uyarınca, ASEAN Serbest Bölgesi'nin (AFTA) kurulmasına karar verilmiştir. Bu anlaşma, ASEAN ekonomik işbirliğinin



günümüzdeki şekline yön vermiştir. Anlaşma uyarınca, üyeler arası ticarete tarifelerin ve tarife dışı araçların kaldırılması ve 15 yıl sonunda kurucu üyeler arasında serbest bölge koşullarının oluşturulması planlanmıştır. Üye ülkeler arası ticaretteki engellerin kaldırılması yoluyla<sup>70</sup>, üye ülkeler arası ticarete malların kalitesinin ve rekabetin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede, ASEAN üyelerinin uluslararası alanda rekabet gücünün de arttırılması amaçlanmıştır. (Ferguson 2005:5)

1997’de yaşanan Asya ekonomik krizinin olumsuz etkilerine rağmen, AFTA Anlaşması 1 Ocak 2003 itibarıyla, anlaşmayı imzalayan ilk altı ülke arasında işlemeye başlamıştır. Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland AFTA Anlaşması uyarınca kendi aralarındaki ticarete uygulanan tarifeleri %5’in altına çekmişlerdir. Diğer üye ülkelere göre ekonomik açıdan zorluk içerisinde olan Burma, Kamboçya, Laos ve Vietnam’ın sisteme 2012 yılında dahil edilmesi beklenmektedir. Kısacası, serbest bölge konusunda ASEAN günümüzde Cheow (2003: 134)’in deyimiyle “iki vitesli” bir ekonomik işbirliği sürecindedir.

AFTA dışında gerçekleşen ekonomik işbirliğinin yürütülmesi de hükümetler arası işbirliği şeklinde devam etmekte ve yatırım, endüstri, hizmetler, finans, tarım, ormancılık, enerji, iletişim, ulaşım, entelektüel mallar ve turizm alanlarını kapsamaktadır. ([www.aseansec.org/147.htm](http://www.aseansec.org/147.htm))

---

<sup>70</sup> Üyeler arası ticarete tarifelerin kaldırılması, her türlü malı kapsamamaktadır. Ulusal güvenlik, canlıların, tarihi, kültürel ve arkeolojik varlıkların korunması adına bir mallar AFTA kapsamı dışında tutulmuştur. Bkz., General Exception List, [www.aseansec.org](http://www.aseansec.org)

#### 4- ASEAN'İN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ SİYASİ İŞBİRLİĞİNİN BOYUTLARI

ASEAN, Güneydoğu Asyalı beş devletin güvenlik kaygılarının giderilmesi için siyasi işbirliğine yönelik olarak kurdukları bir örgüttür. ASEAN'da siyasi işbirliği büyük ölçüde Zirvelerden çıkan deklarasyonlar aracılığıyla düzenlenmekte ve hükümetler arası işbirliği şeklinde yürütülmektedir. Siyasi işbirliği alanında ASEAN, kurulduğu tarihten itibaren bölgesel güvenlik konusu üzerinde yoğunlaşmıştır.

ABD'nin Vietnam'da savaşması ve SSCB ile Çin'in bölgede faaliyet göstermeleri, ASEAN üyelerini Bangkok Deklarasyonu'ndan sonra ilk siyasi belge olan 1971 Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Deklarasyonu'nu yayınlamaya yöneltmiştir. Deklarasyonda, "küçük ya da büyük olsun her devletin ulusal varlığını, bütünlüğünü, özgürlüğünü ve bağımsızlığını, dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın sürdürmeye hakkı olduğu" (ASEAN Sekretariat 2003:8) belirtilerek, bölgedeki büyük güçlerin ASEAN'a üye ülkelerin iç işlerine müdahalelerinin önüne geçmek istenildiği açıktır.

1976 yılında ASEAN Concord Deklarasyonu ile üye ülkeler arası siyasi işbirliğinin geliştirilmesine, üye ülkeler arası sorunların barışçı yollarla bir an önce çözülmesine ve Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması'nın imzalanmasına karar verilmiştir. (ASEAN Sekretariat 2003:13-14) İkinci bölümde açıklanan 1976 Güneydoğu Asya'da Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması, üye ülkeler arasındaki ilişkilere yön veren en önemli siyasi belge olmuştur. Bu belge daha sonradan, ASEAN üyelerinin dışındaki devletlere de açılmış, Papua Yeni Gine, Çin, Hindistan, Pakistan, Japonya, Pakistan, Güney Kore ve Rusya tarafından imzalanmıştır. (ASEAN Annual Report 2004-2005: 16-17) Bu sayede üyeler arasındaki ilişkilere hakim olan prensipler, ASEAN'ın örgüt olarak üçüncü devletler ile olan ilişkilerine de yansıtılarak bölgede güven ortamı yaratılmış ve imzacı devletler ile ekonomik işbirliğinin daha da geliştirilmesinin yolu açılmıştır.

Bölgede etkin olan devletlerin ASEAN üyelerinin iç işlerine karışmaması yolunda atılan en büyük adım 15 Kasım 1995 tarihinde imzalanan, 1971 Barış, Özgürlük ve Tarafsızlık Deklarasyonu'nun devamı niteliğindeki Güneydoğu Asya Nükleer Silahsız Bölge Anlaşması'dır. Bu anlaşma uyarınca üye devletler, kendi ülkelerinde nükleer silah geliştirmemeyi, bulundurmamayı ve nükleer silah testine izin vermemeyi taahhüt etmişlerdir. Ancak bu barışçıl amaçlar doğrultusunda nükleer enerjini kullanılmasına engel teşkil etmemektedir. (ASEAN Sekretariat 2003:53-54) Bu anlaşma, ASEAN ülkelerinin bölgede etkin olan Çin, ABD, Rusya ve Japonya gibi ülkelerin Güneydoğu Asya'daki hareketlerini kısıtlamakta, belirtilen ülkelerin Güneydoğu Asya'yı özgürlük ve tarafsızlık alanı olarak görmeleri gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır. (Luhilima 2000:8)

Yukarıda belirtilen anlaşma ve deklarasyonlar, ASEAN'ın üyeleri arasındaki siyasi işbirliğine yön veren üç temel belgedir.

Tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, ASEAN siyasi işbirliğini geliştiren iki önemli faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden ilki örgüte sonradan katılan üyeler ile bağlantılı problemlerdir. Vietnam'ın Kamboçya'yı işgali sonucunda ASEAN üyeleri BM zemininde birlikte hareket ederek sorunun uluslararası alana taşınmasına neden olmuşlardır. Kamboçya sorunu ASEAN'ın çabaları ve Endonezya'nın arabuluculuğu sayesinde 1991 Paris Konferansı ile çözüme kavuşturulabilmiştir. Kamboçya sorununun çözümü, ASEAN siyasi işbirliğinin uluslararası platformda ses getiren ilk başarısıdır. Daha sonra Vietnam, Laos ve özellikle Myanmar'ın katılımları sırasında yaşanan problemler, ASEAN'ın 1992'den itibaren resmi, 1996'dan itibaren de gayri-resmi zirveleri düzenli hale getirmesini sağlamıştır.

ASEAN siyasi işbirliğini geliştiren ikinci önemli faktör, ASEAN Bölgesel Forumu'nun (ARF) kurulmasıdır. Globalleşmenin artmasına paralel olarak Asya-Pasifik bölgesinde ekonomik ve stratejik bağımlılık artmıştır. ASEAN parçası olduğu bu bölgede sadece 10 ülke topraklarına dayalı bir güvenlik stratejisinin yetersizliğini anlamıştır. Bu bağlamda, ekonomik kalkınma için gerekli olan güvenlik koşulunun bölgede etkin olan devletler ile işbirliği içinde sağlanması yolunu seçmiştir. Bu

amaçla, bölge güvenliğine yönelik sorunların görüşüldüğü bir forumun oluşturulmasına öncülük etmiş ve diyalog partnerleri ile birlikte 1994'te ARF'yi kurmuştur. ASEAN'ın bölgede güvenlik endişesi yaratan Çin'in çok taraflı ve güvenlik konusunu ele alan bir zemine çekmek ve örgüt olarak uluslararası alanda prestij ve pozisyonunu güçlendirmek istemesi ARF'nin kurulmasına neden olan diğer nedenlerdir. (Emmers 2003:31)

## 5- AB VE ASEAN'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN EKONOMİK VE SİYASİ İŞBİRLİĞİ'NİN BOYUTLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

AB ve ASEAN özellikle ekonomik ve siyasal işbirliği konusuna yönelmiş bölgesel örgütlenmelerdir. Ancak, AB'de ekonomik işbirliği hakimken, ASEAN siyasal işbirliğinde yoğunlaşmıştır.

1991 Maastricht Anlaşması, AB'nin AKÇT ve AET'den bu yana gerçekleştirdiği işbirliğinin boyutlarını ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, Maastricht Anlaşması AB'nin üç temel sütuna dayandığını belirtmektedir.

TABLO - 3: AB'NİN DAYANDIĞI SÜTUNLAR

TOPLULUK PROSEDÜRÜ	HÜKÜMETLER ARASI PROSEDÜR	
ORTAK POLİTİKALAR (Tarım, Balıkçılık, Ticaret ve Ulaştırma politikaları) İÇ PAZAR İŞBİRLİĞİ, KALKINMA EĞİTİM EKONOMİK BİRLİKTELİK EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK KAMU SAĞLIĞI ARAŞTIRMA, TEKNOLOJİ ÇEVRE SOSYAL İŞLER MÜLTECİ POLİTİKASI SINIRLARIN DENETİMİ GÖÇ KİŞİLERİN SERBEST DOLAŞIMI ADLİ İŞBİRLİĞİ	ORTAK DIŞ POLİTİKA  ORTAK GÜVENLİK POLİTİKASI	ULUSLARARASI KAÇAKÇILIKLA MÜCADELE  CEZA HUKUKU  ORTAK POLİS GÜĞÜ

Kaynak: Dedeoğlu, Beril, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul, Boyut, s.23

İlk sütunda yer alan ortak politikalar, ekonomik ve parasal birlik ve adli işbirliği gibi konular Topluluk organları vasıtası ile, ikinci ve üçüncü sütunlarda yer alan ortak güvenlik ve dış politika ve ortak polis gücü gibi konular hükümetler arası işbirliği zemininde yürütülmektedir.

Yukarıdaki Tablo-3, AB’de gerçekleştirilen yoğun ekonomik ve siyasi işbirliğini göstermenin yanında, AB ve ASEAN’ın bölgesel örgütlenmelerin türleri açısından karşılaştırılmasına kolaylık sağlamaktadır.

Bölgesel örgütlenme hareketlerinin türleri açısından bakıldığında AB, tam bütünleşme aşamasında olan bölgesel örgütlenme hareketlerinin tek örneğidir. Tam bütünleşme; tercihli ticaret anlaşmaları, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve ortak pazardan sonra ekonomik, parasal, siyasi ve askeri birliğin oluşturulduğu bir aşamadır. (Mercül 1997:4) AB, ekonomik ve parasal birliğini oluşturup, tek para kullanımına geçmiş, ortak güvenlik ve dış politika mekanizmalarını oluşturmuştur. Buna rağmen, İngiltere gibi önemli bir ülkenin iç piyasasında Avro’nun kullanılmaması, karar alma mekanizması içerisinde ulusal çıkarların halen etkinliği, siyasi işbirliğinin eksiklikleri ve AB Anayasası’nın yürürlüğe konulamaması, AB bütünleşmesinin zayıf yönleri olduğunu ortaya koymaktadır.

ASEAN’da ekonomik işbirliği AB’deki düzeyden oldukça geridedir. Bölgesel örgütlenme hareketlerinin türleri açısından değerlendirildiğinde ASEAN, üye ülkelerin kendi aralarındaki ticarete belirli mallarda, gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırdıkları ancak üçüncü ülkelere karşı bağımsız hareket ettikleri “serbest ticaret bölgesi” aşamasındadır. Ancak, AFTA’nın tam olarak faaliyete geçmesi ve bütün üye ülkeleri kapsamı 2010 yılında gerçekleşecektir. Dolayısıyla ASEAN “hafif bir entegrasyon türü” olan serbest ticaret bölgesini (Yiğit 2003: 9) dahi henüz tam olarak aktif hale getirememiş durumdadır.

ASEAN siyasi işbirliği ise bütünleşme amacına sahip değildir. Ancak siyasi işbirliği düzeyinin yoğun tutulması eğilimindedir. 1976 Güneydoğu Asya Kardeşlik ve İşbirliği Anlaşması’nın bölge ülkelerine açılması, ARF’nin kurulması, Güneydoğu

Asya Nükleer Silahsız Bölge Anlaşması'nın üçüncü ülkelerin imzasına açılmasının planlanması, ASEAN'ın bölgedeki ve bölge dışındaki diğer aktörlerle olan siyasi işbirliğini de ileri düzeylere taşımak ve “bölgesel iyileşme” politikasını Güneydoğu Asya dışına da yayma içerisinde olduğunun bir göstergesidir. Bu sayede; tarafsız, nükleer silahlardan ve askeri ittifaklardan uzak, devletlerarası sorunların barışçı yollar ile çözüldüğü bir bölge yaratılarak, sosyo-ekonomik kalkınmanın amaçlandığı söylenebilir.

AB'nin bütünleşmeye yönelik bir örgüt olarak kurulması, aynı zamanda, örgüt çerçevesinde gerçekleştirilecek işbirliğinin topluluk hukukuna bağlı olarak yürütülmesini beraberinde getirmiştir. Topluluk hukuku, üye devletlerin iç hukuklarından üstündür ve doğrudan uygulanma ya da doğrudan etki gücüne sahiptir. AB'nin bütünleşmeye yönelik olarak dizayn edilmesine paralel olarak topluluk hukuku, devletlerin egemenlik haklarına da kısıtlamalar getirmektedir. Topluluk hukukunun asli kaynaklarını AB'nin kurucu anlaşmaları ve bunlara değişiklikler getiren anlaşmalarla, Avrupa Adalet Divanı'nın içtihatlarından oluşturmaktadır. Türev kaynaklar ise topluluk organlarınca meydana getirilen hukuki düzenlemelerdir.

Maastricht Anlaşması'nın birinci sütununda yer alan AB ekonomik işbirliği, topluluk prosedürüne ve topluluk hukukunun asli ve türev kaynaklarına göre işlemektedir. Bu çerçevede, kurucu anlaşmaların yanı sıra, topluluk organlarınca meydana getirilen hukuki düzenlemelerden tüzükler, yönergeler ve kararlar, birinci sütun içerisine giren konulardaki işbirliğinin gerçekleştirilmesi esnasında zorunlu olarak dikkate alınmakta ve üye ülkelerde etki doğurması açısından iç hukuklarda başka bir işlem yapmaya gerek olmadan üye devletleri bağlamaktadır.<sup>71</sup>

---

<sup>71</sup> Topluluk hukukunun türev kaynakları, topluluk organlarınca asli kaynaklara bağlı kalınarak çıkartılan hukuki düzenlemelerdir. Tüzükler, bütün üye devletleri bağlayıcı nitelikteki hukuki düzenlemelerdir. AB Bakanlar Konseyi, AB Komisyonu ve AB Parlamentosu'nun dahil olduğu bir süreç içerisinde yapılmaktadırlar. Yönergeler ise yönelmiş oldukları tüm üye devletleri bağlamaktadırlar. Ulusal makamlar, yönergenin amacına ulaşabilmesi için gerekli şekil ve araçları seçmekte serbesttirler. Kişi, şirket veya devletlere yönelik olarak, anlaşma hükümlerinin özel durumlara uygulanmasını sağlamak amacıyla çıkartılan kararlar ise ilgililerini bağlamaktadır. (Karakış 1993: 70-74)

AB siyasi işbirliğinin en önemli konuları olan ortak dış politika ve güvenlik politikası ise hükümetler arası prosedüre tabi olmakta ve kurucu anlaşmalarla düzenlenmektedir. Kurucu anlaşmalar devletler tarafından onaylandıktan sonra, iç hukuklarda kendiliğinden yürürlüğe girmekte ve devletleri bağlayıcı nitelik kazanmaktadır. Kısacası, uluslararası yükümlülükler getiren kurucu anlaşmaların iç hukuklarda uygulanabilmesi için uygun bulma yasasına gereksinim duyulmamaktadır. (Bozkurt, Özcan, Köktaş 2004: 143)

AB'nin aksine, ASEAN'da hem ekonomik hem de siyasi işbirliği devletlerarası anlaşmalarla, ya da deklarasyonlarla sürdürülmektedir. ASEAN organlarının siyasi ya da ekonomik işbirliğine yönelik hiçbir kararının devletleri doğrudan bağlayıcı etkisi yoktur. ASEAN organları tarafından devletlere yönelik olarak alınan her karar iç hukukun bir parçası haline getirilmekte ve yetkili organlarca onaylanmaktadır.

Bazı durumlarda "10-x" uygulaması dışında, ASEAN ekonomik ve siyasi işbirliğini yöneten kararların her aşamasında kural olarak konsensüs prensibi uygulanmaktadır. Dolayısıyla, AB'ye üye olan devletler bazı durumlarda bağlayıcı kararların alınmasına ve bunların doğrudan iç hukuklarında etki doğurmasına engel olamazlarken, ASEAN'a üye devletler benimsemedikleri bir hukuki düzenlemenin yapılmasını kolaylıkla engelleyebilmekte ve egemenlik haklarından taviz vermekten kaçınabilmektedirler.



## SONUÇ

Çalışmada, bölgesel örgütlenme hareketlerinin iki önemli aktörü olan AB ve ASEAN'ın, kurulmalarına sebep olan temel nedenler, amaçları ve prensipleri, kurumsal yapıları, karar alma mekanizmaları, genişleme süreçleri ve gerçekleştirdikleri ekonomik ve siyasi işbirliğinin boyutları açısından değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler ve çıkarımlar aracılığıyla, aynı zamanda Batı Avrupa bölgesi ile Güneydoğu Asya bölgelerinin benzerlik ve farklılıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın başında belirtildiği gibi hem AB ve ASEAN'ın, hem de Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya bölgelerinin daha iyi anlaşılması için Andrew Hurrell'in bölgeler kavramına ilişkin getirdiği beş farklı süreç (kategori) esas alınmıştır.

Bu kategorilerin ilki olan “*bölgeleşme*” açısından bakıldığında, çalışmadan Batı Avrupa'daki bölgeleşme düzeyinin Güneydoğu Asya'ya oranla daha ileri bir seviyede olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum iki ana etkene bağlıdır.

İlk etken Avrupa kıtasının Güneydoğu Asya'ya oranla parçalı olmamasıdır. Avrupa kıtasının coğrafi anlamda bütünlük göstermesi, kıtadaki toplumlar arası hareketlerin ve etkileşimin sağlanmasında büyük rol oynamıştır. Güneydoğu Asya'nın ise hem anakara ve adalar bölümünden oluşması hem de adalar bölümünün oldukça dağınık yapısı toplumlar arası hareketlerin ve yakınlaşmanın önünde engel teşkil etmiştir.

İkinci etken ise, bölgeleşmenin en önemli araçlarından olan karşılıklı ticaretin Batı Avrupa'ya oranla Güneydoğu Asya'da oldukça düşük kalmasıdır. Birinci bölümde belirtildiği gibi, bölgenin coğrafi olarak parçalı olmasının yanında, sömürge altına alınması karşılıklı ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine engel olmuştur.

Bölgeleşme esas olarak devletlerin politikalarından bağımsız işleyen bir süreçtir. Bölgeleşmenin diğer bir özelliği de sürekli devam eden bir süreç olmasıdır. AB; kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin örgütün kapsadığı alanda serbestçe dolaşımını anlaşmalar ile garanti altına alarak, dolaylı bir şekilde, bölgeleşme sürecinin hız kazanmasına yardımcı olmuştur. ASEAN'a üye devletler ise, diğer üye devletlerin vatandaşlarına vize kolaylığı sağlamanın ötesine geçememektedir. ASEAN'a üye ülkeler arasındaki ticari ilişkilerin başlangıçtan günümüze değin oldukça gelişmesine rağmen, özellikle kişilerin serbest dolaşım hakkının bulunmaması Güneydoğu Asya'da bölgeleşme sürecinin hızını yavaşlatmaktadır. Bu nedenlere bağlı olarak, ASEAN'ın dolaylı yoldan da olsa bölgeleşme sürecine katkısı AB'ye göre zayıf kalmıştır.

*“Bölgesel bilinç ve kimlik kategorisi”* açısından ele alındığında; çalışmadan çıkan ikinci sonuç, her iki bölgede bölge bilinç ve kimliğinin farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıktığıdır.

Birinci bölümde açıklandığı gibi, Batı Avrupa sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal uyumun var olduğu bir alandır. Ortak kültür, tarih, din, dil, ticari metotlar gibi faktörler, bölgedeki toplumların kendilerini Avrupalı olarak addetmelerine neden olmuştur. Önce düşünürlerin temellerini oluşturduğu daha sonra siyasilerin uygulamaya geçirdikleri Birleşik Avrupa fikirleri ve Avrupa Federasyonu projesi bu savı desteklemektedir.

Güneydoğu Asya'nın bir bölge olarak belirmesinde ise, bölgeye dışarıdan gelen güvenlik tehdit ve tehlikeleri önemli rol oynamıştır. Bölgenin Güneydoğu Asya olarak adlandırılması ve sınırlarının çizilmesi ilk kez İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Japon işgalinin sona erdirilmesi amacıyla açılan ve İngiltere'nin komutasında bulunan Güneydoğu Asya Kumandanlığı'nın kurulması (Southeast Asia Command) ile gerçekleşmiştir. Savaş sonunda, ASEAN kurucu üyeleri komünizm tehlikesinin önüne geçmek temel amacıyla birlikte hareket etmeye karar vermişlerdir. Soğuk savaşın bitimine kadar bölgede etkili olan ve devletlerin güvenliklerini ilgilendiren tehlikeler, bölge bilincinin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Ancak,

ikinci bölümde de belirtildiği gibi; ASEAN'ın bölgedeki işlevi halk tarafından anlaşılammakta, bölge bilinci büyük ölçüde siyasal elitler ve entellektüeller tarafından oluşturulmakta ve korunmaktadır.

Bölgesel bilinç ve kimlik kategorisi açısından dikkat çekilmesi gereken diğer bir nokta da örgütlerin genişleme süreçleridir. Batı Avrupa'da sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal uyumun gelişimi ile birlikte bölge bilincinin gelişmesi toplumların ortak değerlerinin oluşmasına da neden olmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın dördüncü bölümünde vurgulandığı gibi, AB genişlemesini sürdürürken yani kapsadığı bölgenin sınırlarını genişletirken, aday ülkelerin AB'nin ortak değerlerine bağlılığının yanında AB müktesebatına uygunluk açısından detaylı bir denetim gerçekleştirerek, aday ülkenin mevcut sosyal, ekonomik, politik uyuma dahil edilmesini sağlamaktadır. Bölgeleşme düzeyinin yüksek olduğu bir alanda bu durum bölge bilincinin varlığına zarar vermemektedir.

ASEAN'ın genişleme sürecinde, bölge bilincinin büyük ölçüde dış etkenlere ve güvenlik kaygılarına bağlı olarak gelişmesi, birbirinden oldukça farklı devlet sistemlerinin ve farklı sosyolojik özelliklere sahip toplumların aynı çatı altında birleştirilmesine neden olmuştur. Bu heterojenlik, ASEAN'ın kapsadığı alanda bölgeleşme düzeyinin de eksik olmasıyla birleşince, Güneydoğu Asya'daki bölge bilinci düzeyinin Avrupa'dakine oranla zayıf kalmasına yol açmıştır.

*“Bölge devletleri arasında işbirliği süreci”*, toplumlar arası yakınlığı sağlayan bölgeleşme sürecinin aksine, bölge hükümetlerinin bilinçli politikalarına dayanmaktadır. Bu süreçte temelleri AKÇT, EURATOM ve AET ile atılan AB Batı Avrupa bölgeciliğinin, ASEAN ise Güneydoğu Asya bölgeciliğini temsil eden örgütler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Bölge devletleri arasındaki işbirliği sürecinde kurulan AB ve ASEAN arasındaki en önemli farklılık, bütünleşme amacının kurumsal yansıması olan AB'ye üye devletlerin bir takım konularda devlet egemenliklerinden vazgeçmiş olmalarıdır. Bölgeleşme ve bölge bilinci süreçlerinin Batı Avrupa'da daha ileri düzeyde olması

bu duruma zemin hazırlamıştır. Güneydoğu Asyalı devletlerin sömürge geçmişleri ve birbirlerine karşı duydukları güvensizlikler devletler arası işbirliği sürecinde egemenliklerinden hiçbir şekilde taviz vermemelerine neden olmuştur. Devlet egemenliğine verilen önemin derecesi, aynı zamanda, bölge devletleri arası işbirliği sürecinde oluşturulan örgütlerin yapılarını da etkilemiştir. AB kurumsallaşma düzeyi oldukça yüksek, supranasyonal organları da içeren bir örgüt şeklinde yapılandırılmıştır. ASEAN ise hükümetler arası işbirliği zemininde çalışan, supranasyonal bir otoriteye sahip olmayan ve kurumsallaşma düzeyi oldukça düşük bir örgüt şeklindedir.

Bölge devletleri arasındaki işbirliği sürecinde kurulan örgütlerin karar alma mekanizmaları da farklılıklar göstermektedir. AB’de üye devletlerin hükümetlerinden bağımsız olarak hareket eden ve üye ülkeleri bağlayıcı kararlar alabilen organlar mevcuttur. ASEAN karar alma mekanizmasının genelinde ulusal hükümetlerin ağırlığı söz konusudur. Ancak, üçüncü bölümde de belirtildiği gibi, her iki örgütte de devletlerin ulusal çıkarları ile yakından ilgili olan dış politika ve güvenlik konuları hükümetler arası işbirliği şeklinde ele alınmaktadır.

Bölge devletleri arasındaki işbirliği sürecinde yaratılan ve devletler arası ilişkileri düzenleyen prensip ve kurallar da birbirinden farklılıklar göstermektedir. İkinci bölümde belirtildiği gibi, her iki örgüte hakim olan prensipler mevcuttur. AB’nin prensipleri ile ASEAN’ın prensipleri arasındaki en büyük fark, AB’deki insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel hak ve özgürlüklere saygı gibi prensiplerle daha çok üye devletlerin vatandaşlarının çıkarlarının korunması gözetilirken, ASEAN’da iç işlerine karışmama, devletlerin ulusal bütünlüklerine saygı gösterilmesi gibi prensipler aracılığıyla devlet çıkarlarının korunması ön plandadır. Bu durum, ASEAN’ın prensiplerine aykırı hareket edilmesi halinde işleyecek AB’deki gibi etkin bir mekanizmaya sahip olmamasının da temel nedenidir.

“*Bölgesel örgütlenme*” kategorisi, devletler arası ekonomik entegrasyon (bütünleşme) ile ilgilidir. Batı Avrupa bölgeciliğinde devletler, kömür ve çelik

kaynaklarının ortak kullanımından başlayarak aşamalı bir biçimde ekonomik entegrasyonun en ileri düzeylerinden olan ekonomik ve parasal birliğin de ötesinde tam bütünleşme yolunda ilerlemektedirler. Bu durum ilk olarak, Batı Avrupalı devletlerin güvenliğinin büyük ölçüde NATO tarafından sağlanması ve kendi aralarında güvenlikleri ile alakalı ciddi sorunların bulunmamasından kaynaklanmaktadır. İkinci olarak, devletler arasında ekonomik uyumun bulunması ve ekonomi sistemlerinin birbirine benzemesi ekonomik entegrasyonun ileri düzeylere ulaşmasında etkili olmuştur.

ASEAN ise kurulduğu yıllardan günümüze kadar güvenlik meselelerine öncelik vermiştir. ASEAN, NATO tarzında bir askeri ittifakın koruyucu şemsiyesinden uzak kalmıştır. Bu nedenle, güvenlik sorunları siyasal yollarla çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu durum da, bölgedeki ekonomik entegrasyonun başlatılmasını Soğuk Savaş sonrası döneme ertelemiştir. ASEAN ülkeleri arası ekonomik entegrasyonun gecikmesinin bir diğer nedeni, üye ülkelerin ekonomik sistemlerinin birbirlerinden farklı olmasıdır. Beşinci bölümde belirtildiği gibi, bu farklılık hem ekonomik entegrasyon düzeyinin AB'ye göre daha düşük kalmasını, hem de ASEAN Serbest Ticaret Bölgesi'nin aşamalı olarak yürürlüğe koyulmasını sağlamıştır.

Çalışmanın başında belirtildiği gibi “*bölgesel uyum*” kategorisi sayılan ilk dört kategorinin bir arada bulunması varsayımına dayanmakta ve son aşama olarak algılanmaktadır. Bölgesel uyum kategorisi açısından değerlendirildiğinde, Batı Avrupa'daki uyumun Güneydoğu Asya'ya oranla daha ileri bir aşamada olduğu görülecektir. Bu durum ilk olarak; bölgeleşme, bölgesel bilinç, bölgesel işbirliği ve bütünleşme kategorileri açısından Batı Avrupa'nın Güneydoğu Asya'ya oranla daha ileri olmasından kaynaklanmaktadır.

Bölgesel uyumun belirleyici kriterleri açısından, AB üçüncü devlet ve örgütlerle olan ilişkilerinde örgüt olarak, uluslararası arenada hem ekonomik hem de siyasal alanda ASEAN'a göre daha etkin konumdadır. ASEAN henüz BM nezdinde bile örgüt olarak hukuki kişiliğe sahip değildir. Bunun yanında, AB çok uzun

yıllardır tarım sektörü ile başlayan ve ortak güvenlik ve dış politika ile devam eden ortak politikaları uygulamaya devam etmekte ve bu politikalar için gerekli mekanizmaları oluşturmaktadır. ASEAN, ekonomik alanda AFTA dışında sadece ortak projeleri yürütmekte, siyasal açıdan ise birbirlerinin iç işlerine karışmamayı halen prensip olarak sürdürmektedir.

AB ve ASEAN kuruldukları bölgelerin gelişimine katkıda bulunan örgütlenme hareketleri olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından siyasal ve ekonomik çöküntü içerisinde olan Avrupa, bugün demokrasinin en iyi işlediği, temel hak ve özgürlüklerin ciddi şekilde korunduğu, büyük ölçüde ekonomik refahın hüküm sürdüğü bir bölge konumuna gelmiştir. Üyeleri arasında savaşın çıkma olasılığı tamamen ortadan kaldırılmıştır.

1967 yılında, birincil olarak komünizm tehlikesine karşı birlikte hareket etmek amacıyla kurulan ASEAN'ın bölgeye olan en büyük getirisi, sağladığı güven ortamı olmuştur. ASEAN'ın bölge ülkelerinin ilişkilerini düzenlemeye yönelik olarak getirdiği prensipler, başarılı bir şekilde işlemiş ve üye ülkeler arasında yakın ilişkilerin kurulması sağlanmıştır. Bu yakınlık sayesinde bölge devletleri arasında yaratılan güven duygusu, bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik kalkınmalarına büyük katkıda bulunmuştur.

Ancak, yukarıda belirtildiği gibi, ASEAN uluslararası sistemde AB kadar etkin bir örgüt değildir. ASEAN'ın örgüt olarak etkinliği yapılacak bir takım değişiklikler ile gerçekleştirilebilir. İlk olarak, Bangkok Deklarasyonu yerine hazırlanacak olan daha kapsamlı bir anlaşma ile, ASEAN uluslararası hukukun bir kişisi haline getirilmelidir. İkinci olarak, AFTA'nın daha da geliştirilerek ekonomik işbirliğinin boyutlarının derinleştirilmesi gereklidir. Bu sayede, üçüncü devletler ile olan ekonomik ilişkilerin yürütülmesinde ASEAN daha güçlü bir pozisyona sahip olacaktır. Üçüncü olarak, ASEAN'ın en önemli prensibi olarak kabul edilen "iç işlerine karışmama" kuralından vazgeçilmesi, örgütün uluslararası etkinliğini arttırmak için atılacak diğer önemli bir adımdır. ASEAN üyelerinin iç işlerine karışmama prensibini kutsal bir kural gibi uygulamaları, politik sistemleri açısından

oldukça farklı olan üye ülkelerin etkin ve ortak bir dış politika yaratmalarına engel olmaktadır. ASEAN, uluslararası ve bölgesel krizlerin çözülmesinde çabuk hareket edememekte ve pasif kalmaktadır. Bu nedenle, ASEAN Troika'dan daha fazla yetkiye sahip, hem bütün üye ülkeleri bağlayan kararlar alabilen, hem de karar alma sürecinde oybirliği kuralına istisna getirebilen yeni bir organ oluşturulabilir.

Son olarak, birbirlerinden oldukça farklı niteliklerde olmalarına rağmen, AB ve ASEAN bölgesel örgütlenmelerin devletlerin sosyo-ekonomik kalkınmalarına pozitif etkide bulunduğunu ve uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde birlikte hareket etmenin devletlere olumlu katkı sağladığını ortaya koymuşlardır. Özellikle ASEAN, AB örneğindeki birbirine benzer siyasi ve ekonomik sistemlere sahip devletlerin aksine, farklı yapılarda olan devletlerin de belli kurallar çerçevesinde başarılı bir işbirliği gerçekleştirerek kazançlar elde edebileceklerinin etkileyici örneklerinden biri olmuştur.

## KAYNAKÇA

ACHARYA, Amitav

2001 **Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional Order**, London: Routledge

ALAGAPPA, Muthiah

2000 **Institutional Framework, Recommendations for Change**,  
SIDDIQUE, S., S., KUMAR, The 2nd ASEAN Reader, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 22-27

ANWAR, Dewi Fortuna

2001 **ASEAN's Enlargement: Political, Security and Institutional Perspectives**,

GATES, C. (ed), M. THAN (ed), ASEAN Enlargement: Impacts & Implications, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 26-44

ARIBOĞAN, Deniz Ülke

1997 **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri**, İstanbul: Der Yayınları

ARIKAN, Harun

2003 **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**,

KAR, M.(ed.), H. ARIKAN(ed.), Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul: BETA, 373-391

ARMAOĞLU, Fahir

1998 **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul: Alkım Yayınevi



ARSLAN, Rıza

2003 **Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçleri,**

KAR, M., H. ARIKAN, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye,

İstanbul: BETA, 75-98

ASEAN ANNUAL REPORT (2004-2005)

ASEAN SEKRETERLİĞİ İNTERNET SİTESİ, <http://www.aseansec.org>

ASEAN SECRETARIAT

2002 **Handbook on Selected ASEAN Political Documents,** Jakarta

AVRUPA BİRLİĞİ İNTERNET SİTESİ, [http:// europa.eu.int](http://europa.eu.int)

AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLCİLİĞİ

**Avrupa Birliği : Hala Genişliyor.**

[http:// www.deltur.cec.eu.int/g\\_halagenisliyor.pdf](http://www.deltur.cec.eu.int/g_halagenisliyor.pdf)

BAUDOIN, Jean

1999 **Introduction a la Science Politique,** Paris: Dalloz

BETTS, Raymond F.

1979 **Europe in Retrospect: A Brief History of the Past Two Hundreds**

**Years,** Lexington: Heath and Company

BORCHARDTH, Klaus-Dieter

2001 **L'ABC du Droit Communautaire,** Belgium: Commission

Européenne

BOZ, İsmet

2003 **Avrupa Para Birliği ve Ortak Tarım Politikası,**

KAR, M.(ed.), H. ARIKAN(ed.), Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul: BETA, 217-260

BOZKURT, E., M. ÖZCAN, A. KÖKTAŞ

2004 Avrupa Birliği Hukuku, Ankara: Asil Yayın Dağıtım

BOZKURT, Veysel

1999 **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları No:177

BRECHER, Michael

1962 **The New States of Asia, A Political Analysis**, London: Oxford University Press

CABALLERO-ANTHONY, Mely

2005 **ASEAN's Mechanisms of Conflict Management, Revisiting the ASEAN way,**

CABALLERO-ANTHONY, M. (ed), Regional Security in Southeast Asia: Beyond the ASEAN Way, Singapore: ISEAS, 49-82

CANPOLAT, İbrahim S.

2003 **Avrupa Birliği ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler,**  
İstanbul: ALFA

CAPIE, E., P., EVANS

2003 **The Asean Way,**

SIDDIQUE, S., S., KUMAR, The 2nd ASEAN Reader, Singapore: Institute  
of Southeast Asian Studies, 45-49

CENTRE D'INFORMATION SUR L'EUROPE, [http:// www.info-europe.fr](http://www.info-europe.fr)

CHARTER OF THE UNITED NATIONS AND STATUE OF THE  
INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE

1997

New York: UN Department of Public Information

CHEOW, Eric Teo Chu

2003 **L'ASEAN Entre Elargissement et Marginalisation,**

Politique Etrangere, 1/2003, 133-148

COICAUD, Jean-Marc

2001 **ASEAN: In Search of Enhanced Internal and Regional**

**Legitimacy ,**

ADLER, E., J.M.COICAUD, J.DAVIDSON, Y.K.KHONG ve diğeri,

Power in Transition: The Peaceful Change of International Order, New

York: UN University Press,84-100

COMMISSION EUROPEENNE

2003 **Elargissement de L'union Européenne, Une Chance Historique,**

[http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/historic\\_opportunity\\_](http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/historic_opportunity_)

2003\_fr.pdf

CUYVERS, Ludo

- 2002 **Contrasting the European Union and Asean Integration and Solidarity**, From Fourth EU-ASEAN Think Tank Dialogue  
[http:// www.eias.org/conferences/euaseam4/euasemcuyvers.pdf](http://www.eias.org/conferences/euaseam4/euasemcuyvers.pdf)

DAQUILA, Teofilo C.

- 2001 **ASEAN's Economic Performance, Reviewing the Past, Looking to the Future** , Harvard Asia Quarterly Online, Spring 2002, 9-14

DEDEOĞLU, Beril

- 2003 **Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler**,  
 2003 **Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci II: Avrupa Birliği'nin Yakın Geçmişi**  
 DEDEOĞLU, B., (ed.) Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul: Boyut,  
 17-39, 41-65

DEFARGES, Philippe Moreau

- 2001 **Les Institutions Européennes**, Paris: Armand Colin

EMMERS, Ralf

- 2003 **Cooperative Security and the Balance of Power in ASEAN and ARF**, New York: Routledge Curzon

EMMERSON, Donald K.

- 1994 **Confrontation to Cooperation in Southeast Asia: Lessons and Prospects**,

BUNDY, B., BURNS, S., WEICHEL, K., The Future of the Pacific Rim: Scenarios for Regional Cooperation, Westport C.T.: Praeger, 156-172

ESCRIBANO, Gonzalo

2003 **AB'nin Genişlemesi: Önceki Deneyimler,**

2003 Eczacılık Fuarı Sunumu, <http://bizimeczane.com>

FERGUSON, James R.

2005 **ASEAN Plus?: The Drivers of Open Regionalism** (Lecture 6)

[http://www.international\\_relations.com/wbip/WBAuspac\\_Lec6\\_2005](http://www.international_relations.com/wbip/WBAuspac_Lec6_2005).

doc

FİŞNE, Mustafa

2003 **Avrupa Birliği'nin Doğuşu ve Gelişimi,**

KAR, M.(ed.), H. ARIKAN(ed.), Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve

Türkiye, İstanbul: BETA, 55-73

GEORGE, Stephen

1996 **Politics and Policy in the European Community**, Oxford: Oxford

University Press

GORDON, Bernard K.

1968 **Regionalism and Instability in Southeast Asia,**

NYE, Joseph (ed.), International Regionalism: Readings, Boston: Brown

and Company 106-125

GRAMEGNA, Pierre

1997 **European and ASEAN Integration Processes: Similar Models?**

Presentation made in UN University, [http:// www.unu.edu/unupress/lecture18.html](http://www.unu.edu/unupress/lecture18.html)

GRIFFITHS, M., T.O'CALLAGHAN

2000 **International Relations: The Key Concepts**, London: Routledge

GÜNDÜZ, Aslan

1998 **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler-Örnek Kararlar**, İstanbul: Beta

HAGIWARA, Yoshiyuki

2003 **The Formation of ASEAN,**

SIDDIQUE, S., S., KUMAR, The 2nd ASEAN Reader, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 18-20

HAI, Tran Thanh

2003 **ASEAN Economic Community: A Critical View**, NUS Public Policy Programme, [http://:www.thanhhai.com](http://www.thanhhai.com)

HAJI AHMAD, Zakaria

2003 **Structure of Decision-Making,**

SIDDIQUE, S., S., KUMAR, The 2nd ASEAN Reader, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 28-32

HALLSTEIN, Walter

1962 **United Europe: Challenge and Opportunity**, Cambridge: Harvard University Press

HARADA, S., TANAKA, H.

1999 **Regional Arrangements, The United Nations and Security in Asia**, ALAGAPPA, M., INOBUCHI, T., International Security Management and the United Nations, New York: UN University Press, 323- 346

HELLER, Dominik

2004 **Relevance of the ASEAN Regional Forum for Regional Security in the Asia-Pacific**, Contemporary Southeast Asia, vol.27, no.1, 123-145

HETTNE, B, F. SÖDERBAUM

2005 **Regional Cooperation, A Tool For Addressing Regional and Global Challenges**, For International Task Force on Global Public Goods, [http:// www.gpgtaskforce.org](http://www.gpgtaskforce.org)

HURRELL, Andrew

1995 **Regionalism in Theoretical Perspective**, HURRELL,A, L.FAWCETT, Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order, Oxford: Oxford University Press,37-

HSU, Locknie

- 2005 **Towards an ASEAN Charter, Some Thoughts From The Legal Perspective,**  
SEVERINO, Rodolfo C., (ed.), Framing the ASEAN Charter,  
Singapore: ISEAS, 45-51

HUND, Markus

- 2001 **The Development of ASEAN Norms Between 1997 and 2000: A Paradigm Shift?**, ZOPS Occasional Papers No:15  
[http:// www.zops.uni-trier.de/op/OccasionalPapersNr15.pdf](http://www.zops.uni-trier.de/op/OccasionalPapersNr15.pdf)
- 2002 **ASEAN AND ASEAN PLUS THREE: Manifestations Of Collective Identities In Southeast And East Asia?, Diss.,**  
[http:// www.politik.uni-trier.de/pubs/prom/hund.pdf](http://www.politik.uni-trier.de/pubs/prom/hund.pdf)

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI İNTERNET SİTESİ, [www.ikv.org](http://www.ikv.org)

**JOURNAL OFFICIEL DES COMMUNAUTÉS EUROPÉENNES, C 325/  
24.12.2002**

KAHLER, Miles

- 2000 **Legalization as Strategy: The Asia-Pacific Case,**  
International Organization, 54, 3, Summer 2000, 549-571

KAR, Muhsin

- 2003 **Avrupa Para Birliği ve Ortak Para Politikası,**  
KAR, M.(ed.), H. ARIKAN (ed.), Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul: BETA, 177-216



KARAKAŞ, Ayşe Işıl

1993 **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği,**

İstanbul: Der Yayınları

KARLUK, Rıdvan

2003 **Avrupa Birliği ve Türkiye,** İstanbul: Beta

KHONG, Yuen Foong

1997 **ASEAN and the Southeast Asian Security Complex,**

LAKE, D., MORGAN, M., Regional Orders: Building Security in a New

World, University Park: Pennsylvania State University, 318-339

KURZMAN, Dan

1964 **Subversion of the Innocents: Patterns of Communist Penetration**

**in Africa, the Middle East and Asia,** New York: Random House

LEIFER, Michael

1975 **The Limits of Functionalist Endavour: The Experiences of**

**Southeast Asia,**

GROOM, A.J.R., P., TAYLOR, Functionalism: Theory and Practice in

International Relations, New York: Crane, Russak&Company, 278-283

2005a **Regional Association, Sources of Conflict,**

2005b **The Limits to ASEAN's Expanding Role,**

WAH, Chin Kin (ed.), L.SURYADINATA (ed.), Michael Leifer: Selected

Works on Southeast Asia, Singapore: ISEAS, 51-61, 164-188

LINEBARGER, Genevieve

- 1958 **The Aftermath of Japanese Colonialism in Southeast Asia**,  
 HAZARD, H., STRAUSZ-HUPE, The Idea of Colonialism, New York.  
 Praeger, 187- 229

LUHULIMA, C. P. F.

- 2000 **Scope of ASEAN's Security Framework**, Singapore: ISEAS,  
[http:// www.iseas.edu.sg/trendsback.html](http://www.iseas.edu.sg/trendsback.html)

LANGHAMMER, Rolf J.

- 2001 **European Union Enlargement: Lessons for ASEAN**  
 GATES, C. (ed), M. THAN (ed), ASEAN Enlargement: Impacts &  
 Implications, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 102-127

LEE, Stephen J.

- 2002 **Avrupa Tarihinden Kesitler**, Ankara: Dost Kitabevi

LUNDESTEAD, Geir

- 2000 **Empire by Integration: The United States and European  
 Integration**, Oxford: Oxford University Press

MERCÜL, Abdülkadir

- 2001 **Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecindeki Gelişmeler ve Türkiye**,  
 İ.Ü. SBF Ders Kitapçığı

MOORE, Ben T.

- 1958 **NATO and the Future of Europe**, New York: Harper

MOSCHONAS, A., G. Kourvetaris

- 1996 **Impact of European Integration: Political, Sociological and Economic Changes**, Westport C.T.: Greenwood Press

NARINE, Shaun

- 2002 **Explaining ASEAN Regionalism in Southeast Asia**, Boulder: Lynne Rienner

PINDER, John

- 2001 **The European Union: A Very Short Introduction**, Oxford: Oxford University Press

POLITICAL AND ECONOMIC PLANNING

- 1959 **European Organizations**, London: Allen&Unwin

QUIGLEY, Kevin

- 1997 **ASEAN : How it works and why it matters?**, Asia Society, New York, [http://: www.ciaonet.org/wps/mom03/mom03a.htm](http://www.ciaonet.org/wps/mom03/mom03a.htm)

ROCHE, Jean-Jacques

- 2001 **Théories Des Relations Internationales**, Paris: Monctchrestien

ROBERTSON, A.H.

- 1958 **European Institutions: Cooperation, Integration, Unification**, New York: Praeger

SEVERINO, Rodolfo C.

- 2003 **Towards an ASEAN Security Community**, Trends in Southeast Asia Series: 8(2004), Singapore: ISEAS  
[http:// www.iseas.edu.sg/trendsback.html](http://www.iseas.edu.sg/trendsback.html)

SURYADINATA, Leo

- 2005 **Towards an ASEAN Charter, Promoting an ASEAN Regional Identity**,  
 SEVERINO, Rodolfo C., (ed.), Framing the ASEAN Charter,  
 Singapore: ISEAS, 41-44

SEYİDOĞLU, Halil

- 1999 **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, İstanbul

STEINBERG, JOEL

- 1971 **In Search of Southeast Asia: A Modern History**, Sydney,  
 N.S.W.: Allen&Unwin

TASCHEREAU, Rodrigue

- 2001 **L'Association des Nations de L'Asie du Sud-Est (ANASE)**, Les Notes d'information du GRIC, [http://:www.unites.uquam.ca/gric](http://www.unites.uquam.ca/gric)

TAY, Simon S.C.

- 2001 **Institutions and Processes, Dilemmas and Processes**

TERTRAIS, Hugues

1997 **Asie du Sud-Est: émergence d'un model régional,**

Matériaux Pour L'histoire de Notre Temps, Volume 45, Numéro 45, 58-62

THE COLUMBIA ENCYCLOPEDIA 2004 (online), <http://www.questia.com>

TEZCAN, Ercüment

2003 **Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma**

**Mekanizması: Üye Devletlerin Rolü Üzerine Değerlendirmeler,**

DEDEOĞLU, Beril, (ed.) Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul:

Boyut, 65-83

TUNCER, Hüner

2002 **Eski ve Yeni Diplomasi**, Ankara: Ümit Yayıncılık

URWIN, Derek

1995 **The Community of Europe**, London: Longman

WAH, Chin Kin

2003 **Asean Institution Building,**

SIDDIQUE, S., S., KUMAR, The 2nd ASEAN Reader, Singapore: Institute

of Southeast Asian Studies, 36-39

WIKIPEDIA ONLINE ENCYCLOPEDIA, <http://www.wikipedia.org>

WESLEY, Michael

2003 **Membership Expansion and Change,**

WESLEY, M.(ed.), Regional Organizations of the Asia Pacific: Exploring  
Institutional Change, 97

YİĞİT, Mehmet

2003 **Ekonomik Entegrasyon**, İstanbul: Beta

YAH, Lim Chong

2002 **Southeast Asia: The Long Road Ahead**, River Edge, N.J. USA:  
World Scientific Publishing Company

YAHUDA, Michael

2006 **The International Politics of the Asia-Pacific**, New York: Routledge  
Curzon

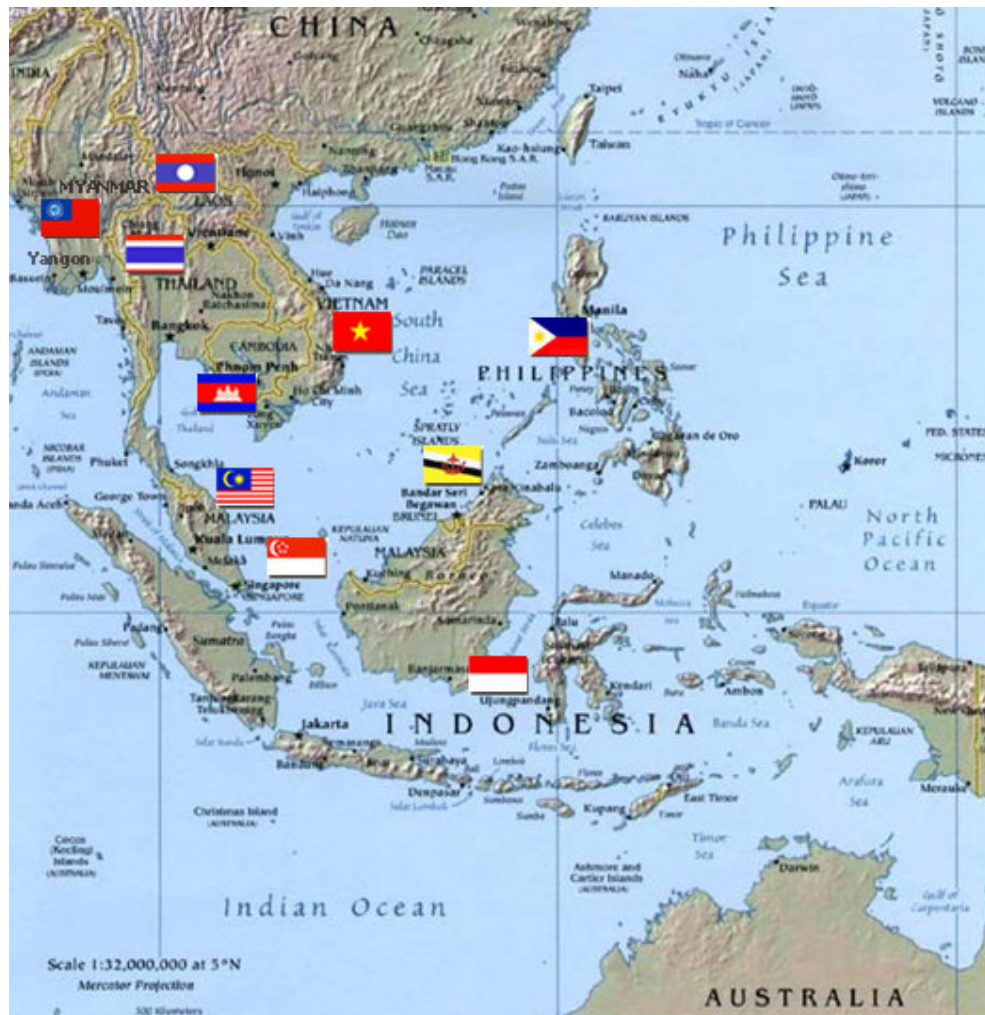
YOUNG, John W.

1996 **Cold War Europe, 1945-1991: A Political History**, London: Arnold

## EK-1: AVRUPA BİRLİĞİ HARİTASI



Kaynak: [http://europa.eu.int/abc/maps/index\\_en.htm](http://europa.eu.int/abc/maps/index_en.htm)

**EK -2 : ASEAN HARİTASI**

Kaynak: <http://www.aseansec.org/69.htm>



### EK-3: GÜNEYDOĞU ASYA'DA ETNİK GRUPLAR

- **Brunei:** Malay %69, Çinli %18, Yerli Bruneililer %6, Diğerleri %7
- **Kamboçya:** Kmer %94, Çinli %4, Vietnamlılar %1, Diğerleri %1
- **Doğu Timor:** Tetun %10, Mambae %8, Makasae %8, Tukudedede %6, Bunak %5, Galoli %5, Kemak %5, Fataluku %3, Baikeno %2, Diğerleri %48
- **Endonezya:** Javalı %45, Sundaneli %14, Madureli %8, Diğerleri %33
- **Laos:** Lowland Lao %56, Lao Theung %34, Lao Soung %10
- **Malezya:** Malay ve Orang Asli %68, Çinli %30, Güney Asyalı %7, Diğerleri %3
- **Myanmar:** Burmalı %68, Shan %9, Karenler %6, Rkhine %4, Diğerleri %13
- **Filipinler:** Filipinli %80, Çinli %10, Güney Asyalı %5, Avrupalı ve Amerikalılar %3, Araplar %1, Diğerleri %1
- **Singapur:** Çinli %76, Malay %15, Güney Asyalı %7, Diğerleri %2
- **Tayland:** Thai %75, Çinli %14, Malay %4, Khmer %3, Diğerleri %4
- **Vietnam:** Vietnamlı %88, Çinli %4, Thai %2, Diğerleri %6

Kaynak: [http:// en.wikipedia.org/wiki/Southeast\\_Asia#Ethnic\\_groups\\_in\\_the\\_subregion](http://en.wikipedia.org/wiki/Southeast_Asia#Ethnic_groups_in_the_subregion)

### EK-3: GÜNEYDOĞU ASYA'DA DİNİ GRUPLAR

- **Brunei:** İslam %67, Budizm %13, Hıristiyanlık %10, Yerel inanışlar %10
- **Kamboçya:** Theravada Budizmi %88, İslam %10, Animizm ve diğerleri %2
- **Doğu Timor:** Hıristiyanlık %93, İslam %5
- **Endonezya:** İslam %87, Hıristiyanlık %9, Budizm %1, Hinduizm %2, ve diğerleri
- **Laos:** Theravada Budizmi %60, Animizm ve diğerleri %40
- **Malezya:** İslam %61, Mahayana Budizmi %23, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Animizm
- **Myanmar:** Theravada Budizmi %89, İslam %4, Hıristiyanlık %4, Hinduizm %1
- **Filipinler:** Hıristiyanlık %92, İslam %5, Budizm ve diğerleri %3
- **Singapur:** Çin dinleri (Taoizm, Konfüçyanizm,vs.) %51, İslam %15, Hıristiyanlık %14, Hinduizm %4
- **Tayland:** Theravada Budizmi %95, İslam %3, Hinduizm, Taoizm, Hıristiyanlık
- **Vietnam:** Mahayana Budizmi %50, Konfüçyanizm ve Hıristiyanlık

Kaynak: [http://en.wikipedia.org/wiki/South\\_East\\_Asia#Religions\\_in\\_the\\_subregion](http://en.wikipedia.org/wiki/South_East_Asia#Religions_in_the_subregion)

## EK- 5: AB ANAYASASI İLE GETİRİLECEK OLAN BAŞLICA DEĞİŞİKLİKLER

- Ortak karar alma mekanizmasının kapsamı, fikri mülkiyet, enerji, sosyal güvenlik gibi alanları da içine alacak şekilde genişletilmekte ve genel kural haline getirilmektedir (**normal yasama prosedürü**). Anayasa’da belirtilen diğer alanlarda ise özel yasama prosedürlerinin uygulanması öngörülmektedir. Özel yasama prosedürleri kapsamında Avrupa Parlamentosu ve Bakanlar Konseyi ortak karar almamakta; yasalar ve çerçeve yasalar sadece (AP’ye danıştıktan sonra) Konsey veya daha ender durumlarda (Konsey’e danıştıktan sonra) AP tarafından kabul edilmektedir. **Özel yasama prosedürlerinin** özellikle adalet ve içişleri; bütçe; vergilendirme; ve bazı politikaların belirli alanlarda uygulanması öngörülmektedir. Ancak, Anayasa’ya yerleştirilen “köprü maddesi” (bridging clause) ile, AB Konseyi’nin AP onayını aldıktan sonra oybirliği ile karar alması durumunda - hükümetlerarası konferansın toplanmasına gerek kalmadan- özel yasama prosedürlerinden normal yasama prosedürüne geçilmesine imkan tanınmaktadır.
- **Avrupa Parlamentosu**’nun bütçeye ilişkin karar alma sürecindeki rolü de güçlendirilmektedir. Bütçe prosedürü, normal yasama prosedürü kapsamına dahil edilmekte; zorunlu ve zorunlu olmayan harcama arasındaki ayrım kaldırılmakta ve böylece AP’nin yetki alanı tüm bütçeyi içerisine alacak şekilde genişletilmektedir (halihazırda sadece zorunlu olmayan harcamaların AP tarafından onaylanması gerekmektedir).
- **Avrupa Parlamentosu’ndaki sandalye sayısı** artırılarak 2009 yılından itibaren en fazla 750 olacaktır. Bu çerçevede, Avrupa Konseyi, AP seçimlerinden önce en az 6 en fazla 96 olmak üzere AP’deki sandalye sayılarının üye ülkelere göre dağılımını belirleyecektir.
- **Avrupa Konseyi**, Avrupa Parlamentosu, Bakanlar Konseyi, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Birliği Adalet Divanı ile birlikte beş temel AB kurumundan biri olarak tanınmaktadır. Üye devletlerin devlet ve hükmet başkanları ile AP Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu başkanlarından oluşacak Avrupa Konseyi, yılda dört defa toplanacak, gerektiği durumlarda ilgili bakan veya Komisyon üyeleri Avrupa Konseyi toplantılarında yer alabilecektir. Avrupa Konseyi, Birliğin genel siyasi yönelimlerini ve öncelikleri ile dış politika alanındaki stratejik çıkarlarını ve hedeflerini belirleyecek; ve AB içindeki atamalarda önemli rol oynayacaktır (örneğin Avrupa Komisyonu Başkanı ile birlikte AB Dışişleri Bakanı’ni atayacak).
- Avrupa Konseyi tarafından nitelikli oy çokluğu esasına göre 2.5 yıl için seçilecek bir **Avrupa Konseyi Başkanı** mevcut 6 aylık dönüşümlü başkanlık sisteminin yerine geçecektir. Eş zamanlı olarak ulusal bir görevde bulunamayacak olan Avrupa Konseyi Başkanı, Konsey içinde uyum ve mutabakatın kolaylaştırılmasına çalışacak; Birliği ortak dış ve güvenlik politikası konularında üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütler nezdinde temsil edecektir.
- Dışişleri Konseyi dışındaki **Konsejlerin Başkanlığı** ise üye devletlerden eşit rotasyon (equal rotation) sistemine göre seçilecek üye devlet temsilcileri tarafından yerine getirilecektir. Avrupa Konseyi, nitelikli oy çokluğu ile söz konusu sistemin nasıl işleyeceğine ilişkin karar alacaktır.
- Anayasal Antlaşma’da aksi belirtilmedikçe, Bakanlar Konseyi’nde, **nitelikli oy çokluğu** ile karar alınacak; oybirliği ile karar alınması gereken alanlar (dış politika, vergilendirme gibi) büyük ölçüde sınırlandırılacak; ve söz konusu alanlarda Avrupa Konseyi oybirliği ile, nitelikli oy çokluğuna geçilmesine karar verebilecektir.

- 1 Kasım 2009'dan itibaren her bir üye devletin belirli bir oranda oy ağırlığına sahip olduğu oy ağırlıkları sistemi kaldırılacak; bu çerçevede, nitelikli çoğunluğun sağlanması için halihazırda yerine getirilmesi gereken 3 kriter (oy ağırlığı barajı, üye devletlerin çoğunluğu, AB nüfusunun %62'si) yerine 2 kriterin (üye devletlerin %55'i ve en az 15 tanesi; AB nüfusunun %65'i) sağlanması yeterli olacaktır (**çift çoğunluk esası**). Ayrıca bir kararın bloke edilebilmesi için en az 4 üye devletin bir araya gelmesi şartı aranacaktır. Bakanlar Konseyi'nin Komisyon teklifi (veya AB Dışişleri Bakanı inisiyatifi) üzerine hareket etmediği durumlarda –adalet ve içişleri, ortak dış ve güvenlik politikası, ekonomi ve para politikası ve üyeliğin askıya alınması veya üyelikten ayrılma- ise nitelikli çoğunluk üye devletlerin %72'si ve AB nüfusunun %65'i anlamına gelecektir.
- 2014 yılına kadar **Avrupa Komisyonu**'nda her üye devletten bir Komisyon üyesi bulunacak; 2014 yılından sonra ise Komisyon üye sayısı -Komisyon Başkanı ve Dışişleri Bakanı dahil- üye ülke sayısının 2/3'ü kadar olacaktır (Ancak AB Konseyi, Komisyon üye sayısını oybirliği ile değiştirebilecektir). Yeni Komisyon'da, Komisyon üyeleri, AB Konseyi tarafından oy birliği ile oluşturulacak eşit dönüşüm sistemine göre seçilecektir.
- **Avrupa Komisyonu Başkanı**, AB Konseyi tavsiyesi üzerine AP tarafından seçilecektir. AB Konseyi, tavsiyesinde AP seçim sonuçlarını göz önünde bulunduracaktır (Böylece Komisyon Başkanı'nın AP 'ye karşı sorumluluğu net bir şekilde ortaya koyulmaktadır).
- Bir AB Dışişleri Bakanı pozisyonu oluşturulacaktır. Avrupa Komisyonu Başkanı'nın onayı ile AB Konseyi tarafından nitelikli oy çokluğu ile atanacak **AB Dışişleri Bakanı**, ortak dış ve güvenlik politikası ile Avrupa güvenlik ve savunma politikasını yürütecek; dış ve güvenlik politika alanında AB'yi dışarıda temsil edecek; Dışişleri Konseyi'ne başkanlık yapacak; AB Komisyonu ikinci başkanı olacaktır.
- **Avrupa Birliği Adalet Divanı**'nın ve **İlk Derece Mahkemesi**'nin adları değiştirilmektedir. Gelecekte, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Adalet Divanı, Genel Mahkeme (İlk Derece Mahkemesi) ve Özel Mahkemeler'i (Genel Mahkeme'ye bağlı olacak) kapsayacaktır. Ayrıca, vatandaşların AB düzenleyici mevzuata ilişkin olarak –kendilerini bireysel olarak etkilemese de- mahkemeye başvurmaları kolaylaşacaktır.
- **Avrupa Merkez Bankası**, bağımsızlığına hanel gelmeksizin, kurum statüsüne kavuşmaktadır.
- **Bölgeler Komitesi** ile **Sosyal ve Ekonomik Komite**'nin üyelerinin görev süreleri 4 yıldan 5 yıla çıkarılmaktadır.

Kaynak: [http:// ikv.org.tr/kurumlar.php](http://ikv.org.tr/kurumlar.php)

**EK-6: AB MÜKTESEBATINA UYGUNLUKLUK DENETİMİNDE İNCELENEN  
KONULAR**

<b>5. genişleme</b>	<b>Türkiye-Hırvatistan</b>
1. <u>Malların Serbest Dolaşım</u>	1. Malların Serbest Dolaşımı
2. <u>Kişilerin Serbest Dolaşımı</u>	2. İşçilerin Serbest Dolaşımı
3. <u>Hizmet Sunma Serbestisi</u>	3. Yerleşme Hakkı ve Hizmet Sunma Serbestisi
4. <u>Sermayenin Serbest Dolaşımı</u>	4. Sermayenin Serbest Dolaşımı
5. <u>Şirketler Hukuku</u>	5. Kamu İhaleleri
6. <u>Rekabet Politikası</u>	6. Şirketler Hukuku
7. <u>Tarım</u>	7. Fikri Mülkiyet Hukuku
8. <u>Balıkçılık</u>	8. Rekabet Politikası
9. <u>Ulaştırma Politikası</u>	9. Mali Hizmetler
10. <u>Vergilendirme</u>	10. Bilgi Toplumu ve Medya
11. <u>Ekonomik ve Parasal Birlik</u>	11. Tarım ve Kırsal Kalkınma
12. <u>İstatistik</u>	12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası
13. <u>Sosyal Politika ve İstihdam</u>	13. Balıkçılık
14. <u>Enerji</u>	14. Ulaştırma Politikası
15. <u>Sanayi Politikası</u>	15. Enerji
16. <u>Küçük ve Orta Boy İşletmeler</u>	16. Vergilendirme
17. <u>Bilim ve Araştırma</u>	17. Ekonomik ve Parasal Politika
18. <u>Eğitim ve Öğretim</u>	18. İstatistik
19. <u>Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojileri</u>	19. Sosyal Politika ve İstihdam
20. <u>Kültür ve Görsel-İşitsel Politika</u>	20. İşletme ve Sanayi Politikası
21. <u>Bölgesel Kalkınma ve Yapısal Araçların Koordinasyonu</u>	21. Trans-Avrupa Ağları
22. <u>Çevre</u>	22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu
23. <u>Tüketicinin ve Tüketici Sağlığının Korunması</u>	23. Adli Konular ve Temel Haklar
24. <u>Adalet ve İşçileri Alanında İşbirliği</u>	24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
25. <u>Gümrük Birliği</u>	25. Bilim ve Araştırma
26. <u>Dış İlişkiler</u>	26. Eğitim ve Kültür
27. <u>Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası</u>	27. Çevre
28. <u>Mali Kontrol</u>	28. Tüketicinin ve Tüketici Sağlığının Korunması
29. <u>Mali ve Bütçesel Hükümler</u>	29. Gümrük Birliği

30. Kurumlar	30. Dış İlişkiler
31. Diğer	31. Dışişleri, Güvenlik ve Savunma Politikası
	32. Mali Kontrol
	33. Mali ve Bütçesel Hükümler
	34. Kurumlar
	35. Diğer

Kaynak: <http://www.ikv.org.tr/abmuktesebatı.php>